

PREŠOVSKÁ UNIVERZITA V PREŠOVE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Inštitút edukológie a sociálnej práce

Katedra andragogiky

VOLNÝ ČAS A ZÁUJMOVÉ VZDELÁVANIE DOSPELÝCH

Diplomová práca

Študijný program: Andragogika

Študijný odbor: Andragogika

Vedúca záverečnej práce/školiťka: Doc. PhDr. Marta Bačová, CSc.

Prešov 2010

Bc. Dana Žeňuchová

Čestné vyhlásenie

Vyhlasujem na svoju česť, že som diplomovú prácu vypracovala samostatne a použila som literatúru, ktorú uvádzam v zozname.

V Košiciach, dňa 11.04.2010

.....

Podpis

ABSTRAKT

ŽEŇUCHOVÁ, Dana: *Voľný čas a záujmové vzdelávanie dospelých.* [Diplomová práca] / Dana Žeňuchová. – Prešovská univerzita v Prešove. Filozofická fakulta; Inštitút edukológie a sociálnej práce. Katedra andragogiky. – Školiteľka: Doc. PhDr. Marta Bačová, CSc. – Stupeň odbornej kvalifikácie: magister philosophiae – Prešov: FF PU 2010. 89 s.

Voľný čas a záujmové vzdelávanie dospelých sú v práci skúmané v teoretickej aj praktickej rovine. Prácu tvorí päť kapitol.

Predmetom prvej kapitoly je voľný čas. Vymedzuje základné pojmy súvisiace s problematikou voľného času. Druhá kapitola objasňuje význam a funkcie voľného času, činnosti v ňom prebiehajúce a kultúrno-osvetovú činnosť. Tretia kapitola sa zameriava na definovanie záujmového vzdelávania, jeho zaradenie v subsystémoch andragogiky a v ďalšom vzdelávaní a na spoločné znaky záujmového vzdelávania. Zámerom štvrtej kapitoly je priblížiť realizáciu a súčasný stav záujmového vzdelávania na Slovensku.

Empirická časť obsiahnutá v piatej kapitole prezentuje projekt a výsledky prieskumu zameraného na vybrané spôsoby trávenia voľného času študentov odboru andragogika dennej formy štúdia

Kľúčové slová: Voľný čas. Voľnočasové činnosti. Kultúrno-osvetová činnosť. Záujmové vzdelávanie. Kultúrna andragogika. Ďalšie vzdelávanie.

ABSTRACT

ŽEŇUCHOVÁ, Dana: *Leisure time and sociocultural adult education.* [Diploma thesis] / Dana Žeňuchová – University of Prešov in Prešov. Philosophical Faculty; Department of Adult education. – Supervisor: Doc. PhDr. Marta Bačová, CSc. – Degree of qualification: Magister – Prešov: FF PU 2010. 89 p.

Leisure time and sociocultural education are researched at theoretical and practical level in this thesis. There are five chapters.

Subject of the first chapter is leisure time. It defines basic ideas related to leisure time. The second chapter clarifies meaning and functions of leisure time, activities that are processing in and cultural-education activity. The third one is focused on definition of sociocultural education, its integration in subsystems of adult education and further education and on associated signs of sociocultural education. Purpose of the fourth chapter is to clarify realisation and actual condition of sociocultural education in Slovakia.

Practical part included in the fifth chapter presents project and results of research specialized in chosen manners of students's spending of leisure time.

Key words: Leisure time. Leisure time activities. Cultural-education activity. Sociocultural education. Cultural andragogy. Further education.

PREDHOVOR

„Nie je to voľný čas, ktorý je hranicou práce, ale je to práca, ktorá je hranicou voľného času. Ten sa má naplniť umením, vedou a predovšetkým filozofiou.“

Aristoteles

Slávny mysliteľ Aristoteles už pred mnohými storočiami definoval idey, ktoré majú svoje opodstatnenie aj dnes. Jeho chápanie voľného času ako priestoru pre kultiváciu a sebarealizáciu človeka je veľmi blízke súčasnému poňatiu. Práve záujmové (sociokultúrne) vzdelávanie je vhodným prostriedkom, ako sa k ideálnemu naplneniu voľného času priblížiť.

Úlohy a význam záujmového vzdelávania dospelých vystupujú v dnešnej, na poznatky zameranej a výkonovej spoločnosti stále viac do popredia. V súčasnosti sa kladie dôraz na každého (dospelého) jedinca, aby plnohodnotne využíval svoj voľný čas. Jednou z foriem aktívneho a plnohodnotného využívania voľného času je záujmové vzdelávanie, ktoré rozvíja osobnosť človeka po biologickej, psychickej i sociálnej stránke. Je postavené na báze dobrovoľnosti a ponúka mnoho rôznorodých aktivít, pri ktorých je prvoradá sloboda výberu. Každý jedinec má širokú a demokratickú možnosť, pre ktorú z aktivít sa rozhodne. Vyžaduje si to ale investovanie financií a dostatok voľného času.

Napriek aktuálnosti a naliehavosti nie je problematika záujmového vzdelávania a voľného času dospelých dostatočne rozpracovaná. V súčasnosti neexistuje žiadny organizovaný a previazaný systém záujmového vzdelávania. Táto oblasť vzdelávania dospelých bojuje s nedostatkom záujmu zo strany občanov i štátu. Pre porovnanie, kým v pedagogike sa voľnočasovými aktivitami a edukáciou mimo vyučovania zaoberá disciplína pedagogika voľného času, v andragogike zatiaľ podobná disciplína chýba.

Táto téma by si zaslúžila oveľa väčšiu pozornosť ako zo strany odbornej, tak zo strany laickej verejnosti. Nechceme však, aby naše úvodné slová vyzneli tak pesimisticky. Preto chceme zdôrazniť a oceniť prínos autorov, ktorí sa venujú problematike záujmového vzdelávania dospelých, a ktorých publikované práce nám boli veľkou oporou.

Dana Žeňuchová

OBSAH

PREDHOVOR

ÚVOD	9
1 ZÁKLADNÉ CHARAKTERISTIKY VOĽNÉHO ČASU	10
1.1 DEFINOVANIE POJMU VOĽNÝ ČAS	10
1.2 POJMY SÚVISIACE S VOĽNÝM ČASOM	15
1.3 HISTORICKÝ VÝVOJ VNÍMANIA VOĽNÉHO ČASU	19
2 PREŽÍVANIE VOĽNÉHO ČASU	24
2.1 FUNKCIE A VÝZNAM VOĽNÉHO ČASU	24
2.2 VOĽNOČASOVÉ ČINNOSTI A AKTIVITY	27
2.3 KULTÚRNO-OSVETOVÁ ČINNOSŤ	32
3 ZÁKLADNÉ CHARAKTERISTIKY ZÁUJMOVÉHO VZDELÁVANIA	37
3.1 DEFINOVANIE ZÁUJMOVÉHO VZDELÁVANIA	37
3.2 ZARADENIE ZV V SUBSYSTÉMOCH ANDRAGOGIKY	42
3.3 ZARADENIE ZV V ĎALŠOM VZDELÁVANÍ	44
3.4 SPOLOČNÉ ZNAKY ZÁUJMOVÉHO VZDELÁVANIA	46
4 REALIZÁCIA ZÁUJMOVÉHO VZDELÁVANIA	49
4.1 FUNKCIE A CIELE ZÁUJMOVÉHO VZDELÁVANIA	49
4.2 OBLASTI ZÁUJMOVÉHO VZDELÁVANIA	51
4.3 METÓDY, FORMY A INŠTITÚCIE ZÁUJMOVÉHO VZDELÁVANIA	55
4.4 SÚČASNÝ STAV ZÁUJMOVÉHO VZDELÁVANIA NA SLOVENSKU	60
5 PROJEKT SOCIOLOGICKÉHO PRIESKUMU: SPÔSOBY TRÁVENIA VOĽNÉHO ČASU ŠTUDENTOV ODBORU ANDRAGOGIKA DENNEJ FORMY ŠTÚDIA NA FF PU	63
5.1 ANALÝZA PROBLÉMOVEJ SITUÁCIE	64
5.2 CIELE A HYPOTÉZY PRIESKUMU	67
5.3 PREDMET, OBJEKT, VÝSKUMNÁ VZORKA, METODIKA, REALIZÁCIA	68
5.4 ANALÝZA A SPRACOVANIE ÚDAJOV	71
5.5 INTERPRETÁCIA ZISTENÍ A ZÁVERY Z PRIESKUMU	79
ZÁVER	83
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV	85
PRÍLOHY	

ZOZNAM GRAFOV A TABULIEK

GRAF 1: Výskumná vzorka podľa pohlavia	69
GRAF 2: Dobrovoľné kurzy	76
TABUĽKA 1: Výskumná vzorka podľa pohlavia	68
TABUĽKA 2: Výskumná vzorka podľa pohlavia a ročníka	69
TABUĽKA 3: Výskumná vzorka podľa ročníka	70
TABUĽKA 4: Priemerné skóre rozsahu voľného času v hodinách	71
TABUĽKA 5: Overovanie hypotézy H1	71
TABUĽKA 6: Overovanie hypotézy H2	72
TABUĽKA 7: Čo pre Vás znamená voľný čas?	72
TABUĽKA 8: Priemerné skóre voľnočasových činností	72
TABUĽKA 9: Efektívnosť voľného času	73
TABUĽKA 10: Plánovanie voľného času	74
TABUĽKA 11: Organizovanie voľného času	74
TABUĽKA 12: Overovanie hypotézy H4	74
TABUĽKA 13: Organizované voľnočasové aktivity	75
TABUĽKA 14: Dobrovoľné kurzy	75
TABUĽKA 15: Najčastejšie činnosti	76
TABUĽKA 16: Priemerné skóre športových a PC činností	77
TABUĽKA 17: Overovanie hypotézy H5	77
TABUĽKA 18: PC činnosti	77
TABUĽKA 19: Priemerné skóre športových a PC činností	78
TABUĽKA 20: Overovanie hypotézy H6	78

ZOZNAM SKRATIEK A ZNAČIEK

ed.: editor

eds.: editori

http: hypertext transfer protocol

ISBN: International Standard Book Number (medzinárodné štandardné číslo knihy)

ISSN: International Standard Serial Number (medzinárodné štandardné číslo seriálovej publikácie)

MS: Matica slovenská

NOC: Národné osvetové centrum

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation (Organizácia Spojených národov pre výchovu, vedu a kultúru)

WHO: World Health Organisation (Svetová zdravotnícka organizácia)

WWW: world wide web (celosvetová pavučina)

ZV: Záujmové vzdelávanie

Z. z.: Zbierka zákonov

ÚVOD

V súčasnej andragogickej teórii pociťujeme nedostatok prác, ktoré by sa venovali záujmovému vzdelávaniu a voľnému času dospelých. Práve táto skutočnosť bola dôvodom pre výber a spracovanie tejto témy.

V práci skúmame voľný čas dospelých v teoretickej aj praktickej rovine a záujmové vzdelávanie v teoretickej rovine. Približujeme základné pojmy a súvislosti, pričom sme si vedomí, že nie je možné obsiahnuť komplexnú a vyčerpávajúcu charakteristiku daného systému vzdelávania. Empirická časť je zameraná na vybrané spôsoby trávenia voľného času výskumnej vzorky – študentov odboru andragogika dennej formy štúdia.

Hlavným cieľom tejto práce je priblížiť problematiku voľného času a záujmového vzdelávania dospelých, ktoré podľa nášho názoru stojí v úzadí oproti školskému alebo profesijnému vzdelávaniu dospelých. Voľný čas vnímame ako významnú hodnotu v živote človeka, kde jeden zo spôsobov jeho aktívneho a efektívneho prežívania je práve záujmové vzdelávanie. Na záujmové vzdelávanie sa sústreďujeme ako na súčasť kultúrnej andragogiky. Má svoje špecifiká a odlišnosti, ktoré sa snažíme priblížiť. Hlavným motivačným činiteľom pre písanie tejto práce bolo poukázať na dôležitosť tejto oblasti vzdelávania.

Pri vypracovaní práce vychádzame z viacerých publikácií slovenských i zahraničných autorov. Chceme upozorniť na fakt, že väčšina publikácií, ktoré sa primárne venujú záujmovému vzdelávaniu dospelých, vyšli pred rokom 1989. Aktuálnejšie literárne zdroje sa záujmovému vzdelávaniu venujú zväčša okrajovo. Aktuálnych publikácií o voľnom čase je dostatok, avšak väčšina z nich je orientovaná na voľný čas detí a mládeže. Na základe týchto zistení sme sa rozhodli poukázať na významné, hoci často obchádzané miesto záujmového vzdelávania dospelých v systéme andragogiky.

Stotožňujeme sa s používaním rodovo citlivého jazyka, avšak kvôli štylistickým a estetickým osobitostiam práce používame oslovenia v mužskom rode.

Na záver, ale v neposlednom rade sa chceme poďakovať našej školiteľke Doc. PhDr. Marte Bačovej, CSc. za jej cenné rady a pripomienky k práci. Rovnako naša vďaka patrí aj všetkým autorom a odborníkom na danú problematiku, bez ktorých publikácií a odborných statí by táto práca nevznikla. Naše poďakovanie venujeme aj respondentom – našim kolegom za ich ochotu pri vyplňaní dotazníkov pre empirický výskum

1 ZÁKLADNÉ CHARAKTERISTIKY VOĽNÉHO ČASU

Prvá kapitola diplomovej práce je zameraná na uvedenie do problematiky voľného času s dôrazom na jeho zmysluplné využívanie. Pozornosť sústreďujeme na voľný čas ako významný fenomén súčasnej doby, približujeme pojmy, ktoré súvisia s prežívaním voľného času a porovnávame vnímanie voľného času v minulosti a v súčasnosti.

Svetové združenie pre rekreáciu a voľný čas (World Leisure and Recreation Association, WRLA) v roku 1993 schválilo Chartu výchovy pre voľný čas. Účelom tejto charty je informovať vlády, nevládne organizácie a vzdelávacie systémy o význame a prínose voľného času. V spomínanej charte je voľný čas definovaný ako:

1. špecifická oblasť ľudského života, ktorá prináša človeku prospech (radosť zo slobody, priestor pre tvorivosť, uspokojenie, radosť, potešenie a šťastie);
2. jeden z najdôležitejších zdrojov osobnostného, spoločenského a ekonomického rozvoja prispievajúci ku kvalite života;
3. podpora celkového zdravia a pohody;
4. základné ľudské právo, ktoré nikomu nesmie byť odopierané na základe pohlavia, sexuálnej orientácie, veku, rasy, náboženstva, viery, zdravotného stavu, postihnutia alebo ekonomického postavenia;
5. zabezpečenie základných životných podmienok napomáha rozvoju voľného času;
6. voľný čas nie je možné oddeliť od ostatných životných cieľov;
7. prostredníctvom voľnočasových činností je možné znižovať súčasné problémy spoločnosti ako napr. stres, nuda, nedostatok pohybu, strata tvorivosti alebo odcudzenie ľudí (Pávková a kol., 1999).

Domnievame sa, že uvedené charakteristiky voľného času podľa Charty výchovy pre voľný čas sú ideálnou predstavou, ku ktorej by sa poslanie a náplň voľného času jedincov mali približovať.

1.1 DEFINOVANIE POJMU VOĽNÝ ČAS

Zdeněk Obdržálek, Kinga Horváthová a kol. (2004, s. 381) tvrdia, že voľný čas je „významný fenomén súčasnej modernej doby, ktorý je dôležitou súčasťou života v každom

veku ako čas oddychu, regenerácie, uvoľnenia, zábavy, spoločenských kontaktov, seberealizácie v záujmových činnostiach.“

Voľný čas poskytuje nielen priestor na odpočinok, relaxáciu alebo na uspokojovanie individuálnych potrieb a záujmov, ale aj priestor na spoluúčasť, partnerstvo, začleňovanie do spoločnosti, na angažovanosť pri rozvoji spoločnosti i na hľadanie zmyslu života (Chomová a kol., 2007).

Súhlasíme a prikláňame sa k vymedzeniu voľného času podľa Horsta W. Opaschowskeho (1976, in: Hambálek, 2005), ktorý voľný čas chápe ako:

1. Rekreáciu (zotavenie)
2. Kompenzáciu (vyrovnanie toho, čoho je v živote nedostatok alebo čo sa nedarí)
3. Katarziu (oslobodenie a odreagovanie od potlačených emócií a napätí)
4. Ventil (k uvoľneniu prebytočnej energie)
5. Konzum (prostriedok k užívaniu vecí a produktov)
6. Kontrast (protiklad voči práci)
7. Dobu podobnú práci (v zmysle rovnakej hodnoty).

Vo voľnom čase človek nevykonáva činnosti pod tlakom záväzkov plynúcich zo spoločenskej deľby práce alebo z nutnosti zachovania svojho biofyziologického či rodinného systému. Možno ho charakterizovať:

1. ako individualizovaný, človek ním disponuje relatívne samostatne;
2. ako všeobecný, týka sa prevažnej väčšiny členov spoločnosti;
3. ako protikladný k pracovnému času, človek vo voľnom čase odpočíva, vyhľadáva zábavu, rozvíja svoju osobnosť;
4. atribútom dobrovoľnosti a výberovosti, činnosti realizované vo voľnom čase nie sú pre človeka existenčnou nevyhnutnosťou (Chomová a kol., 2007).

Milan Darák (2004) tvrdí, že je potrebné pristupovať k voľnému času nielen z jednostranného sociologického pohľadu, ale je potrebné chápať ho širšie, využívajúc predovšetkým psychologický uhol pohľadu. V tom zmysle je treba voľný čas analyzovať nielen objektívne (obsahom voľnočasových aktivít), ale i subjektívne, ako čas vyhradený pre dobrovoľné, slobodné aktivity a významnú autoregulačnú hodnotu. Vo všeobecnosti potom voľnočasové aktivity presahujú sociológiou vymedzený pojem voľného času (ako času mimo práce a povinností) a približujú sa jeho psychologickéj charakteristike (subjektívne prežívaný voľný čas, čas pre seba).

Súhlasíme s tvrdením, že voľný čas je viac ako len čas mimo práce a povinností. Je to čas pre seba, ktorým človek disponuje podľa vlastného uváženia a rozhodnutia s cieľom uspokojiť svoje potreby a záujmy. Zahŕňa hlavne aktivity spojené so zábavou, regeneráciou, rekreáciou, dobrovoľným vzdelávaním a napĺňaním sociálnych kontaktov s inými ľuďmi.

Igor Kominarec (2003) uvádza dva základné smery pri vnímaní voľného času. Prvým smerom je negatívne chápanie voľného času, podľa ktorého voľný čas tvorí zostatkovú časovú hodnotu po splnení všetkých pracovných (študijných), sociálnych povinností a biologických potrieb. Druhým smerom je pozitívne vnímanie voľného času, kde je voľný čas chápaný ako slobodný čas z hľadiska potrieb človeka, ktorý s ním voľne disponuje.

Z uvedeného môžeme vyvodit', že kým prvý smer (negatívne chápanie voľného času) vychádza zo sociologického pohľadu na sféru voľného času, druhý smer (pozitívne vnímanie voľného času) je inšpirovaný psychológiou s dôrazom na slobodné prežívanie voľného času.

Voľný čas je predmetom viacerých vedných disciplín. Sociológia skúma voľný čas ako symbol veku, sociálnej pozície, profesie, spoločenského úspechu a vzdelania. V psychologickom poňatí je voľný čas vnímaný ako jeden zo spôsobov prežívania reality a predmetom záujmu je teda vzťah k tejto realite, vzťah k ľuďom, duševná aktivita vo voľnom čase alebo motivácia k určitej činnosti (Šerák, 2005).

Podľa Miroslava Krystoňa (2003) zo sociologického hľadiska možno voľný čas chápať ako určitý protipól povinností. Z tohto hľadiska do voľného času nepatrí: čas venovaný zamestnaniu (práca, vyučovanie), čas venovaný príprave na zamestnanie, čas spánku, čas potrebný na jedlo, hygienu a ďalšie sebaobslužné činnosti, čas potrebný na plnenie si iných (napr. domácich) povinností.

Vladimír Hambálek (2005) rozumie v sociologickom zmysle voľným časom čas, ktorý je oslobodený od sféry nutnosti (plnenie povinností v práci alebo škole) a od sféry rozšírenej nutnosti (spánok, hygiena, výživa, cestovanie, rodinné záväzky a pod.).

Podľa Emílie Kratochvílovej (2004, s. 95) podstatnú úlohu z psychologického hľadiska zohráva „individuálny vzťah, ktorý je spojený s prežívaním voľného času – ako času voľnosti, slobody, uspokojenia, radosti, naplnenia – a prejavuje sa v názoroch, postojoch, konaní“. Rozhodujúce je subjektívne prežívanie voľného času s charakteristickými postojmi „chcem“ a „môžem“, oproti povinnému „musím“.

Jiřina Pávková a kol. (1999) uvádzajú, že pri pohľade na voľný čas z ekonomického hľadiska je dôležité, koľko prostriedkov spoločnosť investuje do zariadení pre voľný čas. Z politického hľadiska je nutné uvážiť, ako a do akej miery bude štát svojimi orgánmi zasahovať do voľného času obyvateľstva. Zdravotný a hygienický pohľad na využívanie voľného času sleduje, ako možno podporovať zdravý telesný a duševný vývoj človeka. Z pohľadu pedagogiky a andragogiky sú dôležité vekové a individuálne zvláštnosti jedincov a ich rešpektovanie vo voľnom čase. Voľný čas má z pedagogického a andragogického hľadiska dve úlohy: prvou je bezprostredné napĺňanie voľného času zmysluplnými aktivitami, či už rekreačnými alebo výchovno-vzdelávacími – teda výchova vo voľnom čase. Druhou úlohou je výchova k voľnému času, ktorá jedinca zoznami so záujmovými aktivitami, poskytne mu v nich základnú orientáciu a pomôže mu nájsť oblasť záujmových činností s možnosťou uspokojenia a seberealizácie.

Břetislav Hofbauer (2004, s. 18) k uvedeným dvom úlohám pridáva ešte tretiu, a to výchovu prostredníctvom aktivít voľného času, ktorej cieľom je „osvojovať si nové znalosti, zručnosti, kompetencie vo vnútri oblasti voľného času (napríklad prostredníctvom rozvoja individuálneho záujmu). Súčasne však voľnočasové aktivity túto oblasť v mnohom prekračujú (napr. osvojovaním si zdravého spôsobu života alebo hodnôt demokratického občianstva).“

I. Kominarec (2003, s. 29) poznamenáva, že „výchova pre voľný čas je celoživotným procesom, ktorý obsahuje rozvoj postojov, hodnôt, vedomostí a zručností vzťahujúcich sa k voľnému času.“

Pedagogické (andragogické) aspekty voľného času vychádzajú z potreby a možností výchovného ovplyvňovania voľného času a výchovy k voľnému času ako k dôležitej hodnote. Veľký potenciál voľného času v pozitívnom smere (v prospech seberealizácie, rozvoja osobnosti) i v negatívnom smere (v protispoločenských prejavoch – násilie, drogy, trestná činnosť, kriminalita a i.) si vyžaduje výchovné usmerňovanie jeho využívania, vytváranie podmienok na pozitívne, zmysluplné využívanie (Kratochvílová, 2005).

Jedinec, ktorý je dostatočne oboznámený s rôznymi voľnočasovými aktivitami, má predstavu o možnostiach svojej seberealizácie prostredníctvom týchto aktivít. Dôležitá v tejto oblasti je informovanosť verejnosti o realizácii záujmových činností. U informovaných jedincov je predpoklad, že svoj voľný čas považujú za hodnotu.

M. Krystoň (2006) konštatuje, že voľný čas je v súčasnosti chápaný ako významná hodnota, a to v troch rovinách: ako hodnota individuálna (čas pre vlastnú seberealizáciu

človeka), ako hodnota sociálna (spojená s podporou zdravého životného štýlu) a ako hodnota pedagogická, resp. andragogická (vytvárajúca priestor pre celoživotné vzdelávanie a sebavzdelávanie).

Uvedomenie si voľného času ako hodnoty, jeho využitie ako prostriedku seberealizácie, napĺňania kultúrnych záujmov človeka napomáha a podporuje u dospelých pozitívne myslenie, vedie k primeraným životným postojom, schopnostiam sociálnej komunikácie, k aktivite a tvorivosti, k zvyšovaniu gramotnosti v oblasti umenia, športu, turistiky, vedy, techniky. Záujmové kultúrno-osvetové aktivity, najmä záujmové vzdelávanie, sú prostriedkom prispievajúcim k životnému optimizmu. Môžu sa stať priestorom na hľadanie cesty, spôsobu, hodnôt života, na spoznávanie možností v živote. (Chomová a kol., 2007).

Podľa Michala Šeráka (2005) celkový čas, ktorý má jedinec k dispozícii, môžeme rozdeliť na čas pracovný (strávený nejakou pracovnou činnosťou), viazaný či reproduktívny (vyplnený povinnosťami ako je starostlivosť o vlastnú osobu, o domácnosť, o deti, cestovanie do práce a pod.) a voľný¹. Samotný voľný čas môžeme deliť podľa druhu činnosti na odpočinkový (ide o činnosti kľudné, pohybovo i psychicky nenáročné), rekreačný (typická je naopak pohybová aktivita) a záujmový (týka sa cieľavedomých aktivít zameraných na uspokojenie a rozvoj individuálnych potrieb, záujmov a schopností).

Emília Malá a kol. (1982) uvádzajú, že treba rešpektovať to, že náplň voľného času v podstate závisí od rozhodnutia jednotlivca, a preto priame zásahy do sféry voľného času by boli neúčinné. Najdôležitejšie je, aby človek dosiahol pocit vnútorného uspokojenia z určitého spôsobu odpočinku, zábavy, verejnej činnosti, sebavzdelávania, a to nie je možné nikomu umelo nanútiť, aj keby pohnútky tohto úsilia boli akékoľvek ušľachtilé a správne.

Často sa stretávame so spojením racionálne využívanie voľného času. O aký spôsob využívania voľného času ide? M. Krystoň (2003, s. 7) konštatuje, že „racionálne sa voľný čas využíva vtedy, keď aktivity v ňom realizované prispievajú k rozvoju osobnosti človeka, ale zároveň nie sú namierené proti akceptovaným spoločenským normám a pravidlám, teda neohrozujú (ekonomicky, hospodársky, morálne) ostatných členov spoločnosti.“

---

¹ Toto delenie nie je úplne striktné a hranice medzi jednotlivými oblasťami sú flexibilné. Môže sa stať, že niektorá z činností typická pre voľný čas začne nadobúdať rysy práce v zamestnaní a rovnako veľa záujmových aktivít, hlavne u detí, stráca charakter dobrovoľnosti (Šerák, 2005). Často je nemožné oddeliť pracovný čas od času „len pre nás“, ale človek si niekedy aj zámerne volí pre svoj voľný čas činnosti, ktoré súvisia s jeho pracovnými aktivitami (Nový a kol., 1997).

Z uvedeného môžeme vyvodit', že racionálne strávený voľný čas prináša jedincovi osobný aj osobnostný úžitok, avšak na druhej strane, neohrozuje a nijako negatívne nevlýva na okolie.

Pre harmonický rozvoj osobnosti by bolo ideálne, ak by bol voľný čas človeka napĺňaný činnosťami odpočinkovými, aj rekreačnými, rovnako aj záujmovými. Všestranne strávený voľný čas je opakom rutínnej pracovnej činnosti.

1.2 POJMY SÚVISIACE S VOĽNÝM ČASOM

V tejto podkapitole uvádzame niekoľko termínov, ktoré súvisia s voľným časom a slúžia k lepšiemu pochopeniu tejto problematiky. Sú to tieto pojmy: záujmy, potreby, motivácia, životný štýl, životný spôsob, hodnotová orientácia a kvalita života. Pokladáme za dôležité podotknúť, že uvedené termíny rozoberáme len okrajovo a povrchno – hlavne s ich prepojením na sféru voľného času.

Podľa Ľubomíra Rašiho (2009) je pojem záujem v odbornej literatúre vnímaný a definovaný primárne ako psychologický pojem. Psychológia sleduje záujem ako individuálnopsychologický jav v úzkej súvislosti s potrebami človeka. Záujmy sa všeobecne považujú za motivačný, dynamizujúci a formujúci prvok v živote človeka.

Bedřich Hájek, Břetislav Hofbauer, Jiřina Pávková (2008) konštatujú, že každá činnosť je vyvolávaná konkrétnym podnetom, ktorý jej dáva smer. Termín motivácia označuje vyvolanie aktivity, jej zameranosť a prejavy. Motívom môžu byť základné potreby, pudy, vrodene dispozície alebo špecifické osobné plány a aspirácie, životné hodnoty a pod. Motivácia má vyvolať potrebu a súčasne ukázať cestu, ako ju uspokojiť. Mala by odpovedať na otázku, prečo danú činnosť budeme vykonávať.

Svetlana Chomová a kol. (2007) zaraďujú medzi motivačné sily (sily, ktoré sa stávajú zdrojom, príčinou ľudského správania) záujmy, potreby, postoje a hodnoty. Záujem predstavuje špecifickú zameranosť človeka, sústredenú pozornosť na určitú vec alebo činnosť. Zdrojom záujmov sú predovšetkým psychologické potreby a podmienky kultúrneho prostredia. Záujem vyjadruje výberovosť a naznačuje smer, zameranosť poznania. Uspokojenie záujmu nemusí spôsobovať jeho vyhasínanie, ale môže vyvolávať nové záujmy. Záujem sa v priebehu svojho vývinu môže zmeniť na sklon ako prejav potreby realizovať činnosť, ktorú vyvoláva. Záujmy majú dynamickú štruktúru, v priebehu života sa môžu meniť. Niektorí ľudia pestujú jeden intenzívny záujem, iní majú väčšiu

šírku zájmov. Nedostatok zájmov môže sprevádzať nuda a prázdnota ako individuálny problém človeka.

Vzťah medzi potrebami a zájmami je obojstranný. Záujmy sa rozvíjajú na základe existujúcich potrieb, umožňujú ich uspokojovanie a tým zároveň ovplyvňujú ich charakter a vznik ďalších potrieb. Záujmy majú veľmi úzku súvislosť s vlohami a schopnosťami jedinca, ktoré podmieňujú úspešné vykonávanie určitej činnosti. Jediniec rozvíja záujmy hlavne v tých oblastiach, v ktorých je úspešný a dosahuje uspokojenie z činnosti. Preto je dôležitý vzťah jedinca k určitej činnosti, ktorý sa prejavuje tým, že predmet svojho záujmu prikladá zvláštnu hodnotu, je schopný vyvinúť úsilie pri jeho napĺňaní a prekonávať prekážky (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008).

Existuje viacero hľadísk, podľa ktorých môžeme členiť záujmy. E. Kratochvílová (2004) uvádza tieto:

1. Z hľadiska charakteru činnosti: teoretické a praktické záujmy.
2. Z hľadiska časového trvania: krátkodobé (prechodné) a trvalé záujmy.
3. Z hľadiska šírky, bohatosti: jednostranné a mnohostranné záujmy.

B. Hájek, B. Hofbauer, J. Pávková (2008) pridávajú ešte jedno členenie, a to z hľadiska spoločenských noriem na záujmy žiadúce (hodnotné) a na záujmy nežiadúce, ktoré sa nezlučujú s všeobecne platnými spoločenskými alebo právnymi normami. Voľný čas nenaplnený záujmom má tendencie k patologickému správaniu.

O záujme ako o vlastnosti osobnosti možno hovoriť vtedy, ak je záujem trvalejší, stabilnejší, teda čím väčšia je jeho preukázateľnosť, identifikovateľnosť v zameraní aktivít rôzneho druhu. Za ukazovatele záujmu môžeme pokladať napríklad: vyhľadávanie informácií, tematika čítania, tematika sledovaných relácií v televízii, v rozhlase, v rozhovoroch a pod. Záujem ako vlastnosť osobnosti má znaky stálosti, stability, zamerania na rôzne aktivity (teoretické, praktické), ktoré majú spoločný predmet záujmu (Kratochvílová, 2004).

„Postoje sú odvodenými motivačnými predpokladmi, aby človek reagoval určitým spôsobom (s určitou intenzitou a v určitom smere) na isté, motivačne závažné podnety“ (Raši, 2009, s. 15).

„Voľný čas vytvára priestor na sebvýjadrenie a seberealizáciu človeka v súlade s jeho individuálnymi potrebami a zájmami, preto je neodmysliteľne spojený so životným štýlom, so spôsobom života“ (Kratochvílová, 2004, s. 185).

Spôsob prežívania voľného času je súčasťou životného štýlu jednotlivca. Pojem životný štýl Ivan Nový a kol. (2006, s. 135) vymedzujú ako „špecifický typ správania

jedinca alebo sociálnej skupiny s trvalými zvláštnosťami jednanja, spôsobmi, zvykmi, sklonmi atď.“ Posudzuje sa na základe vonkajších foriem života jedinca alebo sociálnej skupiny. Je výrazom ľudskej individuality, jej jedinečnosti a zvláštnosti. Je vytváraný objektívnymi možnosťami a subjektívnymi normami a je jedným z identifikačných znakov pre príslušnosť k sociálnej vrstve.

Životný spôsob zahŕňa charakter jedincom vykonávaných činností, používaných postupov a množstvo času, ktorý je činnostiam venovaný. Je určený materiálnymi podmienkami, osobnosťou človeka, charakterom práce a v spoločnosti prevažujúcim životným štýlom (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008).

Životný štýl je súhrn životných foriem, ktoré jedinec aktívne presadzuje. Zahŕňa hodnotovú orientáciu človeka, prejavuje sa v jeho správaní a i v spôsobe využívania a ovplyvňovania materiálnych a sociálnych životných podmienok. Všetky tieto skutočnosti možno posudzovať aj z hľadiska voľného času a hospodárenia s ním. Každý človek má svoj individuálny systém hodnôt, ktorý sa utvára vplyvom životných podmienok a aktivitou jedinca. Hodnotová orientácia sa prejavuje v známom protiklade mať alebo byť². Teda mať materiálne predmety alebo sa hnať za zážitkami, či intenzívne prežívanie skutočnosti bez ohľadu na finančnú náročnosť podnetu (Pávková a kol., 1999).

Hodnotová orientácia odzrkadľuje hodnoty, ktorými sa človek riadi. Zároveň však ako si tieto hodnoty usporadúva do istej hodnotovej hierarchie (hodnotového rebríčka) podľa ich nadradenosti a podradenosti. Niekedy hovoríme aj o prioritách, o tom, čo je pre človeka najdôležitejšie, čomu pripisuje najdôležitejšiu hodnotu (Chomová a kol., 2007).

Hodnotová orientácia, ktorá sa vytvára od detstva sa v priebehu života jedinca môže vyvíjať a meniť. Vyznávané hodnoty majú vplyv na prežívanie voľného času jedinca a sú súčasťou životného štýlu. Trávenie voľného času je tak jedným z ukazovateľov životného štýlu jedinca.

Nedostatok, prípadne nadbytok voľného času, ale aj nevyužitie možnosti na jeho trávenie spôsobujú rôzne problémy. Nedostatok voľného času býva spôsobený veľkým množstvom práce, pracovnou zaneprázdnenosťou dospelých. Časté je aj zlé hospodárenie

---

² Typický človek modernej spoločnosti sa stará predovšetkým o to „mať“ a oveľa menej túži autenticky „byť“. Konzumovanie je najdôležitejšia forma vlastníctva v dnešnej priemyselnej spoločnosti. Ma dvojznačnú kvalitu: znižuje strach, pretože to, čo som skonzumoval, mi nemôže byť odobraté, ale núti ma tiež, aby som konzumoval stále viac, pretože to, čo som už raz spotreboval, ma prestáva uspokojovať. Moderní konzumenti sa môžu dobre stotožniť s rovnicou: ja som = čo mám a čo konzumujem. Človek už nie je to, čo je, ale čo má, a pretože nemôže mať všetko, nemôže byť tiež úplne šťastný. Vždy sa totiž nájde niečo, čo mu chýba, čo nemá. Vzniká typ „homo consumens“, ktorý vyžaduje stály rast produkcie, pretože bytostne lipne na stálom raste osobnej spotreby (Fromm, 1994).

a zlý časový manažment dňa. Vyskytujú sa aj problémy s nadbytkom, prípadne nevhodným využívaním voľného času. Takto sa voľný čas môže stať prostriedkom a zdrojom negatívnych javov, ktoré oslabujú životné hodnoty, vedú k sebapoškodzovaniu, spôsobujú sociálnu izoláciu. Nevedomosť a nezáujem o vhodné využívanie voľného času sú častou príčinou nudy, nedostatočnej motivácie nadväzovať vzťahy, spolupracovať. Toto môže podnietiť vznik sociálnopatologických javov, ako sú kriminalita, alkoholizmus, a iné. Jednotlivec potom nie je schopný začleniť sa do spoločnosti a v extrémnych prípadoch to vedie k netolerancii a agresívnym spôsobom sebauplatňovania voči iným skupinám. Taktiež pasívne sledovanie televízie spôsobuje zdravotné problémy. Aktivita v rozličných formách kultúrnej činnosti prispieva k vedomiu už spomínanej osobnej a spoločenskej hodnoty voľného času (Chomová a kol., 2007).

Uvedli sme, že akákoľvek zmysluplná aktivita je prospešná pre zdravé fungovanie jedinca v spoločnosti. Jednou z možných aktívnych činností vo voľnom čase je práve záujmové vzdelávanie, ktoré slúži aj ako nástroj sociálnej inklúzie a zabraňuje vzniku sociálnopatologických javov a prispieva k zvyšovaniu kvality života.

Dana Knotová (2006) uvádza, že skúmanie kvality života sa obvykle realizuje v dvoch základných prístupoch. Prvý vychádza z objektívnej dimenzie kvality života. Ide o skúmanie materiálnych a sociálnych podmienok života, vrátane fyzického zdravia. Druhý prístup je orientovaný na skúmanie subjektívnej dimenzie kvality života. Sleduje sa všeobecná spokojnosť so životom, pocity naplnenia života, prežívaná životná pohoda. Dôležité je, že v rámci širokého poňatia konceptu kvality života je vyzdvihovaná potreba realizácie originálneho životného štýlu, podnecovanie príležitostí pre rozvoj medziľudských vzťahov a vytváranie podmienok pre voľnočasové aktivity.

Z uvedeného môžeme konštatovať, že jedným z faktorov, ktoré zvyšujú kvalitu života, sú aktivity vo voľnom čase.

Mojmír Vážanský (2000) v súvislosti so zvyšovaním kvality života prostredníctvom aktivít voľného času navrhuje tri perspektívne smery, ku ktorým by mohli viesť prípadné voľnočasové výskumné činnosti: infraštruktúra voľného času (infraštruktúralne rámcové podmienky musia byť kvalitatívne zlepšované s ohľadom na voľnočasový rozvoj spoločnosti a životného prostredia), kultúra voľného času (kvantitatívne zvyšovanie voľnočasovej ponuky musí súvisieť s rozvojom kultúrnej ponuky) a kompetencie voľného času (osobné schopnosti jedinca je potrebné rozvíjať a podnecovať v styku s rozmanitosťou a pestrosťou).

1.3 HISTORICKÝ VÝVOJ VNÍMANIA VOĽNÉHO ČASU

Vo vývoji ľudskej spoločnosti existovali rôzne názory na voľný čas. Voľný čas je od nepamäti prirodzenou súčasťou života človeka, avšak jeho rozsah, náplň a vnímanie sa v jednotlivých obdobiach menili. V tejto podkapitole ponúkame malú exkurziu do vývoja problematiky voľného času.

Voľný čas existoval ako súčasť života človeka od najstarších čias. Jeho rozsah, štruktúru a charakter podľa M. Krystoňa (2003) ovplyvňovali:

1. Vnútorne faktory: vlastná aktivita človeka, úroveň jeho poznania a myslenia, špecifická orientácia človeka na určité oblasti záujmov, chápanie voľného času.
2. Vonkajšie faktory: sociálno-ekonomická charakteristika spoločnosti, kultúrna úroveň spoločnosti, výchovné vplyvy, hodnotenie voľného času.

V. Hambálek (2005) konštatuje, že voľný čas v podobe, ako ho vnímame dnes, je produktom modernej spoločnosti a vo veľkej miere je kultúrne determinovaný. Archaické a tradičné spoločnosti vo svojej ritualizácii každodenného života pojem voľný čas v našom ponímaní alebo nepoznali, alebo bol úzko spojený so životom privilegovaných vrstiev.

Zaujímavú myšlienku sformuloval M. Vážanský (1992, s. 5), podľa ktorého „k lepšiemu pochopeniu moderného poňatia voľného času sú potrebné isté základné znalosti o jeho historickej dimenzii“. Od antiky až po stredovek disponovala ročná pracovná doba približne 2 500 hodín, čo predstavuje 150 – 175 sviatočných dní, kedy sa väčšinou nepracovalo. Čisto kvantitatívne sa môže dĺžka pracovnej doby predindustriálneho obdobia porovnávať s dnešnou. Táto konfrontácia ale nehovorí nič o vtedy vládnuccich životných pomeroch a o spoločenskom rozvrhnutí práce a voľného času.

V starovekom Grécku, v kolíske európskej civilizácie, vznikla Aristotelova koncepcia voľného času, ktorá vychádza z ovzdušia svojej doby, pre ktorú je charakteristické vyzdvihovanie intelektuálnej činnosti. Podľa Aristotela je vrcholom ľudskej blaženosti rozjímanie, ktoré vedie človeka k múdrosti, k samostatnosti a nesmeruje k žiadnemu praktickému cieľu. Toto rozjímanie sa uskutočňuje vo voľnom čase človeka, ktorý Aristoteles nazýva scholé. Je to čas na čítanie veršov, stretávanie sa s priateľmi, počúvanie hudby, je to čas na vedu a filozofiu, je to životné poslanie. Napriek tejto jednostrannosti (dôraz na duševnú činnosť) a ideálnosti ponímania voľného času, je Aristotelova koncepcia v mnohom blízka dnešnému človeku (Švigová, 1967).

Myšlienka kalokagatie, ktorá sa zrodila práve v starovekom Grécku, sa kladie do popredia aj v súčasnosti. Všestranný telesný a duševný vývin jedinca je predpokladom udržiavania fyzického a psychického zdravia do vysokého veku.

K harmonickému spôsobu života v antike patrili aj voľnočasové aktivity. Vysokú úroveň dosiahli najmä: športové hry, dramatické umenie, relaxačné a odpočinkové činnosti, sebaedukačné aktivity a pod. Avšak, obraz starovekej spoločnosti nemožno redukovať len na život slobodných a ekonomicky stabilizovaných občanov (Krystoň, 2003).

V období stredoveku bola odlišná koncepcia voľného času, dominujúce postavenie zaujíma katolícka cirkev a asketický vzťah k životu. Pretrvávajú silné tendencie v diferenciacii obyvateľstva na vládnuccich feudálov a poddaných.

V nasledujúcom období, s nástupom protestantizmu, sa voľný čas považoval za niečo nepatričné, kládol sa dôraz na prácu a aktivitu.³

S nástupom renesancie a humanizmu (14.-16. storočie) vzniká nový vzťah k voľnému času. Je to obdobie rozkvetu umenia, vied, ale aj telovýchovy a športu. Mnohé z dnes známych športov získali svoju modernú podobu práve v renesancii (napríklad futbal, tenis, kriket). Renesančný humanizmus vytvoril priestor pre nové chápanie voľného času v nasledujúcich obdobiach (Krystoň, 2003).

Procesy zmien v prežívaní disponibilnej doby pokračovali aj v nasledujúcich storočiach. Po skončení tridsaťročnej vojny si začali bohatší obyvatelia miest budovať „víkendové“ domy, v mestách začali vznikať kluby, spolky, kaviarne a spoločnosti dospelých. S nástupom priemyselnej revolúcie sa naštartoval proces oddeľovania miesta bydliska od pracoviska. Osvietenci s dôrazom na rozumovú stránku brali vzdelávanie vo voľnom čase ako výraz slobody myslenia. Robotníci, vznikajúci na základe moderného priemyslu, sa usilovali o skrátenie pracovnej doby aj preto, aby mali dostatok času na regeneráciu pracovných síl. Postupne sa tak vytvoril časový priestor pre vzdelávanie, hudobné, divadelné a telovýchovné spolky, usporadúvali sa slávnosti a výlety, vznikali čitateľské kluby a robotnícke domy (Pávková a kol., 1999).

Nástup priemyselnej revolúcie priniesol zásadné zmeny – mechanizácia a automatizácia práce a ohraničenie pracovnej doby mali vplyv aj na prežívanie voľného času.

---

³ Vplyv tohto prístupu sa premietol až do dnešnej doby, kedy vďaka dedičstvu protestanskej tradície je v západnom svete práca uznávaná ako centrálna hodnota (Šerák, 2005).

Priemyselná revolúcia priniesla zmeny v rovine ekonomickej, sociálnej, politickej aj zmeny v životnom štýle. Čas človeka začínajú predstavovať dva zreteľné celky: pracovný a mimopracovný čas, pričom ide o hromadný jav, dotýkajúci sa väčšiny obyvateľstva. Práve z mimopracovného času sa začína postupne vyčleňovať voľný čas v dnešnom ponímaní (Krystoň, 2003).

Tradičné spôsoby využívania disponibilnej doby – regenerácia, odpočinok a zábava – boli postupom času rozširované o slobodný a univerzálny rozvoj celej osobnosti. Proces postupného nárastu disponibilného času nebol ani kontinuálny, ani nepretržitý. V modernej histórii býval tento cyklus pravidelne prerušovaný v obdobiach veľkých spoločenských kríz (svetové vojny, hospodárska recesia v 30. rokoch 20. storočia). Práca v týchto obdobiach slúžila nielen ako nutný prostriedok prekonania nedostatku, ale pôsobila aj ako morálny, formatívny a organizujúci prvok spoločnosti (Šerák, 2005).

M. Šerák (2005) ďalej poznamenáva, že kým v povojnovom období bol v súvislosti s voľným časom dôraz kladený na regeneráciu a rekreáciu a v 60. 70. rokoch sa poukazovalo na jeho rýchlo rastúcu konzumnú orientáciu, dnes je trendom intenzívny a uvedomelý život. Voľný čas je často odmietaný ako niečo, čo si vo svojej honbe za úspechom nemôžeme dovoliť. Ako vedľajší produkt bez hodnoty. Avšak voľný čas je v skutočnosti výrazom subjektívnej stránky jedinca a i obyčajné ničnerobenie môže mať podobu relaxácie a získavania fyzickej a psychickej vyrovnanosti.

Na vznik a rozvoj voľného času v súčasnosti pôsobili viaceré skutočnosti: skracovanie pracovnej doby, rozširovanie celkového objemu voľného času, kumulácia voľného času do miest. Voľný čas sa výrazne demokratizoval a poskytol nové možnosti slobodného rozhodovania. V súčasnosti na celej Zemi prebiehajú demografické zmeny: svetová populácia rastie a krivka počtu obyvateľov sveta je veľmi strmá, avšak v európskom kontexte pôrodnosť klesá a súčasnú situáciu charakterizuje aj rýchly rast počtu seniorov. Na kumuláciu celkového objemu voľného času na určitom územnom a sociálnom priestore na podstatný vplyv rast počtu obyvateľov žijúcich v meste. Vytvára sa tak špecifické prostredie, ktoré možnosti účastníkov rozširuje, súčasne však aj problematizuje. Výraznou premenou prebieha aj realizácia voľného času mimo mesta, kde časť svojich aktivít prenášajú mestské rodiny. Zmenami však prechádza tiež voľný čas obyvateľov dedín. Klesá ich celkový počet, takže na niektorých miestach zanikajú kultúrne zariadenia alebo školy, ktoré tradične predstavovali činiteľ rozvoja obce (Hofbauer, 2003).

M. Vážanský (1992) uvádza charakteristické znaky súčasnej doby, ktoré majú dopad na kvantitu a kvalitu voľného času: rastúci blahobyt vo forme zvyšujúceho sa

príjmu, urbanizácia a s ňou na druhej strane pranie uniknúť nehostinným mestským životným pomerom, explozívna motorizácia a s ňou spojená neobmedzená súkromná voľnočasová pohyblivosť, radikálny hedonizmus⁴ a neobmedzený egoizmus, kríza rodiny, odstránenie niekoľkých tabu (sex, drogy) a pôsobenie konzumu.

Zvyšovanie voľného času so sebou prináša na jednej strane rast inštitúcií a organizácií podieľajúcich sa na voľnom čase, avšak na druhej strane aj rozširovanie negatívnych javov vo využívaní voľného času ako napríklad konzumný spôsob života, toxikománia, alkoholizmus, zvýšená kriminalita (Kominarec, 2003).

Podobný názor zdieľajú aj S. Chomová a kol. (2007), podľa ktorých s nárastom voľného času u jednotlivcov možno pozorovať zvyrazňovanie dvoch trendov v jeho využití:

1. Stúpa organizovanosť voľnočasových aktivít: dôležité je ale uvedomiť si, že dospelý človek by nemal byť obmedzovaný inštitúciami, naopak, ich pričinením a v rámci nich by mal hľadať nové možnosti, aké mu neorganizovaná činnosť nemôže poskytnúť.
2. Na druhej strane pribúdajú aj neorganizované, pasívne formy trávenia voľného času (napríklad pasívne sledovanie televízie), ktoré sú sprevádzané ničnerobením.

Nárast voľného času tak nevedie len k jeho aktívnemu prežívaniu, ale i ku komercializácii a pasivite. Voľný čas sa tak často stáva súčasťou masovej kultúry.

Ladislav Ďurič, Viliam S. Hotár, Ľubomír Pajtinka a kol. (2000, s. 235) poznamenávajú, že „masová kultúra je realitou života modernej spoločnosti. Treba vynaložiť veľké úsilie v celej sfére vzdelávania a kultúry, aby sa do nej systematicky vnášali prvky tvorivosti a humanity a prekonávali negatívne tendencie spotrebnej, konzumnej spoločnosti.“

Masová kultúra diktuje trendy aj v trávení voľného času. Jednotlivé činnosti podliehajú konformite a uniformite. Zákonite však neznamená, že všetko masové je aj negatívne a bez akejkoľvek hodnoty. Problémom je ale to, že kým tzv. vyššia kultúra núti človeka premýšľať a hľadať zmysel zážitku, masová kultúra predkladá človeku samotný estetický zážitok. Rozjímanie a hľadaniu zmyslu nie je potrebné.

---

⁴ Hedonizmus vo sfére voľného času rozvíja nielen mravný základ práce, podstatu priemyselnej spoločnosti, ale taktiež prináša mnohé pochybnosti o sociálnych štruktúrach a väzbách. Človek sa v súčasnosti musí len naučiť zachádzať so svojou voľnosťou, nezávislosťou a slobodou (Vážanský, 2000).

V súčasnosti existujú rozdiely v možnostiach, formách a obsahu trávenia voľného času rôznych skupín obyvateľstva. Ich voľnočasové aktivity by sa mohli stať zaujímavým predmetom výskumu. M. Vážanský (2000) vymedzuje nasledovné skupiny obyvateľstva a potenciálne oblasti výskumu: voľný čas nezamestnaných (Mení sa chápanie voľného času nezamestnaných? Bude voľný čas sférou novej identity alebo zdrojom konfliktov?), voľný čas skupín zamestnaných s trvalým zaradením (Aký význam prikladajú voľnému času?), voľný čas detí, voľný čas mládeže, voľný čas v uzavretých inštitúciách (vo väzniciach, v domovoch dôchodcov, v nemocniciach,...), voľný čas cudzincov (V akých sociálnych priestoroch trávajú svoj voľný čas? Aký má pre nich význam?), voľný čas dôchodcov, slobodných matiek a pod.

Jedným zo súčasných trendov vo sfére voľného času je vznik tzv. priemyslu voľného času, ktorý patrí v súčasnosti medzi najviac prosperujúce odvetvia hospodárstva. Viac ako polovica rastu výroby a produktivity v 20. storočí bola vynaložená na voľný čas, vzdelávanie a zdravotnú starostlivosť. Priemysel voľného času zamestnáva mnoho odborníkov a expertov. Jeho ponuka (napr. kurzy prípravy pre voľnočasové aktivity, výroba, predaj či prenájom príslušného vybavenia, reklamné a marketingové aktivity) mnohonásobne prevyšujú možnosti a kapacitu priemerného jedinca. Vo vyspelých krajinách vynakladajú občania v priemere 1/3 svojich príjmov na činnosti voľného času a oblasť hospodárstva spojená so zábavou a voľným časom pohlcuje 1/4 všetkých pracujúcich (Šerák, 2005).

2 PREŽÍVANIE VOĽNÉHO ČASU

Voľný čas nepredstavuje jednoznačne diferencovanú entitu a zasahuje do rôznych aspektov života človeka. Vo voľnom čase žijeme svoje osobné životy so svojimi pocitmi, myšlienkami, očakávaniami, túžbami a naše životy sú zároveň vzťahovo ukotvené v našich partnerstvách, priateľstvách a iných vzťahových modeloch (Hambálek, 2005).

To, ako trávime, ako prežívame svoj voľný čas je ovplyvňované nielen našimi vnútornými potrebami a záujmami, ale aj naším okolím. Prírodné, rodinné, sociálne či pracovné prostredie, ktoré nás obklopuje, do veľkej miery rozhoduje o tom, ako svoj voľný čas naplníme.

Táto kapitola je rozčlenená do troch podkapitol, v ktorých sa venujeme funkciám a významu voľného času, činnostiam a aktivitám, ktoré sú náplňou voľného času a kultúrno-výchovnej činnosti ako jednej z možností racionálneho využívania voľného času.

2.1 FUNKCIE A VÝZNAM VOĽNÉHO ČASU

Poňatie voľného času ako zostávajúcej súčasti ľudského času sa v súčasnosti právom prestalo uplatňovať. Naopak, rozvíjajú sa jeho všestranné možnosti podporujúce kultúrnu orientáciu človeka, rozvoj športových a umeleckých záujmov, manuálnych aktivít alebo vytvárania sociálnych vzťahov (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008).

V uplynulom dvadsaťročí sa stal z voľného času veľký problém duše i ducha. Ako narábať s voľným časom sa v budúcnosti budeme učiť rovnako ako vykonávať profesiu. Získavať a cvičiť kompetencie pre voľný čas bude patriť k úlohám školy. Otázka „ako“ pri trávení voľného času je rovnako dôležitá ako „ako“ v práci a v povolani (Kučerová, 1994, in: Kratochvílová, 2004).

Voľný čas môže človek využívať podľa vlastnej vôle. Môže byť preňho časom oddychu, regenerácie, relaxácie, ktorá súvisí s duševným a fyzickým odpočinkom, zábavy, stretávaním sa s priateľmi, ale i časom vzdelávania a sebarealizácie. Voľný čas je významnou a dôležitou súčasťou života. Plní pre jednotlivca a pre spoločnosť viaceré funkcie.

B. Hájek, B. Hofbauer, J. Pávková (2008) poukazujú na rôzne možnosti, ako zachádzať s voľným časom. Je možné ho spotrebovať, venovať sa mu, sporiť ním alebo naopak premrhať ho. Čas ľudského života, vrátane voľného času, je rôzne vnímaný, členený a využívaný. Je možný márnотratný prístup v duchu hesla „carpe diem“ („užívaj dňa“) i jeho protiklad, ktorým je dôsledná ekonómia a cieľavedomosť uplatňovaná v práci aj osobnom živote.

E. Kratochvílová (2004) funkcie voľného času vymedzuje v zmysle jeho významu/významov pre jednotlivca a spoločnosť. Niektoré funkcie sú základné a vychádzajú zo samotnej podstaty a prvotného zmyslu voľného času. Ďalšie funkcie sa postupne vynárajú a objavujú v závislosti od spoločenských podmienok, v dôsledku doby a zmien spoločenského života, aj z hľadiska prístupov rozličných vied. Tým možno vysvetliť rozličné funkcie voľného času, s ktorými sa stretávame v odbornej literatúre z pohľadu rozličných vied. Zmeny v prístupoch k voľnému času sú prirodzené v teórii i v praxi, pretože voľný čas je spoločenský fenomén a ako taký je spoločensky podmienený. Identifikovanie funkcií, teda významu voľného času je dôležité pre pochopenie jeho podstaty.

Podľa Milady Švigovej (1967) voľný čas v živote človeka plní tri základné funkcie: funkciu odpočinku, funkciu zábavy a funkciu rozvoja ľudských síl (v dnešnej terminológii rozvoja osobnosti človeka).

Nazdávame sa, že uvedené členenie funkcií voľného času je to najzákladnejšie a najvšeobecnejšie. Za jeho nedostatok pokladáme to, že nezahŕňa všetky možnosti a oblasti, ktoré voľný čas poskytuje.

Ďalšie možné nazeranie na členenie funkcií voľného času podávajú L. Ďurič, V. S. Hotár, E. Pajtinka a kol. (2000), ktorí rozlišujú tieto štyri funkcie:

1. Príprava na realizáciu vývinových úloh: ide o osobnostné zrenie, dôležité je, aby jedinec čo najskôr prevzal zodpovednosť za náplň svojho voľného času.
2. Regenerácia duševných a fyzických síl prostredníctvom aktívneho alebo pasívneho oddychu: dôležité je striedanie telesnej činnosti s duševnou⁵, náročná s nenáročnou, jednotvárna s pestrou a vzrušivou.
3. Uspokojovanie vyšších potrieb, ktoré si jednotlivec môže len minimálne saturovať v študijnom a pracovnom procese: kompenzačná sebarealizácia.

---

⁵ Všeobecne platí, že duševne pracujúci ľudia vo voľnom čase uprednostňujú telesné aktivity, avšak naopak to neplatí.

4. Ďalšie uspokojovanie vyšších potrieb, ktoré sú saturované aj v škole a práci.

M. Vážanský (2001, in: Šerák, 2005) funkcie voľného času člení nasledujúcim spôsobom: rekreácia (zotavenie, psychické uvoľnenie), kompenzácia (rozptýlenie, potešenie, bezstarostnosť, vyrovnanie nedostatkov), edukácia (potreba poznania, ďalšie vzdelávanie, túžba po zážitkoch), kontemplácia (rozjímanie, autoreflexia, čas pre seba), komunikácia (potreba kontaktu, vyhľadávanie sociálnych vzťahov, empatia, láska), integrácia (pocit spolupatričnosti, hľadanie emocionálnej istoty, rituály, tradície, kolektívne vedomie), enkulturácia (potreba kreatívneho rozvoja, nezávislý rast schopností, rituály, tradície), participácia (potreba angažovanosti, vlastná iniciatíva, spolurozhodovanie, kooperácia, spoluzodpovednosť). Tieto uvedené funkcie voľného času tvoria jeden vzájomne prepojený celok. Funkcie rekreácia, kompenzácia, edukácia a kontemplácia sú prevažne individuálne, kým komunikácia, integrácia, participácia a enkulturácia sú skôr všeobecné. Kým v modernom svete prevláda orientácia na uspokojovanie rekreačných a kompenzačných potrieb, ideálnym cieľom by malo byť prekonávanie jednostrannosti prežívania času, a tým umožnený harmonický rozvoj jedinca aj spoločnosti.

Uvedený systém funkcií voľného času pokladáme za originálny a vyčerpávajúci z hľadiska možností trávenia voľného času. Za pozitívum pokladáme vzájomnú prepojenosť funkcií do jedného celku.

E. Kratochvílová (2004) stotožňuje funkcie s významami voľného času a vytvára ich prehľadné členenie do piatich funkcií:

1. Zdravotno - hygienická funkcia: uplatňuje sa v kompenzáciách pracovného zaťaženia. Z psychohygienického hľadiska je dôležitá samotná existencia voľného času. Je veľmi škodlivé pre duševné a fyzické zdravie, ak človek nemá dostatok možností odpočinku, kompenzácie záťaže, povinností alebo ak má dlhodobo nedostatok voľného času.
2. Seberealizačná funkcia: umožňuje aktívny prístup k uspokojovaniu a rozvíjaniu svojich potrieb, záujmov, sklonov, individuálnych predpokladov, schopností v zaujímavej činnosti, v aktivitách podľa vlastného výberu a voľby.
3. Formatívno - výchovná funkcia: vyjadruje možnosti vplyvu na formovanie osobnosti, jej potrieb, záujmov, rozvíjania motivácie, tvorivosti, pozitívneho vzťahu k hodnotám a k hodnotovým orientáciám.

4. Socializačná (spoločenská) funkcia: znamená vytváranie podmienok na nadväzovanie sociálnych kontaktov a vzťahov, na vlastnú spoločenskú aktivitu a občiansku participáciu, na získavanie skúseností a možností sociálneho učenia v prirodzených životných situáciách.
5. Preventívna funkcia: pozostáva z poskytovania ponúk na hodnotné využívanie voľného času v záujmovej a inej činnosti, pri zábave, rekreácii, ktoré sú účinnou ochranou pred konzumným spôsobom života, pred negatívnymi spoločenskými javmi. Umožňuje predchádzať sociálnopatologickým javom. Účinná je predovšetkým komplexná a adresná primárna prevencia vo voľnom čase.

Spoločnosť by mala vytvárať podmienky na napĺňanie týchto funkcií, ktoré konkretizujú významy voľného času. Pri vyššie uvedených funkciách ide o teoretickú analýzu, v praxi sa funkcie voľného času vzájomne dopĺňajú, prelínajú, nemožno ich oddeľovať.

Uviedli sme štyri možné delenia funkcií voľného času. V literatúre sme sa stretli ešte s ďalšími členeniami, avšak tieto spomenuté považujeme za postačujúce pre našu prácu. Najviac sa stotožňujeme s členením podľa E. Kratochvílovej (2004), ktoré je prehľadné a zrozumiteľné. Vyzdvihujeme najmä zaradenie preventívnej funkcie voľného času, ktorá má význam z hľadiska eliminácie nezdravých javov v spoločnosti (napríklad aj prostredníctvom záujmového vzdelávania).

2.2 VOĽNOČASOVÉ ČINNOSTI A AKTIVITY

Dospelí ľudia trávajú svoj voľný čas podľa svojich predstáv a záujmov. Spôsob jeho trávenia necharakterizuje iba jednotlivca, ale je dôležitý aj pre rozvoj spoločnosti. Z individuálneho hľadiska ide o uspokojenie nárokov človeka na odpočinok, zábavu a vlastný rozvoj. V spoločenskom zmysle ide o záujem, o regeneráciu pracovných síl, osvojovanie kultúry. Preto je v záujme spoločnosti podporovať také aktivity, ktoré budú prispievať k regenerácii fyzických, psychických a tvorivých síl ľudí. A to v podobe vytvárania podmienok na kultúrne a účelné využívanie voľného času prostredníctvom ponuky pri zachovaní možnosti voľby. K tomuto môžu aj výrazne prispievať kultúrno-osvetové aktivity, ktoré sú charakterizované ako dobrovoľné, záujmové, voľnočasové a kultivačné (Chomová a kol., 2007).

Využívanie voľného času je založené na osobnom záujme jednotlivcov a ich dobrovoľnosti. Milada Švigová (1967) rozlišuje päť rôznych typov ľudí (akési modely) podľa využívania voľného času: prvým je typ sociálne orientovaný (snaha pomáhať druhým, zmysel pre spravodlivosť a dobro u nich vychádzajú z vnútornej potreby), ďalej nasleduje typ esteticky orientovaný (snaha o sebauplatnenie pomocou slov, tónov, farieb), typ teoreticky orientovaný (chuť učiť sa po celý život), typ konzumnej orientácie (prevláda u nich ľudsky odveká túžba mať) a posledným je typ športovej orientácie.

Domnievame sa, že táto typológia je len akási orientačná a v praxi existujú skôr kombinácie týchto typov osobností.

Podnetné je aj členenie troch vedľa seba existujúcich životných štýlov so zreteľom k práci a voľnému času. Hranice medzi nimi sú plynulé a v realite všedného života sú navzájom previazané. Prvým je pracovne orientovaný životný štýl, pre ktorý je charakteristické: profesionálna činnosť je centrálnym životným zmyslom, voľný čas slúži najmä fyzickému zotaveniu a rekreácii. Naopak, pre hedonistický životný štýl je typické: presúvanie životnej orientácie do oblasti voľného času, rodiny a súkromného života, polarizácia práce a voľného času. Tretím životným štýlom je štýl celostný, ktorý sa usiluje o jednotu všedného dňa. Profesionálna práca môže naplňovať všedný deň a zároveň sa realizujú ďalšie aktivity počas dňa. Činnosť v oboch životných oblastiach možno prežiť zmysluplne, nie však vždy radostne (Romeiss-Stracke, 1985, in: Vážanský, 1992).

Vyššie uvedená klasifikácia bola doplnená ešte o jeden životný štýl, konkrétne voľnočasovo kultúrny životný štýl. Tento nový štýl prežívania voľného času nahradí pasívnu spotrebnú orientáciu, prináša aktívnejšiu zážitkovú orientáciu, samostatnosť, sebarozvoj, pospolitosť, dobrovoľnú angažovanosť, oslobodenie sa od stresu, zábavu a užívanie si života (Opaschowski, 1983, in: Vážanský, 1992).

Rozsah voľného času a charakter voľnočasových aktivít sú u dospeljej populácie ovplyvňované viacerými faktormi ako napríklad: špecifický rytmus života dospelých, životné skúsenosti, atomizácia rôznorodých skupín dospelých občanov, miera zodpovednosti dospelých voči ostatným ľuďom i voči sebe, spravidla väčšia vyhranenosť záujmov, religiózna orientácia a iné (Kryštoň, 2006).

Zaradenie rôznych činností do oblasti voľného času je relatívne. Dôležité je to, ako činnosť vníma a chápe sám jedinec. Pre niekoho môže byť nejaká činnosť chápaná ako záťažová, pre iného zase ako radostná a slobodne zvolená. Je zrejmé, že činnosti majú úzku väzbu na socioprofesionálne postavenie jedinca, jeho hodnotový systém, štruktúru jeho životného času. Rozdielny svojou štruktúrou je životný a každodenný čas napr. študentov

vysokých škôl, matiek na rodičovskej dovolenke, nezamestnaných, seniorov. U všetkých týchto skupín je priestor voľného času významný pri naplňovaní individuálnych životných spôsobov (Knotová, 2006).

Myslíme si, že na trávenie voľného času jedinca majú vplyv viaceré spoločenské, kultúrne, ekonomické a politické faktory. Prežívanie voľného času závisí od individuálnych potrieb a záujmov jedinca, čiže je ovplyvnené typom osobnosti jedinca. Závisí od sociálneho, rodinného (veľký je vplyv výchovy) a kultúrneho prostredia. Dôležitými faktormi je vek, pohlavie, dosiahnuté vzdelanie, zamestnanie. Podstatná je aj hodnotová orientácia, ktorá má základ v detstve, ale v priebehu života sa vyvíja a mení.

Z hľadiska pôsobenia na človeka plnia záujmové voľnočasové aktivity významné úlohy: prispievajú k regenerácii pracovných schopností človeka, sú prostriedkom eliminácie jednostrannosti pracovného procesu, poskytujú priestor na sebauplatnenie človeka v mimopracovnej oblasti, poskytujú možnosť na hravú, radostnú kreativitu človeka, poskytujú možnosť prirodzene nadväzovať a udržiavať nové priateľské sociálne kontakty, pozitívne vplyvajú na psychickú podporu človeka. Všetky záujmové kultivačné aktivity majú spoločné predpoklady a okolnosti uskutočnenia. Sú to najmä osobný záujem účastníka, dobrovoľná účasť, rezervovaný voľný čas na danú aktivitu, estetický a sociálny aspekt a pod. Ďalším spoločným znakom je, že uskutočňovaná aktivita málokedy korešponduje s profesionálnym zameraním človeka (Chomová a kol., 2007).

Odlišný názor na poslednú skutočnosť prezentuje M. Šerák (2005), podľa ktorého je častá aj situácia, kedy jedinec vo svojom voľnom čase pokračuje v činnosti podobnej jeho pracovnej náplni. Hlavnú úlohu tu zohráva zvyk, blízky vzťah k práci a príliš úzka špecializácia, ktorá rozvíja u osobnosti len určitú časť dispozícií. Výsledkom je potom obmedzený náhľad na životné možnosti. Ďalším faktorom, ktorý zohráva úlohu pri výbere činností pre voľný čas, je fyzicky alebo psychicky náročná práca. Môže spôsobovať vyčerpanie a obmedzuje možnosti jedinca venovať sa vo voľnom čase náročnejším činnostiam, ktoré si vyžadujú duševnú alebo telesnú sviežosť.

E. Kratochvílova (1996) uvádza spoločné princípy voľnočasových aktivít, ktoré nazýva osobitosťami výchovy vo voľnom čase. Sú to nasledujúce princípy: princíp dobrovoľnosti (kľúčová zásada, týka sa vytvárania možností výberu, voľby aktivít, činností, spôsobu trávenia voľného času podľa vlastných potrieb a záujmov), princíp záujmového zamerania činnosti, princíp aktivity, samostatnosti a tvorivosti, princíp sebarealizácie (v atmosfére optimizmu a radosti z pozitívnych zážitkov, sociálnych vzťahov a uspokojovania vlastných potrieb a záujmov), princíp jednoty a špecifickosti.

Každý človek ku svojim voľnočasovým aktivitám pristupuje dobrovoľne, na základe záujmu (motivačný prvok, často býva vyjadrený už v názve aktivít, napr. záujmové vzdelávanie), z hľadiska voľného času, aktívne a tvorivo, z hľadiska osobnostného rozvoja (Chomová a kol., 2007).

V. Hambálek (2005) konštatuje, že spôsob organizácie voľného času vedie k rôznym formám činností. Najčastejšie býva rozdelenie činností na:

1. Neštruktúrovaná činnosť: spontánne aktivity ľudí, ktorí využívajú dostupné voľnočasové zdroje (napr. záhrady, chaty, masmédiá, knihy, zábavné centrá, športoviská a pod.)
2. Štruktúrovaná (viac alebo menej organizovaná) činnosť: aktivity, ktoré ponúka organizácia, voľnočasová inštitúcia na komerčnej alebo neziskovej báze, teda sú istou formou riadené, sprostredkované alebo iba zastrešované.

J. Pávková a kol. (1999) rozdeľujú voľnočasové činnosti na odpočinkové, rekreačné, záujmové a spoločensky prospešné. Pre všetky tieto činnosti platí princíp dobrovoľnosti. Odpočinkové činnosti sú fyzicky a psychicky nenáročné a slúžia k odstráneniu únavy (napr. čítanie, zberateľstvo, ručné práce). Rekreačné činnosti slúžia tiež k odreagovaniu a odstráneniu únavy, avšak obsahujú aj pohybové aktivity (šport, turistika, manuálna práca). Základné oblasti záujmových činností sú spoločenskovedné, prírodovedné, športové a telovýchovné aktivity.⁶ Verejnoprospešné činnosti spočívajú v dobrovoľnej práci v prospech iných ľudí.

S. Chomová a kol. (2007, s. 38) vyzdvihujú význam kolektívnych záujmových vzdelávacích aktivít, ktoré *„predstavujú viac ako iba možnosť získať nové poznatky. To možno získať aj v osamotení pri televízii, z kníh alebo z odbornej tlače. Ich nezastupiteľný význam je aj vo vytváraní podmienok pre činnosťnú životnú orientáciu, vo vytváraní priestoru pre intelektuálnu a spoločenskú realizáciu, pre stretávanie sa s ľuďmi a humanizáciu spoločnosti“*.

K pozitívam voľnočasových vzdelávacích aktivít by sme ešte priradili pestrosť z hľadiska obsahu, tém, žánrov a inštitucionálneho zabezpečenia, ktoré dbajú na individuálne potreby účastníkov vzdelávania.

Podľa E. Kratochvílovej (1996) majú aktivity vo voľnom čase charakter praktických činností: odpočinkových, rekreačných, zábavných, vzdelávacích, spoločenských, pracovných (vrátane sebaobslužných a verejnoprospešných) činností. Ich

---

⁶ B. Hofbauer (2004) rozlišuje spontánne činnosti, príležitostnú záujmovú činnosť a pravidelnú záujmovú činnosť.

konkrétny obsah nie je záväzne stanovený a zameriava sa na najrozličnejšie oblasti života s možnosťou ich prispôsobenia podľa potrieb a záujmov účastníkov.

M. Šerák (2005) uvádza, že pod typickými činnosťami vo voľnom čase si väčšinou predstavujeme odpočinok, rekreáciu, upratovanie a pod. Často sa diskutuje, či pod oblasť voľného času patria také činnosti, ktoré si vyžadujú pravidelnosť, disciplínu a povinnosti (napr. sebazvedľovanie, verejná činnosť, kutilstvo, záhradkárstvo). Tieto činnosti sú považované za záľuby, ale majú aj utilitárne zameranie. Avšak radíme ich do sféry voľného času, pretože ich výber jednotlivcom je slobodný.

K tradičným činnostiam sa pridružujú aktivity z rôznych oblastí: technické alebo ekologické záujmové činnosti, umelecká tvorivosť, nové spôsoby pobytu a pohybu v prírode, činnosti vychádzajúce z rozvoja počítačových technológií, sociálne a multikultúrne činnosti, spoluúčasť na živote spoločnosti. Rýchlo sa rozvíja aj domáca a zahraničná turistická mobilita. Poskytuje rekreáciu a aktívny odpočinok, poznanie prírody a života obyvateľov rôznych krajín. Ponúka nevšedné zážitky a prispieva k vytváraniu medzilidských kontaktov. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008).

Z týchto dôvodov má medzinárodná mobilita mimoriadny význam hlavne pre mladých ľudí. Ponúkajú sa im možnosti stráviť v zahraničí nielen dovolenky, ale aj možnosti štúdia alebo hľadania zamestnania.

Súhlasíme s tvrdením M. Šeráka (2005), že do sféry voľného času patria aj činnosti, ktoré si vyžadujú pravidelnosť a disciplínu, ale sú jedincom dobrovoľne zvolené. Pri dobrovoľnom výbere týchto činností ich jedinec nepovažuje za povinnosti, ale za záľuby.

V roku 1999 bol uskutočnený široký a reprezentatívny výskumný projekt Desiat rokov spoločenskej transformácie v Českej a Slovenskej republike. Na základe výsledkov tohto výskumu je možné konštatovať, že pravidelne (denne alebo viackrát za týždeň) sú vykonávané tieto voľnočasové aktivity: sledovanie televízie (89 % respondentov), domáce práce (68 %), čítanie časopisov a zábavnej literatúry (54 %), koníčky a záľuby (41 %), starostlivosť o deti (36 %), šport a vychádzky (35 %), pasívny odpočinok (33 %), čítanie hodnotnej beletrie (31 %). K najmenej častým aktivitám patrili návštevy divadla, výstav a koncertov (1 % pravidelných návštevníkov) (Duffková, 2000, in: Šerák, 2005).

Spomínaný výskumný projekt je desať rokov starý. Je možné, že dnešné výsledky by dopadli veľmi podobne, možno niektoré činnosti by boli viac preferované, ako napríklad práca s počítačom, resp. s internetom, počítačové hry alebo cestovanie.

Je zrejmé, že mladí ľudia vo svojom voľnom čase uprednostňujú oddychové, pasívne činnosti s vyhľadávaním zábavy.

Rozmachom prechádzajú aj činnosti spojené s modernými komunikačnými prostriedkami. Rozhlas, televízia a najmä internet umožňujú účasť na športových, kultúrnych, politických a ďalších významných udalostiach a sprostredkujú tak kontakt s okolitým prostredím (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008).

M. Šerák (2005) konštatuje, že medzi najčastejšie spôsoby trávenia voľného času dlhodobo patrí konzum médií, odpočinok a práca v domácom prostredí, športové aktivity a prechádzky. Významné postavenie teda zaujímajú pasívne formy prežívania voľného času, hoci v modernej spoločnosti majú tradične vyššiu hodnotu tvoriace aktivity. Je nutné poznamenať, že nie všetky činnosti realizované vo voľnom čase sú relevantnými témami pre prácu zaoberajúcu sa záujmovým vzdelávaním dospelých (napr. pasívny konzum, bežné každodenné aktivity, činnosti slúžiace k zabezpečeniu biologickej existencie a všetky nedobrovoľné aktivity). Naopak, pre záujmové vzdelávanie dospelých budú dôležité tzv. vyššie aktivity, ktoré sú charakteristické vyhraneným záujmom a zameraním na určitý cieľ.

Pre úplnosť zachytenia problematiky trávenia voľného času sme sa venovali aj činnostiam, ktoré priamo nesúvisia so záujmovým vzdelávaním, ale sú obsahom voľnočasových aktivít a činností dospelých.

2.3 KULTÚRNO-OSVETOVÁ ČINNOSŤ

Kultúrnu andragogika⁷ je jeden z troch subdisciplín vedného odboru andragogika (popri profesijnej a sociálnej). Jedna z oblastí, ktorej sa kultúrna andragogika venuje, je kultúrno-osvetová činnosť, ktorej synonymami sú: záujmová umelecká činnosť, kultúrno-výchovná činnosť alebo osvetová činnosť⁸. Rozhodli sme sa venovať jednu z podkapitol kultúrno-osvetovej činnosti, pretože je pokladáme za jednu z možností užitočne a obohacujúco stráveného voľného času. Kultúrno-osvetová činnosť je úzko prepojená so záujmovým vzdelávaním. V ich vzájomnom vzťahu sa však názory autorov rôznia. Kým Vladimír Jůva (1984) uvádza záujmovú umeleckú činnosť ako formu mimoškolskej výchovy, Rozália Čornaničová (2004) člení kultúrno-výchovnú činnosť na viaceré okruhy,

---

⁷ Podrobnejšie sa kultúrnej andragogike venujeme v podkapitole 3.2 Zaradenie záujmového vzdelávania v subsystémoch andragogiky.

⁸ Súhlasíme s tvrdením L. Rašiho (2009), ktorý sa prikláňa k termínu kultúrno-osvetová činnosť. Pokladá ho za určitý kompromis medzi rozličnými termínmi používanými v kulturologických, andragogických, legislatívnych a aplikatívnych materiáloch pre označenie tej istej činnosti.

pričom jedným z nich je záujmové vzdelávanie (ako bude ďalej uvedené). My sa skôr prikláňame k deleniu podľa R. Čornaničovej, ktoré viac zodpovedá súčasnej terminológii.

L. Raši (2009, s. 14) kultúrno-osvetovú činnosť definuje ako „zámernú, inštitucionalizovanú a organizovanú činnosť a špecifickú oblasť spoločenskej praxe. Kultúrno-osvetovú činnosť z hľadiska účastníkov charakterizuje záujmová (neprofesijná) voľnočasová participácia širokého spektra populácie na spoločenských kultúrnych procesoch.“

Všeobecný termín kultúrno-osvetová činnosť je používaný nejednotne a vo viacerých významoch. R. Čornaničová (2004) za najčastejšie používané považuje tieto nasledovné: v prvom význame tento termín zahŕňa rôznorodé aktivity, ktoré podporujú kultiváciu osobnosti a jej adaptáciu na meniace sa sociálne a kultúrne podmienky. Kultúrno-výchovná činnosť dopĺňa šírku edukačného záberu všeobecného a odborného vzdelávania. V druhom význame pojem kultúrno-osvetová činnosť označuje formy záujmovej voľnočasovej participácie obyvateľstva na spoločenských kultúrnych procesoch. V poslednom význame termín kultúrno-osvetová činnosť zahŕňa oblasť profesijnej pôsobnosti kultúrno-osvetového pracovníka, ktorá predstavuje zámernú, inštitucionalizovanú a organizovanú činnosť v oblasti kultúrno-výchovnej práce.

Pri definovaní osvetovej činnosti vychádzame zo *Zákona č. 61/2000 Z. z. o osvetovej činnosti*, podľa ktorého pod osvetovou činnosťou chápeme súhrn aktivít, ktoré svojím pôsobením na základe dobrovoľnosti, záujmu a tvorivej schopnosti ľudí prispievajú k rozvoju ich osobnosti a utváraniu kultúrneho spôsobu života. Osvetová činnosť zvyšuje všeobecnú kultúrnu a vzdelanostnú úroveň ľudí viacerými aktivitami: sprostredkúva informácie a poznatky z kultúry, vedy a techniky, prehľbuje vzťah k vlastnému štátu, ku kultúrnej identite národa, národnostných menšín a etnických skupín a k starostlivosti o životné prostredie, vychováva umením a k umeniu (najmä rozvíjaním záujmovej umeleckej činnosti), ochraňuje a uchováva ľudové tradície, napomáha prevenciu protispoločenských javov a drogových závislostí a umožňuje ľuďom naplňovať ich voľný čas kultúrnymi aktivitami.

Zo spomenutého je zrejmé, že predmet osvetovej činnosti je veľmi rozsiahly, spája ho však snaha o kladné utváranie tolerantnej a humánnej osobnosti jedinca prostredníctvom kultúrnych a spoločenských hodnôt.

Jednou z oblastí osvetovej činnosti je napomáhanie prevencie protispoločenských javov a drogových závislostí. V súvislosti s týmito aktivitami od roku 2006 funguje kabinet sociálnej prevencie Národného osvetového centra, ktorý sa zameriava na prevenciu

sociálno-patologických javov s dôrazom na problematiku drog, závislostí a prevenciu kriminality. Činnosť tohto kabinetu spočíva vo vypracovávaní projektov, programov a stratégií prevencie. Myslíme si, že účinným spôsobom predchádzania rôznych sociálno-patologických javov je pôsobenie kultúrno-osvetových zariadení, ktoré ponukou voľnočasových aktivít plnia výchovné, vzdelávacie, oddychové a záujmovo-umelecké ciele osvetovej činnosti. Pri prevencii nežiaducich javov je dôležité ponúknuť jedincovi široké spektrum aktivít, z ktorých má možnosť výberu.

Andragogické chápanie kultúrno-osvetovej činnosti vychádza z chápania výchovy ako integrálnej súčasti celého ľudského života a ako faktora, ktorý podmieňuje kvalitu životného vývoja človeka. Oproti tomuto „výchovocentrickému“ chápaniu možno nazerať na kultúrno-osvetovú činnosť z kulturologického hľadiska. V centre tohto prístupu je kultúra a kultúrno-osvetová činnosť vystupuje ako zložka kultúry a kultúrno-osvetový systém ako jeden zo subsystémov kultúry (Čornaničová, 2004).

Pre oblasť voľného času je charakteristická sloboda výberu. Niektorí jedinci uprednostňujú záujmovú činnosť, ktorá sa realizuje združovaním v záujmových kolektívoch – súboroch, krúžkoch, kluboch a pod. Možné delenie je na záujmovú umeleckú a mimoumeleckú činnosť.

Záujmová umelecká činnosť je zameraná na tvorbu alebo reprodukciu umenia. Je nástrojom kultivácie osobnosti a podporuje napĺňanie princípov humanizačného poslania umenia. Realizuje sa v mnohých oblastiach umenia: slovné (divadlo, literárna tvorba, umelecký prednes,...), hudobné a spevácke (ľudová hudba, populárna hudba, zborový spev,...), tanečné a pohybové (ľudový tanec, spoločenský tanec, mažoretky,...), výtvarné (maliarstvo, fotografia, grafika,...), multimediálne (film, video), ostatné (kúzelníctvo, zvykoslovie,...). Mimoumelecká záujmová činnosť predstavuje širokú škálu kultivačných aktivít, ktoré môžu zasahovať do všetkých oblastí miestnej kultúry. Zaraďujeme tam všetko, čo nepatrí do záujmového vzdelávania a záujmovej umeleckej činnosti. Pre ilustráciu šírky týchto aktivít je možné ich delenie do piatich okruhov:

1. intelektuálne aktivity: najčastejšie realizované v náučných krúžkoch, napr. amatérsko-vedecké, zberateľské, debatné, čitateľské krúžky;
2. pohybové a turistické aktivity: rekreačné športovanie, tanec, pešia turistika, cykloturistika;
3. praktické a technické zručnosti: ručné práce, pestovateľské a chovateľské aktivity, záhradníctvo, domáci majster;

4. organizátorské aktivity: rozhlasové a redakčné krúžky, dokumentárne aktivity;
5. relaxačné využitie umenia: zábavy, plesy, filmové a divadelné predstavenia (Chomová a kol., 2007).

Z hľadiska obsahu kultúrno-výchovná činnosť zahŕňa veľmi pestré aktivity, ktoré R. Čornaničová (2004) rozčleňuje do niekoľkých okruhov: záujmové vzdelávanie (vzdelávacie kurzy i jednorazové vzdelávacie podujatia), aktivizačná výchovno-vzdelávacia a akčná osвета (kombinujú vzdelávaciú, klubovú a verejno-prospešnú činnosť), formy amatérskych umeleckých aktivít (divadlo, hudba, tanec, ľudové remeslá,...), záujmová mimoumelecká činnosť (zberateľstvá, poznávacie krúžky,...), kultúrno-umelecké vyžitie, kultúrno-spomienkové aktivity, kultúrno-zábavná činnosť (diskotéky, tanečné zábavy), kultúrno-rekreačná a rekreačno-športová činnosť, kultúrno-sociálna a charitatívna činnosť, ekumenické kultúrno-výchovné podujatia).

Popri tvorbe umeleckých hodnôt, ktoré sú často cieľovým výsledkom, organickou zložkou záujmovej umeleckej činnosti je sebvzdelávanie a záujmové vzdelávanie kolektívu. Záujmová umelecká činnosť plní poznávaciu, formatívnu, komunikatívnu, združovaciú a rekreatívnu funkciu, uspokojuje však aj estetické záujmy a vytvára podmienky na vznik ochotníckeho umenia (Ďurič, Hotár, Pajtinka, 2000).

Domnievame sa, že popri spomínaných funkciách záujmovej umeleckej činnosti je dôležitá aj preventívna funkcia. Záujmová umelecká činnosť sa podieľa na kultivácii osobnosti a zároveň pôsobí preventívne pri sociálno-patologických javoch. Ponúka človeku pestré aktivity, ktoré predchádzajú pocitom nudy a zbytočnosti.

Ako uvádza V. Jůva (1984, s. 174) *„záujmová umelecká činnosť je tvorbou a distribúciou umeleckých a kultúrnych hodnôt, pričom predpokladá výchovno-vzdelávaciú prípravu svojich účastníkov, ktorých naďalej rozvíja. Umožňuje širokým vrstvám občanov aktívnu účasť na kultúrnej činnosti, utvára kultúrne hodnoty a má široký vplyv na kultúrny život verejnosti.“*

Čo sa týka cieľov v kultúrno-umeleckej a osvetovej činnosti, možno o nich uvažovať vo vzťahu: k dospelému ako jednotlivcovi (osobnostný rozvoj), k špecifickým cieľovým skupinám (Rómovia, nezamestnaní, seniori), k miestnej komunite a miestnej kultúre (špecifiká miesta a regiónu, v ktorej sa uskutočňuje), k širokým kultúrno-výchovným aspektom života národa a štátu (otázky štátnej kultúrnej a osvetovej politiky, programy rozvoja národnej kultúry a osvetu), k interkulturálnym aspektom medzinárodnej

spolupráce (spolupráca v oblasti globálnych problémov sveta – ekológia, populačný rast, mierová spolupráca) (Ďurič, Hotár, Pajtinka, 2000).

Rovnako ako systém záujmového vzdelávania nie je prehľadný a usporiadaný, aj oblasť kultúrno-výchovnej činnosti je na tom podobne. Odlišné názory sú už pri jej vymedzení a pomenovaní. Termín osveta sa vo všeobecnosti považuje za dobovo podmienený, avšak napr. v platnom *Zákone č. 61/2000 Z. z. o osvetovej činnosti* sa používa.

Kultúrno-výchovná činnosť ponúka veľké množstvo aktivít pre širokú verejnosť. Je na každom jednotlivcovi, ktorú možnosť si vyberie. Mnohokrát si ale neuvedomujeme dôležitosť nášho duševného a telesného vývinu počas celého života a nezapájame sa do podobných aktivít.

3 ZÁKLADNÉ CHARAKTERISTIKY ZÁUJMOVÉHO VZDELÁVANIA

Žijeme v spoločnosti založenej na distribúcii informácií a poznatkov, kde sa participácia na celoživotnom vzdelávaní stáva nutnosťou. Koncept celoživotného vzdelávania zdôrazňuje nutnosť efektívneho využívania všetkých spôsobov získavania poznatkov a kompetencií, vrátane neformálnych. Dôležitá je požiadavka, ktorá volá po výraznejšom zapojení najrôznejších typov edukačného pôsobenia. Jedným z nich je i záujmové (sociokultúrne) vzdelávanie, ktoré vychádza z tradičnej predstavy široko vzdelaného jedinca, prezentovaného autonómnou a harmonicky konštituovanou osobnosťou. Z dnešnej spoločnosti ale prakticky vymizlo poňatie vzdelávania ako relaxácie, koncepcie vzdelávania pre voľný čas, vzdelávanie ako aktívna forma odpočinku (Šerák, 2006).

Súčasný koncept celoživotného vzdelávania vyzdvihuje práve také vzdelávanie, pri ktorom sa kladie väčší dôraz na vzdelávanie v rôznych prostrediach (rodina, komunita, pracovisko) a na inštitúcie stojace mimo vzdelávacej sústavy (Knotová, 2006).

Spojitosť medzi záujmovým vzdelávaním a voľným časom vnímame ako podmieňujúcu, pretože záujmové vzdelávanie je realizované práve vo voľnom čase, a zároveň efektívne trávenie voľného času je predpokladom realizácie záujmového vzdelávania.

Táto kapitola je zameraná všeobecne na vysvetlenie základných pojmov súvisiacich so záujmovým vzdelávaním. Zdôvodňujeme tu zaradenie záujmového vzdelávania do systému kultúrnej andragogiky a ďalšieho vzdelávania a poukazujeme na spoločné znaky tejto oblasti vzdelávania.

3.1 DEFINOVANIE ZÁUJMOVÉHO VZDELÁVANIA

Našej súčasnej spoločnosti je prisúdených viacero prívlastkov: vedomostná⁹, informačná, učiaci sa¹⁰ či voľnočasová. Otázka výchovy a vzdelávania sa stáva

---

⁹ Autorom tohoto prívlastku je Peter F. Drucker, ktorý vo svojom významnom diele *Postkapitalistická spoločnosť* (1993) analyzuje charakter prebiehajúcej transformácie a opisuje novovznikajúcu spoločnosť, ktorú nazýva postkapitalistickou alebo tiež spoločnosťou znalostí (vedomostnou). Hlavným zdrojom rozvoja sú podľa Druckera znalosti, ktoré nie sú neosobné, nesídlia v knihách, databankách ani v počítačových

nalievajú. Je práve úlohou učiacej sa spoločnosti každému jedincovi umožniť osobný rozvoj, účasť na živote spoločnosti a prevzatie zodpovednosti za seba. Veľmi dôležitou sa stáva požiadavka na schopnosť učiť sa po celý život. Jedným zo spôsobov ako naplniť tieto idey je sociokultúrne vzdelávanie.

Štefan Švec (2002) záujmové vzdelávanie vymedzuje ako sociokultúrne záľubové vzdelávanie slúžiace k rozvoju sociokultúrnych záľubových aktivít a k osobnej realizácii, ktoré sa uskutočňuje spravidla ako osvetové všeobecné neprofesijné vzdelávanie mladistvých, dospelých i osôb seniorského veku. Záujmové vzdelávanie zahŕňa aktivity sociokultúrneho a osobného života, pričom tieto aktivity sú zamerané na rozvoj osobných potrieb a záľub vo voľnom čase v inštitúciách a zariadeniach osvetovej sústavy.

Viera Prusáková (2005, s. 76) uvádza, že sociokultúrne vzdelávanie „vytvára priestor pre rozvoj osobnosti na základe jej záujmov. Umožňuje seberealizáciu vo voľnom čase. Jeho formálna stránka aj metodická je špecifická, výrazne orientovaná na záujem dospelých účastníkov.“

Podľa Petra van Engelshovena a kol. (1995, s. 47-48) sociokultúrne vzdelávanie „vytvára priestor pre kultiváciu individuálnych záujmov a možnosť seberealizácie. Jeho podstatnou charakteristikou je to, že sa uskutočňuje vo vlastnom záujme účastníka, a preto si financovanie tejto formy vzdelávania dospelých v prevažnej miere musia uhrádzať z vlastných prostriedkov jednotliví účastníci. Do tejto skupiny patrí vzdelávanie v oblasti osobných záujmov a hobby, rôznych ekonomických zručností, kultúrne a hudobné vzdelávanie i činnosti tretieho veku.“

Súhlasíme s vymedzením záujmového vzdelávania podľa Š. Šveca (2002), V. Prusákovvej (2005) a P. van Engelshovena a kol. (1995). Jednou z hlavných charakteristík záujmového vzdelávania je osobná a dobrovoľná aktivita jedinca s cieľom seberealizácie, orientácia do sféry voľného času a dôraz na uspokojenie potrieb a záujmov. Cieľová skupina pri tejto edukácii je vekovo rôznorodá (od detstva po dôchodkový vek), pričom finančné zabezpečenie vzdelávania je v plnom rozsahu na vzdelávajúcich sa.

S. Chomová a kol. (2007) uvádzajú, že sociokultúrne vzdelávanie predstavuje jednu z hodnotných možností seberealizácie dospelého človeka. Uskutočňuje sa spravidla vo voľnom čase a nadväzuje na školské a odborné profesijné vzdelávanie a dopĺňa ho.

---

programoch (tie obsahujú len informácie), ale znalosti sú stelesnené v určitej osobe. Prechod k spoločnosti znalostí tak vysúva do popredia jednotlivca – vzdelanú osobnosť, vzdelanca (Drucker, 1993).

¹⁰ Učiaci sa spoločnosť je považovaná za východisko pri riešení globalizačných problémov. Vzdelávanie dospelých v tejto spoločnosti prestáva byť izolovaným javom a je ponímané v kontexte národných a nadnárodných sociálnych zmien. V učiacej sa spoločnosti je zabezpečený všeobecný prístup k vzdelávaniu bez akejkoľvek diskriminácie (Palán, 2002).

V záujmovom vzdelávaní ide o rozvoj tých vedomostí, schopností, spôsobilostí a skúseností, ktoré človeku umožnia: spoznať včas svoje sily a možnosti, zapojiť ich do kultivovania seba samého a svojho sociálneho a profesijného prostredia, porozumieť zmenám, ktoré prebiehajú v jeho prostredí.

Hana Bartoňková, Martin Řehák (2007, s. 17) chápu záujmové vzdelávanie ako „perspektívnu a potrebnú oblasť a predovšetkým ako nástroj zvyšovania kvality života¹¹ a ako nástroj eliminácie sociálnej exklúzie (nielen seniorov, ale i iných sociálne exkludovaných skupín obyvateľstva – nezamestnaných, ľudí v invalidnom dôchodku, ľudí vo fáze tesne po odchode do dôchodku, ľudí v zmenenej životnej situácii a pod).“

Snaha človeka o sebarozvoj prostredníctvom možností vzdelávania súvisí so zvyšovaním kvality života. Jediniec tak môže naplňovať svoje individuálne záujmy, saturovať svoje potreby bez naplňovania utilitárnych cieľov. Jedným z cieľov záujmového vzdelávania je tiež znižovanie sociálnej exklúzie prostredníctvom vytvárania rôznorodých skupín z hľadiska veku, sociálneho statusu, pohlavia, dosiahnutého vzdelania atď.

Podľa R. Čornaničovej (1998) je obsahová náplň sociokultúrneho vzdelávania veľmi rôznorodá: všeobecno-vzdelávacia aj odborne špecifikovaná, napr. filozofická, náboženská, občianska, politická, zdravotná, umelecká, telovýchovná, športová, etnologická, ekologická a pod. Edukačný obsah často presahuje do činností popularizačných, propagačných, tvorivo-umeleckých, prakticko-tvorivých, športových a turistických, rekreačných, ale i do oblasti sociálnej práce a profesijného vzdelávania.

S týmto vymedzením sa stotožňuje aj Vladimír Frk (2003), podľa ktorého záujmové vzdelávanie zahŕňa problematiku všeobecnovzdelávacích, kultúrnych, mravných, filozofických, občianskych, sociálnych a politických tém, problematiku zdravotníctva, športu a pod. Prvoradá je orientácia človeka ako na individualitu.

Z uvedeného môžeme vyvodiť, že šírka záberu záujmového vzdelávania je veľmi rozsiahla a rôznorodá, pričom je dôraz kladený na osobitosť každého jedinca (každý má právo zvoliť si taký typ vzdelávania, ktorý mu vyhovuje, na ktorý má predpoklady, a prostredníctvom ktorého môže naplno uplatniť svoje vlohy). Aktivity a činnosti

---

¹¹ Podľa definície Svetovej zdravotníckej organizácie je kvalita života považovaná za individuálne vnímanú životnú situáciu v kontexte určitej kultúry a hodnotového systému, vo vzťahu k vlastným cieľom, očakávaniam, hodnotiacim kritériám a záujmom. Na meranie kvality života je používaný dotazník WHOQOL-100, ktorý zisťuje šesť dimenzií kvality života: fyzická kvalita života (prežívanie bolesti, schopnosť uvoľniť sa, pohyblivosť, pracovná spôsobilosť...), psychická kvalita života (prežívanie emócií, vzťah k vlastnému telu, sebaocenenie), nezávislosť, sociálne vzťahy, prostredie a náboženstvo/spiritualita (náboženské alebo svetonázorové presvedčenia) (Džuka, 2004).

sociokultúrneho vzdelávania umožňujú osvojiť si vedomosti a zručnosti neformálnou cestou a smerujú k efektívnemu napĺňaniu voľného času.

Záujmové vzdelávanie dospelých má ambivalentné postavenie. Svojím zameraním na konkrétne a často veľmi odborné oblasti a svojou orientáciou na saturáciu špecifických záujmov sa blíži ku sfére špecializovaného odborného vzdelávania. Aby sa jedinec mohol plne venovať pestovaniu a rozvíjaniu svojich záujmov, musí získavať podrobné vedomosti o daných témach. Cieľom záujmového vzdelávania nie je príprava na utilitárne, profesijné využitie nadobudnutých poznatkov a zručností, ale skôr rozširovanie horizontu možností. Toto ideálne ponímanie vzdelávania dospelých má za úlohu predovšetkým vytvárať širšie predpoklady pre kultiváciu osobnosti, dotvárať jej hodnotovú orientáciu a umožňovať sebarealizáciu. Zo spomenutého vyplýva, že to nie je len akási príprava na život, ale skôr pomoc žiť lepšie, rozširovať kompetencie a spôsobilosti, riešiť osobné a spoločenské problémy (Šerák, 2005).

Podľa nášho názoru je dôležité poznamenať, že profesijné a záujmové vzdelávanie nemusia byť voči sebe v protiklade, ale môžu sa aj dopĺňať. Vedomosti, zručnosti a kompetencie získané prostredníctvom záujmového vzdelávania môže jedinec využiť vo svojom profesijnom živote a platí to aj naopak (príkladom je jazykové vzdelávanie, ktoré zvyšuje kvalifikáciu zamestnanca a zároveň rozširuje horizont vedomostí jedinca).

Napriek tomu, že po roku 1989 sa na záujmové vzdelávanie pozeralo s dešpektom, pretože sa spájalo s ideologickým pôsobením na obyvateľstvo v prednovembrovom období, postupne si záujmové vzdelávanie hľadalo novú, odideologizovanú tvár v miestnej aj regionálnej kultúre (Strelková, 2007).

Ako uvádza M. Šerák (2005) v oblasti sociokultúrneho (záujmového) vzdelávania sa často operuje s termínmi, ktorých definície sú nepresné a nejednoznačné, pričom niektoré z týchto pojmov sú dokonca používané ako synonymá. Ide o pojmy osveta, ľudovýchova, popularizácia, propaganda a mimoškolské vzdelávanie. Ich integrujúcim faktorom je skutočnosť, že sa týkajú dospelého človeka, ktorý ukončil svoju vzdelávaciu dráhu vo formálnom školskom systéme a svoju ďalšiu vzdelávaciu činnosť vyvíja vo voľnom čase, často formou seba vzdelávania. Spoločne zasahujú do rôznych dimenzií ľudského života. Používanie uvedených termínov prechádzalo historickým vývojom a ich vymedzenie nie je ľahké a len relatívne platné. Hlavné vzťahy medzi pojmami osveta a ľudovýchova je nevyjasnený (ide o obdobie súčasných problémov pojmov vzdelávanie dospelých a ďalšie vzdelávanie, prípadne celoživotné vzdelávanie).

Spomínaný autor M. Šerák (2005) vymedzuje dva významy, v ktorých sa pojem osveta používa v súčasnosti: pozitívny (extenzívne výchovné a informačné pôsobenie na široké masy obyvateľstva) a negatívny (autoritatívny prístup, poučovanie, odovzdávanie neobjektívnych a neúplných informácií).

Eva Fulková, Ľubica Baláčková (2004, s. 6) ľudovú výchovu vymedzujú ako „zámerné a cieľavedomé výchovné pôsobenie na skupiny obyvateľstva i jednotlivcov skúsenejšími a vzdelanejšími členmi spoločnosti, ako aj podnecovanie k vlastnému tvorivému mysleniu a konaniu.“

Používanie pojmu ľudová výchova sa rozšírilo na prelome 19. a 20. storočia, ktorý nahradil dovtedy používaný pojem osveta. Po druhej svetovej vojne sa termín ľudová výchova používal ako synonymum štátnej osvetovej starostlivosti a zahrňoval mimoškolské vzdelávanie. Časté bolo i chápanie ľudovej výchovy ako súčasti širšieho a všeobecnejšieho pojmu kultúrno-osvetová činnosť. Dnes sa tento pojem už prakticky nepoužíva (Škoda, Paška, 1977, in Šerák, 2005).

Sporný je taktiež pojem mimoškolské vzdelávanie, ktorý bol používaný ako alternatíva k pojmu osveta, od 60. rokov bol chápaný ako synonymum záujmového vzdelávania.

V súčasnosti viacerí autori (napr. E. Kratochvílová, J. Pávková, B. Hofbauer, B. Hájek a pod.) kooperujú s pojmom mimoškolská výchova a vzdelávanie hlavne v súvislosti s označením týchto aktivít pre deti a mládež.

L. Ďurič, V. S. Hotár, Ľ. Pajtinka (2000, s. 268) uvádzajú, že od r. 1990 mimoškolská výchova a vzdelávanie dospelých sa realizuje ako „záujmové vzdelávanie dospelých s novou orientáciou, na meniace sa spoločensko-ekonomické premeny a potreby obyvateľstva.“

Uvedené termíny (osveta, ľudová výchova, propaganda, popularizácia, mimoškolská výchova a vzdelávanie) je možné chápať ako dobovo podmienené synonymá k dnešnému záujmovému (sociokultúrnemu) vzdelávaniu. Ich náplňou v každom období bolo šíriť informácie a poznatky širokým masám obyvateľstva za účelom pozdvihnutia vedomostnej a kultúrnej úrovne občanov. Myšlienka zvýšenia vedomostnej a kultúrnej úrovne ľudí je blízka aj dnešnej predstave o poslaní záujmového vzdelávania, ktoré sa chápe ako jeden z nástrojov zvyšovania kvality života a umožnenia kultivácie a sebarealizácie jedinca.

Pre úplnosť na záver tejto kapitoly uvádzame, že aj v súčasnosti sme sa stretli s viacerými pojmami označujúcimi záujmové vzdelávanie: napr. sociokultúrne vzdelávanie, mimoškolské vzdelávanie, voľnočasové vzdelávanie a pod.

3.2 ZARADENIE ZÁUJMOVÉHO VZDELÁVANIA V SUBSYSTÉMOCH ANDRAGOGIKY

V nasledujúcej kapitole sa zaoberáme zaradením záujmového vzdelávania v subsystémoch andragogiky. Pozornosť upriamujeme hlavne na kultúrnu andragogiku, ktorá je zastrešujúcou oblasťou záujmového vzdelávania.

System andragogiky podľa V. Prusákovvej (2005) možno členiť na tri subsystémy. Východisko tvoria všetky základné oblasti života človeka, kde je najviac vystavovaný zmenám, kde hľadá životnú orientáciu, spôsoby ďalšieho utvárania, sebzdokonaľovania a sociálnej pomoci. A to sú – oblasť profesie, voľného času a sociálneho zabezpečenia. Na tomto základe možno andragogiku členiť nasledovne:

1. profesijná andragogika – zameraná na ďalšie odborné vzdelávanie dospelých, zahrňujúc i vzdelávanie rekvalifikačné, personálny manažment, starostlivosť o rozvoj ľudských zdrojov, poradenstvo ako postupovať v profesijnej kariére a pod.;
2. kultúrna andragogika – zameraná na voľnočasové aktivity, kultúrno-výchovnú činnosť a záujmové vzdelávanie, občianske vzdelávanie;
3. sociálna andragogika – zameraná na oblasť sociálnej práce, sociálnej starostlivosti.

Takéto ponímanie umožňuje zachytiť zmeny v živote človeka v celej šírke, nachádzať metódy, formy a prostriedky, ako sa s nimi vyrovnávať, akú vzdelávaciu, poradenskú alebo sociálnu pomoc ponúknuť dospelému človeku, aby jeho proces personalizácie, socializácie a enkulturácie prebiehal úspešne (Prusáková, 2005).

E. Raši (2009, s. 14) subsystém kultúrnej andragogiky nazýva kultúrno-osvetovou andragogikou a vymedzuje ju ako „relatívne samostatnú, špecifickú oblasť andragogiky, ktorej základným predmetom štúdia je kultúrno-osvetová činnosť¹².“

V súčasnej spoločnosti zameranej na výkon sa automaticky do popredia dostáva cieľovosť a prospešnosť vo všetkých sférach spoločenského života. Táto skutočnosť sa prejavuje aj vo vzdelávaní: prvoradá je orientácia na získavanie poznatkov a zručností, ktoré sú využiteľné v profesijnej praxi. Už menší je dôraz na voľnočasové aktivity, ktoré majú vplyv na psychický a fyzický stav človeka. Záujmové vzdelávanie je kompenzačným prostriedkom oproti rutine a jednostrannosti v pracovnom živote. Zároveň ponúka

---

¹² Kultúrno-osvetovej činnosti sme venovali samostatnú podkapitolu 2.3 s názvom Kultúrno-osvetová činnosť.

možnosť doplniť si neformálnym spôsobom vzdelanie, ktoré nebolo realizované formálnou cestou.

Juraj Kalnický (1994) uvádza, že v genéze andragogiky, relatívne mladej vednej disciplíny, sa jej systém, pojmovo-kategoriálny aparát, riadiace a organizačné štruktúry, inštitucionálna, materiálna a technická, výskumná, didaktická a špecifikovaná metodická a aplikačná báza vyvíjali najmenej v troch špecifických kontextoch, o ktorých sa dnes hovorí ako o subsystémoch andragogiky. Ako prvý udáva školský subsystém, ktorý sa zameriava na získavanie všeobecných vedomostí, zručností a návykov z jednotlivých vedných disciplín, ktoré sú základnou bázou i pre ostatné dva subsystémy. Realizuje sa v sieti stredných a vysokých škôl a inštitucionálne zabezpečuje formalizované stupne vzdelania. Druhým v poradí je profesijný subsystém realizujúci sa v podnikoch, firmách, organizáciách, spoločnostiach alebo v ich výchovno-vzdelávacích zariadeniach s cieľom zvyšovania profesijnej a kvalifikačnej úrovne ich pracovníkov, pričom obsahové (často i metodické) zameranie edukačných aktivít je v súlade s poslaním, potrebami a stratégiou organizácie. Posledným, no nemenej dôležitým je záujmový subsystém, ktorého starší názov je mimoškolská výchova a vzdelávanie. Realizuje sa inštitucionálne bázou osvetu – miestnymi, mestskými, regionálnymi, kultúrnymi strediskami či celoštátnymi metodickými (Národné osvetové centrum), špecializovanými (Matica slovenská)¹³ a ďalšími kultúrno-osvetovými zariadeniami, záujmovými združeniami, spolkami, klubmi. Jeho cieľom je zabezpečiť pre svojich členov či priaznivcov na báze dobrovoľníctva a individuálneho záujmu výchovno-vzdelávacie aktivity, ktorých obsahové a metodické zameranie je v súlade s poslaním a stratégiou týchto organizácií a súčasne aj s individuálnymi potrebami a záujmom občanov, kedy účastníci vzdelávania nezískavajú formalizované vzdelanie. Spomenuté tri subsystémy andragogiky sa často v niektorých oblastiach prekrývajú a vzájomne ovplyvňujú.

Na základe uvedeného je zrejmé, že spomenutí autori (Prusáková, 2005, Kalnický, 1994) uvádzajú jednotlivé subsystémy andragogiky rôzne. Kým V. Prusáková (2005) člení andragogiku na profesijnú, kultúrnu a sociálnu, tak J. Kalnický (1994) rozoznáva školský, profesijný a záujmový subsystém. Záujmové vzdelávanie spadá podľa členenia V. Prusákovovej (2005) pod kultúrnu andragogiku a v delení podľa J. Kalnického (1994) do záujmového subsystému.

---

¹³ Matica slovenská je ústrednou národnou a kultúrno-vednou ustanovitzňou so sídlom v Martine, založená bola 4. augusta 1863. Úlohy plní v oblasti knižničnej, literárnoarchívnej a umeleckoarchívnej, literárnomúzejnej, vydateľskej i v oblasti kontaktov so zahraničnými Slováckmi, dokumentácie ich života a tvorivej činnosti a ich výskumu (Ďurič, Hotár, Pajtinka, 2000).

R. Čornaničová (2004) používa ako synonymá pre kultúrnu andragogiku kultúrno-osvetová (osvetová) andragogika, sociokultúrna andragogika, teória kultúrno-výchovnej práce a pod. Podľa autorky v súčasnosti kultúrna andragogika nepredstavuje kompaktnú a ucelenú disciplínu s jednoznačne kodifikovanou terminológiou. Koncepcia kultúrnej andragogiky vychádza z hodnôt a kultúry európskej spoločnosti a jej historicky zakotveného humanizmu. Vývojovo vychádza z teórie a praxe ľudovýchovy a osvety ako zámernej činnosti orientovanej na výchovu širokých vrstiev dospelých. Historicky predstavuje najstaršiu časť výchovy a vzdelávania dospelých, avšak v jednotlivých etapách vývoja spoločnosti sa menil nielen obsah, formy, metódy, ale i názov tejto súčasti výchovy a vzdelávania dospelých. Svojimi poznatkami prispieva tiež k skúmaniu formatívnych aspektov funkcionálneho pôsobenia široko chápanej kultúry na dospelého človeka.

V centre pozornosti kultúrnej andragogiky je zámerné kultúrno-výchovné pôsobenie formou širokej účasti ľudí na kultúrnych procesoch. Zameriava sa na vytváranie podmienok a možností na uplatnenie individuálnych schopností, nadania a kreativity jednotlivcov vo sfére záujmov, uspokojovania potrieb sebarealizácie, estetických zážitkov a kultúrneho vyžitia ako súčasti celkovej kultivácie a všestranného rozvoja osobnosti dospelých (Ďurič, Hotár, Pajtinka, 2000).

3.3 ZARADENIE ZÁUJMOVÉHO VZDELÁVANIA V ĎALŠOM VZDELÁVANÍ

Podľa *Zákona č. 386/1997 Z. z. v znení zákona 567/2001 Z. z. o ďalšom vzdelávaní* „za ďalšie vzdelávanie sa na účely tohto zákona považuje vzdelávanie, ktoré umožňuje každému doplniť, rozšíriť a prehĺbiť si získané vzdelanie, rekvalifikovať sa alebo uspokojiť svoje záujmy alebo ktorým sa pripravuje na získanie stupňa vzdelania v školskom systéme.“

Pojem ďalšie vzdelávanie je v zahraničných zdrojoch uvádzaný ako further education alebo continuing education.

R. Čornaničová (2004, s. 63) v zmysle tohto zákon chápe ďalšie vzdelávanie ako „adaptačné, špecializované, kvalifikačné, funkčné, inovačné, doplnkové a rekvalifikačné.“

Ďalšie vzdelávanie možno teda charakterizovať ako vzdelávanie, ktoré nasleduje po ukončení určitého stupňa vzdelania. Je určené tým, ktorí pokračujú v ďalšom štúdiu popri zamestnaní. Môže byť organizované: školou vo forme štúdia mimoriadneho, externého,

dial'kového, postgraduálneho, účelových kurzov a pod.; školami ako aj neškolskými inštitúciami (podnikmi, záujmovými profesnými organizáciami, asociáciami a pod.) ako vzdelávanie špecializačné, rekvalifikačné, kompenzačné, doplnkové (Průcha, Walterová, Mareš, 2001).

Ďalšie vzdelávanie sa vzťahuje na záujemcov v akomkoľvek veku, pretože podľa *Zákona č. 386/1997 Z. z. v znení zákona 567/2001 Z. z. o ďalšom vzdelávaní* „každý, kto prejaví záujem o ďalšie vzdelávanie, má právo vzdelávať sa v každom veku svojho života podľa podmienok ustanovených týmto zákonom a podľa svojich schopností a záujmov.

Ďalšie vzdelávanie sa uskutočňuje tromi spôsobmi. Prvým spôsobom je vzdelávanie, ktorým sa jeho účastník pripravuje na získanie určitého stupňa vzdelania. Ďalej to môže byť odborné vzdelávanie a príprava. To umožňuje účastníkovi rozširovať, prehĺbovať alebo obnovovať si vedomosti a zručnosti a získať spôsobilosť na vykonávanie činnosti. Ďalšie vzdelávanie sa môže uskutočňovať aj ako záujmové, občianske a iné vzdelávanie, ktoré umožňuje účastníkovi uspokojiť jeho záujmy a zapojiť sa do života občianskej spoločnosti (*Zákon č. 386/1997 Z. z. v znení zákona 567/2001 Z. z. o ďalšom vzdelávaní*).

Domnievame sa, že členenie ďalšieho vzdelávania podľa platného *Zákona č. 386/1997 Z. z. o ďalšom vzdelávaní* vychádza z členenia subsystémov andragogiky podľa J. Kalnického (1994), a to nasledovne: príprava na získanie určitého stupňa vzdelania (školský subsystém), odborné vzdelávanie a príprava (profesijný subsystém) a záujmové a občianske vzdelávanie (záujmový subsystém).

Odlíšny pohľad na členenie ďalšieho vzdelávania prináša Zdeněk Palán (2002), ktorý ďalšie vzdelávanie člení na: občianske vzdelávanie (k rodičovstvu, k demokracii, k európanstvu, ku zdravému životnému štýlu,...), záujmové vzdelávanie (umelecké disciplíny, odborné záujmové vzdelávanie, vzdelávanie záujmových združení,...) a ďalšie profesijné vzdelávanie (kvalifikačné a rekvalifikačné vzdelávanie, normatívne školenia).

Rovnaké členenie ďalšieho vzdelávania ako Z. Palán (2002) uvádza aj D. Knotová (2006), ktorá konštatuje, že ďalšie vzdelávanie nasleduje po absolvovaní počiatočného vzdelávania, teda po absolvovaní určitého školského vzdelávacieho stupňa. Vzhľadom na čas, v ktorom sa ďalšie vzdelávanie uskutočňuje, je možné všetky tri druhy (občianske, záujmové, ďalšie profesijné vzdelávanie) zahrnúť do vzdelávania vo sfére voľného času.

Domnievame sa, že záujmové a občianske vzdelávanie sa vzájomne čiastočne prekrývajú. Občianske vzdelávanie môžeme chápať ako súčasť záujmového vzdelávania, ktoré je orientované na uspokojenie spoločenských potrieb, podieľa sa na formovaní

občianskej spôsobilosti a svetonázoru a je orientované do sféry voľného času. Avšak na rozdiel od záujmového vzdelávania, občianske vzdelávanie by malo byť štátom podporované a malo by byť v záujme štátu formovať u svojich občanov občianske práva, povinnosti a spôsobilosti.

Franz Pöggeler (2003) konštatuje, že v určitých regiónoch Európy je podieľanie sa dospelých na vzdelávaní minimálne a celoživotné ďalšie vzdelávanie je pre väčšinu občanov úplne cudzie. Autor podáva určité návrhy na redukcii deficitov vo vzdelávaní u špecifických skupín dospelých¹⁴: väčšia propagácia ďalšieho vzdelávania (už v školách pre mládež je potrebné informovať o inštitúciách celoživotného vzdelávania), kombinácia ďalšieho vzdelávania a zábavy (vzdelávanie, ktoré súčasne zahŕňa poznatky a zábavu) = edutainment (education and entertainment), viac zariadení pre ďalšie vzdelávanie (v súčasnosti nie je dostatok inštitúcií v dostatočnej blízkosti a sieť zariadení v mnohých regiónoch nie je dostatočne hustá), nielen uspokojenie potrieb, ale i podnietenie potrieb (prebudenie osobného záujmu o ďalšie vzdelávanie).

Myslíme si, že aj situácii na Slovensku by prospela hlavne väčšia propagácia a väčšie množstvo informácií o možnostiach a príležitostiach ďalšieho vzdelávania. Poskytovateľmi informácií by mohli byť napr. médiá (hlavne verejnoprávne), zamestnávateľia, ale aj samotné vzdelávacie inštitúcie.

3.4 SPOLOČNÉ ZNAKY ZÁUJMOVÉHO VZDELÁVANIA

V nasledujúcej podkapitole 3.4 vymedzujeme spoločné znaky sociokultúrneho vzdelávania, ktoré má veľmi širokú oblasť pôsobenia a v súčasnosti netvorí žiadny organizovaný a vnútorne previazaný systém. Kým v minulosti (pred rokom 1989) bola táto oblasť vzdelávania pod dohľadom štátu, dnes, po odideologizovaní, tu vládne zmätok a roztrieštenosť.

Záujmové vzdelávanie dospelých je pravdepodobne najmenej homogénnou sférou edukácie dospelých vôbec. Jednotlivé oblasti sú minimálne prepojené, prebiehajúce aktivity sú realizované izolovane a bez snahy o systematickejšie poňatie. Napriek tomu však celý segment má určité spoločné znaky:

---

¹⁴ Okolo roku 1960 pokladali v Nemecku za skupiny s deficitom vzdelania časť vidieckeho obyvateľstva, cudzincov, starších ľudí, ženy a katolíkov. Dnes k nim patria nižšie vrstvy obyvateľstva, migranti a čo je prekvapivé, ale štatisticky dokázané, muži ako abstinenti vzdelávania (Pöggeler, 2003).

1. osobný záujem a zainteresovanosť účastníka;
2. účastníkom vyvíjaná aktivita;
3. orientácia do sféry voľného času;
4. otvorenosť celého systému širokým vrstvám;
5. uspokojovanie individuálnych potrieb;
6. dobrovoľnosť účasti;
7. neutilitárnosť;
8. šírka a pestrosť obsahu;
9. sloboda výberu (Šerák, 2006).

Vzdelávanie podľa osobných záujmov patrí medzi subjektívne želané aktivity človeka, teda medzi činnosti, ktoré navodzujú pozitívne zážitky z psychického stavu očakávania. Z tohto psychického mechanizmu vychádza aj tvrdenie, že zájmové vzdelávanie a ostatné zájmové kultúrno-osvetové aktivity sú prostriedkom prispievajúcim k životnému optimizmu. Môžu sa stať priestorom na hľadanie cesty, spôsobu, hodnôt života, na spoznávanie možností v živote (Chomová a kol. 2007).

H. Bartoňková, M. Řehák (2007, s. 17) za základné znaky sociokultúrneho vzdelávania dospelých pokladajú „možnosť v širokom slova zmysle, ktorá súvisí s už spomínanou kvalitou života, a tiež otvorenosť kurzov zájmového vzdelávania.“ To znamená, že cieľové skupiny vzdelávania nie sú špecifikované vekom, lokalitou, dosiahnutým vzdelaním, sociálnym statusom atď. Naopak, ide o snahu prepojiť všetky cieľové skupiny pri zájmovom vzdelávaní.¹⁵

Charakteristickou črtou, ktorou sa oblasť zájmového vzdelávania odlišuje od ostatných oblastí vzdelávania, je predovšetkým dobrovoľnosť účasti. Emília Malá a i. (1982) uvádza, že treba rešpektovať to, že náplň voľného času v podstate závisí od rozhodnutia jednotlivca, a preto priame zásahy do sféry voľného času by boli neúčinné. Najdôležitejšie je, aby človek dosiahol pocit vnútorného uspokojenia z určitého spôsobu odpočinku, zábavy, verejnej činnosti, sebvzdelávania, a to nie je možné nikomu umelo nanútiť, aj keby pohnútky tohto úsilia boli akékoľvek ušľachtilé a správne.

Princíp dobrovoľnosť účasti sa podľa M. Krystoňa (2008, s. 47) „vzťahuje rovnako na výber ako aj na samotnú realizáciu voľnočasových aktivít, čo zásadným spôsobom zvýrazňuje požiadavky na prítlačivosť a variabilitu tohto druhu aktivít“. Vzhľadom k spomínanému princípu dobrovoľnosti možno reálne uvažovať o synergickom

---

¹⁵ Tu sa pri zájmovom vzdelávaní napĺňa sociálno-integračná funkcia.

výchovnom a sebvýchovnom efekte. Ak totiž nejakú aktivitu človek (dieťa i dospelý) vykonáva preto, že chce a nie preto, že musí, teda je to jeho záujem, prirodzene sa aktivizuje celá jeho osobnosť – racionálna, emocionálna i vegetatívna zložka (rozum, cit i vôľa).

Záujmové vzdelávanie je vzdelávaním neformálnym¹⁶, preto pri ňom nie je dôležité učenie sa pre inštitúcie a certifikáty, ide len o saturáciu vlastných záujmov. Toto vzdelávanie začína tam, kde určitá činnosť prestáva byť pre človeka existenčnou nutnosťou. Často je pri tom hlavným účelom práve činnosť sama a nie prípadný účinok z nej vyplývajúci. Ďalším znakom je preto neutilitárnosť. Subjekt si sám rozvíja svoje znalosti, dôležitým prvkom je tu preto vlastná aktivita. Významným hľadiskom je i otvorenosť celého systému pre široké vrstvy obyvateľstva, pričom však môžeme pozorovať, že sa tohto vzdelávania zúčastňujú najmä seniori, študenti a ľudia s vyšším vzdelaním (Šerák, 2006).

Podľa D. Knotovej (2006) je pre záujmové vzdelávanie typické nasledovné: rešpektovanie autonómie jedinca, individuálny motivácia a osobná zameranosť. Záujmové vzdelávanie môže prispievať v individuálnej rovine k profesijnej kariére jednotlivcov a na druhej strane, vo všeobecnej rovine k zvyšovaniu úrovne vzdelanosti v dospeljej populácii.

Jedným zo spoločných znakov záujmového vzdelávania je jeho orientácia a realizácia vo voľnom čase. Voľný čas je sociálny jav spätý so sociokultúrnym vzdelávaním. Náplň voľného času je u každého jednotlivca dobrovoľná. Avšak nielen vzdelávanie a aktívny odpočinok je pre zdravý vývin človeka dôležitý. Nemenej podstatnú funkciu plní aj pasívny odpočinok, regenerácia síl a spánok.

---

¹⁶ Neformálne vzdelávanie je vzdelávanie dospelých, ktoré nevedie k ucelenému školskému vzdelaniu. Realizuje sa mimo formálny vzdelávací systém. Organizujú ho rôzne inštitúcie (inštitúcie vzdelávania dospelých, podniky, kultúrne zariadenia, nadácie, kluby a pod. Z pohľadu účastníkov je otvorené a dobrovoľné. Je to vzdelávanie flexibilné z hľadiska organizácie i z hľadiska používaných metód (Palán, 2002).

4 REALIZÁCIA ZÁUJMOVÉHO VZDELÁVANIA

V čase neustále rýchlejšie sa rozširujúcich poznatkov ľudstva je čoraz jasnejšie, že vedomosti získané vo formálnom vzdelávaní nie sú dostačujúce. Z tohto dôvodu sa v celoživotnom vzdelávaní dostáva čoraz väčšej pozornosti poskytovaniu vzdelávania neformálnymi inštitúciami. Na Slovensku v tejto oblasti pociťujeme deficit, ktorý sa týka nielen sietí týchto inštitúcií, ale i nízkej informovanosti občanov o možnostiach vzdelávania touto formou. Dôsledkom tejto skutočnosti je nízky záujem verejnosti o záujmové vzdelávanie. Kým v predchádzajúcej kapitole sme vymedzili záujmové vzdelávanie všeobecne, v nasledujúcej, štvrtej kapitole s názvom Realizácia záujmového vzdelávania sme sa zamerali na funkcie, ciele, jednotlivé oblasti, formy a inštitúcie záujmového vzdelávania. Zároveň približujeme niekoľko skutočností, ako funguje záujmové vzdelávanie na Slovensku.

4.1 FUNKCIE A CIELE ZÁUJMOVÉHO VZDELÁVANIA

Vzdelávanie v globalizovanom svete má byť zamerané na znalosti a schopnosti, ktoré pripravujú jedinca na rýchle a početné zmeny. Komisia UNESCO pre rozvoj vzdelávania pre 21. storočie definuje štyri piliere vzdelávania: učiť sa vedieť, učiť sa konať, učiť sa žiť s ostatnými a učiť sa byť (Goňcová, 2007).

Pri formulovaní cieľov a funkcií záujmového vzdelávania je dôležité vychádzať z predpokladu, že hlavným cieľom súčasnej výchovy a vzdelávania má byť všestranne a harmonicky rozvinutá osobnosť.

Pri rozvíjaní osobnosti dospelého človeka vychádzame z celospoločenského cieľa, ktorý je akýmsi výchovným ideálom, ku ktorému by výchova mala smerovať. V súčasnej spoločnosti je to „výchova demokraticky zmýšľajúceho človeka, humánneho a tolerantného, ktorý sleduje nielen vlastný rozvoj, ale aj rozvoj svojho národa a vlasti, v širšom poňatí aj rozvoj a pokrok ľudskej civilizácie“ (Perhács, Paška, 1995, s. 45).

Jiří Vymazal (1990) zastáva názor, že ciele výchovy a vzdelávania majú aj individuálny aspekt. Pričom nielen spoločnosť, ale i jedinec hľadá vo výchove a vzdelávaní uspokojenie svojich potrieb a záujmov. Tie sú samozrejme spojené s jeho sociálnou pozíciou a s celým jeho sociálnym vývojom, ktorého výsledkom je určitá

hodnotová orientácia, ktorá určuje aj jeho postoj k ďalšiemu vzdelávaniu. Kým spoločenské ciele výchovy vystupujú ako normatívne hodnoty, individuálne ciele vystupujú ako hodnoty motivačné, ktoré sú chápané aj ako prostriedok k dosiahnutiu cieľov sociálnych. Účastníci záujmového vzdelávania musia nachádzať uspokojenie svojich individuálnych záujmov a pocit seberealizácie, inak stratia záujem. Záujmy možno dlhodobým pôsobením utvárať, vyžaduje si to však individuálny prístup k človeku a poznanie jeho sociokultúrneho prostredia, pričom dôležitú úlohu tu zohráva i úroveň dosiahnutého vzdelania účastníkov.

Z uvedeného je zrejmé, že pri výbere záujmového vzdelávania zohrávajú úlohu osobné charakteristiky jedinca, jeho individuálne záujmy a hodnotová orientácia jedinca. Nezanedbateľný je i vplyv sociálneho a kultúrneho prostredia, z ktorého jedinec pochádza.

V subsystémoch andragogiky rozoznávame dva didaktické procesy¹⁷: zatvorený, ktorý sa uplatňuje v školskom subsystéme a otvorený didaktický proces, ktorý je príznačný pre záujmové vzdelávanie. Otvorený didaktický proces z hľadiska subjektu nie je viazaný a je založený na uplatňovaní princípu aktivity a dobrovoľnosti. Systematicky vypracovaný cieľ a systém výchovy a vzdelávania v subsystéme záujmového vzdelávania dospelých sa realizuje pomocou špeciálne utvoreného výchovného procesu, ktorý sa prelína s politickým a kultúrno-spoločenským životom. Ide o kultúrno-výchovnú činnosť, ktorá sa uskutočňuje vzdelávacou alebo zábavnou formou vo voľnom čase dospelých (Perhács, Paška, 1995).

V súvislosti s uvedením funkcií záujmového vzdelávania, uvedieme delenie podľa J. Vymazala (1990), ktorý ich uvádza ako sociálne funkcie mimoškolskej výchovy a vzdelávania. Vymedzujeme tieto funkcie: svetonázorová (pochopenie sveta a postavenia človeka v ňom), všeobecne vzdelávacia (rozvíjať a aktualizovať poznatky z oblasti vedy, techniky a kultúry), sociálne adaptačná (pripraviť jedinca na zastávanie sociálnych rolí), sociálne integračná a kontrolná (posilniť súdržnosť spoločnosti na základe jednotných hodnôt), kompenzačná (prekonávať jednostrannosť a nedostatky osobného vývoja), popularizačná (stimulovať záujem o ďalšie vzdelávanie), propagandistická (formovať postoje k aktuálnym otázkam spoločenského života), kvalifikačná (rozvíjať poznatky a schopnosti nutné k vykonávaniu pracovných rolí), ekonomická (prispievať k ekonomickej efektívnosti poskytovaním vzdelania), konzervačná (uchovávať hodnoty

---

¹⁷ Pod didaktickým (učebným, vyučovacím) procesom rozumieme cieľovo organizovaný a realizovaný proces vzdelávania, výchovy, intelektuálneho, citového, vôľového a fyzického rozvoja človeka. Zahŕňa vyučovaciu činnosť lektora, jeho didaktickú komunikáciu a súčinnosť s účastníkmi a medzi nimi navzájom (Ďurič, Hotár, Pajtinka, 2000).

a udržiavať kontinuitu vývoja), aktualizácia a inovácia (aktualizovať poznatky a podporovať tvoriace myslenie), relaxačná (vhodné využívanie voľného času), komunikatívna (umožniť vzájomné stretnutia na základe podobných záujmov a potrieb). Uvedené funkcie záujmového vzdelávania spolu veľmi úzko súvisia a navzájom sa prelínajú.

M. Šerák (2005) okrem spomínaných funkcií ešte dopĺňa tieto: regeneračná, profylaktická (hodnotenie náplne voľného času), seberealizačná, expresívna (umelecké aktivity, realizácia charitatívnej činnosti a záľub).

Myslíme si, že predchádzajúce vymedzenie funkcií záujmového vzdelávania je komplexné a presné. Je spomínaná aj kvalifikačná funkcia, s ktorou je späté osvojovanie si poznatkov a zručností dôležitých pre profesijný život človeka. Domnievame sa, že záujmové vzdelávanie plní túto funkciu sekundárne, nie je náhradou profesijného vzdelávania, ale jeho významným doplnkom.

Dôležitými funkciami sú aj relaxačná a regeneračná funkcia záujmového vzdelávania, ktoré sú dôkazom, že pri tejto aktivite nejde len o racionálnu činnosť, ale aj o zregenerovanie, relaxáciu, odpútanie jedinca od každodennej rutiny, obnovenie psychických a fyzických síl, vytvorenie stavu duševnej rovnováhy.

4.2 OBLASTI ZÁUJMOVÉHO VZDELÁVANIA

Systematizácia tejto oblasti vzdelávania je nesmierne zložitá. Väčšina doposiaľ navrhovaných členení je neúplná, dobovo podmienená alebo aplikovateľná len v sfére záujmového vzdelávania detí a mládeže. Ak vychádzame zo širokých kultúrno-historických súvislostí, na základe ktorých je záujmové vzdelávanie ponímané ako sféra zahrňujúca všetky (formálne, neformálne, čiastočne i informálne) voľnočasové aktivity edukačného charakteru, ktoré sa realizujú v rámci sebariadeného učenia alebo za pomoci špecializovaných organizácií, môžeme do daného rámca začleniť nasledujúce oblasti:

1. kultúrna a estetická výchova;
2. pohybová a športová výchova;
3. cestovanie a turistika;
4. zdravotná výchova;
5. prírodovedná a ekologická výchova;
6. vedecko-technické vzdelávanie;

7. jazykové vzdelávanie;
8. náboženská a duchovná výchova;
9. občianske vzdelávanie (zahŕňajúce právne a ekonomické vzdelávanie);
10. vzdelávanie seniorov (Šerák, 2006).

Postupne si jednotlivé sféry záujmového vzdelávania bližšie priblížime.

Obsahom záujmového vzdelávania je po desaťročia isté stabilné jadro vzdelávacích aktivít, ktoré predstavujú kurzy, prednášky, besedy a iné vzdelávacie formy zamerané na: jazykové vzdelávanie, praktické činnosti v domácnosti, zdravotnú výchovu, rodinnú výchovu a pohybovú výchovu. V súčasnosti do tohto okruhu možno zahrnúť aj vzdelávanie zamerané na počítače, environmentálnu výchovu, prosociálne správanie, alternatívnu medicínu a vzdelávanie seniorov. Každé desaťročie prináša nové témy, ktorými sú dnes napríklad: imidž úspešnej ženy a muža, ezoterika, meditácia, joga, prevencia drogových závislostí, antidiskriminačná výchova, ľudské práva (Chomová a kol., 2007).

Jarmila Strelková (2007) uvádza, že od roku 2002 sa záujmové vzdelávanie vykazuje v týchto kategóriách: občianske, estetické, environmentálne, k prosociálnosti, zdravotné, tradičné remeslá, získavanie technologických zručností (práca s počítačom, internetom), získavanie praktických zručností (hygiena, šitie, varenie,...), jazykové vzdelávanie a iné.

Z uvedeného môžeme vyvodiť, že šírka záberu záujmového vzdelávania je veľmi rozsiahla a rôznorodá, pričom je dôraz kladený na osobitosť každého jedinca (každý má právo zvoliť si taký typ vzdelávania, ktorý mu vyhovuje, na ktorý má predpoklady, a prostredníctvom ktorého môže naplno uplatniť svoje vlohy). Aktivity a činnosti sociokultúrneho vzdelávania umožňujú osvojiť si vedomosti a zručnosti neformálnou cestou a smerujú k efektívnemu napĺňaniu voľného času.

Podľa Ericha Mistríka a kol. (1999) sa dnešná estetická výchova čoraz častejšie zameriava na pestovanie schopnosti vnímať kultúrne produkty rôzneho pôvodu. Pôsobí stále viac smerom k rozvoju kritického myslenia a cítenia v oblasti estetických hodnôt. V súčasnej situácii, keď je všade prítomná masová kultúra a gýče, proti ich vplyvu sa možno brániť zaujímaním kritických postojov. Cieľom súčasnej estetickej výchovy je preto aj výchova schopnosti neprijímať automaticky hodnoty, ktoré sa nám prezentujú, ale rozvíjať kritické myslenie a empatické schopnosti.

Pri definovaní občianskeho vzdelávania vychádzame z Bielej knihy o európskej komunikačnej politike (2006), v ktorej sa uvádza, že v širšom slova zmysle je občianske

vzdelávanie vzdelávaním o spoločnosti, v ktorej žijeme, o tom, ako funguje, kto je za čo zodpovedný a ako môžeme vyjadriť svoj názor v rozhodovacom procese. Občianske vzdelávanie by malo byť aj vzdelávaním ľudí o tom, ako sa majú dostať k verejným informáciám a ako oboznámiť verejné orgány o svojich názoroch. Malo by zahŕňať odbornú prípravu v oblasti počítačovej gramotnosti a iných zručností, ktoré potrebujeme na vykonávanie svojich občianskych práv a povinností¹⁸.

V súčasnom svete plnom globalizácie, migrácie a mobility pracovnej sily dochádza k stretu viacerých kultúr. Do popredia sa dostáva téma multikultúrnej výchovy a vzdelávania. E. Mistrík a kol. (1999, s. 140) v tejto súvislosti poznamenávajú: „Multikultúrnu výchovu v tomto kontexte chápeme ako syntézu možností, prostriedkov a cieľov výchovy k občianstvu (občianskej výchovy) s možnosťami, prostriedkami a cieľmi estetickej výchovy.“

Multikultúrna výchova má ciele príbuzné s občianskou i s estetickou výchovou. Využívaním materiálu a prostriedkov obidvoch sa pohybuje v smere od výchovy k občianstvu po výchovu ku kultúrnosti a naspäť, cez kultúrnosť podporuje zodpovednejšie občianske postoje. Jej všeobecným cieľom je výchova kultúrneho občana, občana s kultúrnym povedomím. Je to cieľ, ktorý v sebe nesie aj rozvoj občianskych cností, aj rozvoj vkusu. Takýto cieľ syntetizuje tie aspekty výchovy, ktoré obsahujú občianska a estetická výchova¹⁹ (Mistrík a kol., 1999).

V súčasnej globalizovanej spoločnosti je nevyhnutné jazykové vzdelávanie. Podľa mnohých dokumentov Európskej únie by každý jej občan mal okrem svojho materinského jazyka ovládať aspoň dva cudzie. Jazykové vzdelávanie podporujú taktiež európske programy, ako napr. Sokrates a Leonardo. Nie je teda náhodou, že rok 2001 bol vyhlásený za Európsky rok jazykov.

Rovnako sa v posledných rokoch do popredia dostávajú aj otázky ekológie a ochrany životného prostredia, ktoré sú prirodzenými požiadavkami na dnešného človeka žijúceho v modernom svete. J. Perhács, P. Paška (1995) vymedzujú ako predmet

---

¹⁸ Rada Európy vytvorila v roku 1997 projekt Výchova k demokratickému občianstvu, ktorý zahŕňa: prvotné vzdelávanie detí, zabezpečovanie príležitostí vzdelávať sa pre dospelých a obohacovanie každodenných učebných prostredí. Tento formálny a neformálny proces zahŕňa množstvo ministerstiev (školsťva, práce, kultúry, zahraničných vecí, zdravotníctva) a veľa vzdelávacích orgánov: škôl, mimovládnych organizácií, univerzít, vzdelávacích centier pre dospelých, médií atď. Výchova k demokratickému občianstvu obsahuje množstvo tém: občiansku náuku, politickú gramotnosť, mierovú výchovu, environmentálnu výchovu, výchovu k ľudským právam, globálnu výchovu a ďalšie (Goňcová, 2007).

¹⁹ Multikultúrna výchova rozvíja občianske cnosti, pretože učí občanov vážiť si iné kultúry a prezentuje ich ako kultúry rovnocenné. Rozvíja občiansku participáciu, učí spolupracovať ľudí z rôznych kultúr, odbúrava ich vzájomné predsudky, ukazuje im možnosti kompromisov, pretože im ukazuje silné aj slabé stránky rozličných kultúr. Podporuje tak vzájomnú toleranciu a empatiu voči iným ľuďom (Mistrík a kol., 1999).

ekologickej výchovy skúmanie toho, za akých podmienok a za pomoci akých foriem, metód a prostriedkov výchovnej práce dokáže človek zlepšiť svoj ekosystém a svoje miesto v biologickom a technickom svete. Ekologickú výchovu chápeme ako proces zúšľacht'ovania človeka v oblasti citového a estetického vnímania prírody a chápania v nej existujúcich súvislostí a úcty k všetkému živému. Jedným z cieľov ekologickej výchovy je zvýšiť informovanosť dospelých o súčasnom stave životného prostredia a o reálnych možnostiach jeho zlepšenia.

V súčasnosti je s harmonickým rozvojom jedinca spojená i náboženská a duchovná výchova. Samotný pojem náboženstvo je ťažko definovateľný. Je to určitá sústava názorov, morálnych postojov a životného štýlu, ktorého súčasťou je viera v mimofudské aspekty existencie. Náboženská výchova má dve dimenzie: prvá je zameraná na členov cirkvi a má formu kázania, kým druhá smeruje k širokým vrstvám a má za úlohu šíriť určité myšlienky a hodnoty pre danú cirkev typické (Šerák, 2005).

Ďalšou, nemenej významnou oblasťou záujmového vzdelávania je vedecko-technické vzdelávanie. Toto vzdelávanie má určité spoločné body s kultúrnou, prírodovednou a ekologickou výchovou, ale aj s občianskym vzdelávaním. Jeho cieľom je podľa M. Šeráka (2005) rozvoj poznávania skutočnosti prostredníctvom vedy, prehľbovanie vedomostí, popularizácia a zavádzanie nových poznatkov do praxe. Pri plnení týchto cieľov ústrednú úlohu zohrávajú: múzeá, hvezdárne, planetária, zoologické a botanické záhrady, odborne zamerané periodiká, popularizačné televízne programy a pod.

Pre všestranný rozvoj jedinca sú popri duševných aktivitách nevyhnutné aj aktivity fyzické. Záujmové vzdelávanie tu ponúka množstvo príležitostí na trávenie voľného času prostredníctvom pohybu, športu, cestovania a turistiky.

V súvislosti s pohybovou a športovou výchovou je dôležité spomenúť, že zahŕňajú oblasť aktívnej starostlivosti o fyzický stav človeka. Šport zahŕňa všetky formy telesnej činnosti, ktoré si kladú za cieľ harmonický rozvoj telesnej a duševnej kondície, upevňovanie zdravia a dosahovanie športových výkonov. Pohybová výchova je chápaná ako špecifická forma spoločensko-kultúrnej činnosti spoločnosti, ktorá využíva pohybové aktivity k telesnej príprave pre životnú prax, optimalizáciu telesného stavu a k rozvoju osobnosti (Novotný, 2002, in Šerák, 2005).

Ďalšou sférou záujmového vzdelávania je cestovanie a turistika, ktoré môžeme definovať ako „aktívne pohybové a kultúrno-poznávacie činnosti zamerané na uspokojovanie potreby reprodukcie fyzických a duševných síl človeka vo forme

odpočinku, poznávania, liečenia, kultúrneho i športového vyžitia, spoločenskej komunikácie, rozptýlenia, zábavy a pod., a to mimo každodenného životného prostredia a obvykle vo voľnom čase“ (Šerák, 2005, s. 160).

J. Vymazal (1990) uvádza, že s pohybovou a športovou výchovou je spätá i zdravotná výchova, ktorá je zameraná na zvyšovanie telesnej a zdravotnej kultúry a utváranie zdravého spôsobu života. Zdravie patrí k základným ľudským hodnotám a je predpokladom celkového rozvoja osobnosti. V dnešnom poňatí je zdravie chápané ako stav úplnej telesnej, duševnej a sociálnej pohody. Cieľom zdravotnej výchovy je pôsobiť na človeka, aby sa sám aktívne snažil udržať si zdravie a svojim konaním ho posilňoval.

Ako poslednú, špecifickú oblasť záujmového vzdelávania uvádzame vzdelávanie seniorov ako samostatnú sféru edukácie dospelých. Donedávna boli seniori sociálnou skupinou, na ktorú sa často zabúdalo a pozornosť spoločnosti sa nesústredila na ich záujmy a potreby. V súčasnosti nastávajú zmeny v demografickej štruktúre obyvateľstva (zvyšuje sa počet ľudí v seniorskom veku a populácia starne) a seniori predstavujú silnú spoločenskú skupinu, ktorá bude chcieť plnohodnotne tráviť svoj voľný čas.

Š. Švec (2002) vzdelávanie seniorov vymedzuje ako záujmové vzdelávanie osôb v treťom veku, v tzv. ekonomicky postaktívnom veku penzionovaných osôb vo výslužbe. Cieľom je zabezpečiť plnú osobnostnú seberealizáciu v občianskom, verejnom, osobnom živote vo voľnom čase, hodnotné kultúrne vyžitie sa na zaslúženom odpočinku a dôstojné zavŕšenie životnej púte.

V závere tejto podkapitoly konštatujeme, že jednotlivé oblasti záujmového vzdelávania sú veľmi rôznorodé a pestré. Ide o široké pôsobenie na osobnosť jedinca s cieľom jej kultivácie a seberealizácie.

4.3 METÓDY, FORMY A INŠTITÚCIE ZÁUJMOVÉHO VZDELÁVANIA

Z hľadiska didaktiky má záujmové vzdelávanie rôzne edukačné, psychologické a sociálne zvláštnosti. Cieľové účastnícke skupiny sú často veľmi rozmanité z hľadiska veku, sociálneho statusu, profesijného zamerania, hodnotovej orientácie, dosiahnutého vzdelania a pod. Preto aj možnosti použitia edukačných metód sú rozsiahle.

Vo všeobecnosti didaktickú metódu možno charakterizovať ako „cieľavedomý, koordinovaný a zámerný postup, ktorým sa podľa princípov pedagogiky a didaktiky

realizuje výchovno-vzdelávací proces, orientovaný na dosiahnutie určeného alebo vytýčeného cieľa“ (Tuma, 1986, s. 147).

Juraj Kalnický (1994) vymedzuje tieto učebné metódy používané v záujmovom subsysteme: prednáška (jednorázová i prednáškový cyklus), výklad, rozprávanie, demonštrácia, rozhovor, praktické riešenie úloh, pódiová diskusia, verejná diskusia, televízne alebo filmové lekcie, štúdium obrazov a rôznych videozáznamov, frontálna práca v teréne, cvičné metódy a exkurzie, sebvzdelávanie, animácia²⁰.

Súčasný trend v oblasti metód v záujmovom vzdelávaní smeruje k naplňovaniu požiadaviek novosti a atraktívnosti, keďže vzhľadom k heterogénnosti rôznych odborov sa otvárajú možnosti pre aplikáciu pestrých a aktivizujúcich prístupov. Práve aplikácia netradičných metód a využívanie moderných technológií sú problematické. Pravidlom bývajú výukové stereotypy, lektorská neodbornosť a ich nechut' k netypickým postupom. Avšak okrem už spomínaných nedostatkov tu významnú rolu zohráva i nedostatok finančných prostriedkov, od čoho sa odvíja i kvalita technického zabezpečenia (Šerák, 2005).

Myslíme si, že pri záujmovom vzdelávaní je najefektívnejšou metódou sebvzdelávanie. Aby bolo sebvzdelávanie vôbec možné realizovať, malo by byť založené na princípe dobrovoľnosti, pričom jedinec si sám kladie ciele rozvoja svojej osobnosti, je dostatočne motivovaný a je schopný sebakontroly a sebahodnotenia. Vhodnými modernými metódami sú aj streetwork²¹ a východiská zážitkovej pedagogiky. Zážitková pedagogika (výchova zážitkom) kladie dôraz na prežívanie jedinca, na osobnú skúsenosť, realizuje sa v prírode v netypických, často extrémnych situáciách, aby zanechala silné emócie. Práve v takýchto situáciách vychádzajú najavo skutočné vlastnosti zúčastnených.

Programy zážitkovej pedagogiky sa opierajú o intenzívne zážitky a skúsenosti získavané aktívnou účasťou. Majú prvky fyzicky náročnej činnosti a určitej miery kontrolovaného rizika. Ide o dobrodružné hry, výpravy do neznámeho prírodného prostredia, zlaňovanie, vodáctvo a iné. Okrem samotnej aktivity majú aj fázu riadenej

---

²⁰ Animácia je „metóda výchovno-vzdelávacej práce s dospelými, založenej na pozitívnej motivácii, pozitívnom vedení a povzbudzovaní pri hľadaní, prípadne znovunachádzaní životnej, profesijnej a pracovnej dráhy. Pri animácii môže andragóg ponúknuť možnosti výberu pri seberealizácii v takých oblastiach, ako je vzdelávanie, sebvzdelávanie, športové a kultúrne aktivity a pod.“ (Ďurič, Hotár, Pajúnka, 2000, s. 41).

²¹ Streetwork je forma práce hlavne s mládežou, ide o vyhľadávanie mladých ľudí v prostredí, ktoré je im prirodzené, nadväzovanie kontaktov s nimi a ponúkajú im pozitívnych možností využívania voľného času (Pávková a i., 1999).

reflexie, ktorá umožňuje spracovanie získaných podnetov, čo môže viesť k zmene správania a k osobnostnému rozvoju (Hambálek, 2005).

Sebavýchovná a sebvzdelávacia činnosť si vyžaduje zrelého človeka, ktorý by mal podľa J. Perhácsa (1996) disponovať týmito schopnosťami: schopnosť samostatne si osvojovať poznatky, prijímať ich a transformovať, sebamotivácia, sebaopoznanie, sebiadiagnóza, schopnosť plánovania životného programu, sebariadenie a sebaovládanie (vôľové a morálne vlastnosti).

Voľba formy vzdelávacej činnosti závisí od cieľa vzdelávacieho pôsobenia, od obsahu, ktorý má byť podaný, od prostredia realizácie podujatia a od odbornosti lektora, ktorý činnosť realizuje (Fulková, Baláčková, 2004).

M. Krystoň (2008) rozlišuje nasledovné, základné formy voľnočasovej edukácie:

1. Podľa počtu účastníkov: individuálne, skupinové, hromadné.
2. Z časového hľadiska: krátkodobé, dlhodobé.
3. Z hľadiska frekvencie: pravidelné, cyklické, príležitostné (jednorazové).
4. Podľa miery vonkajšej organizácie: čiastočne oraganizované, plne organizované.

Uvedené členenie voľnočasového vzdelávania pokladáme za prehľadné a snažiac sa o úplnosť zachytenia problematiky. Domnievame sa, že ho možno aplikovať nielen na formy vzdelávania vo voľnom čase, ale aj na záujmové a voľnočasové aktivity všeobecne.

Ohľadom foriem výučby v andragogickom subsysteme rozvoja záujmov J. Kalnický (1994) špecifikuje tieto najfrekvencovanejšie formy: ľudová akadémia²², ľudová univerzita²³, ľudová vysoká škola, vzdelávací kurz, exkurzia, záujmový krúžok, sympóziu, kongres, konferencia, letná škola, otvorená univerzita a mnohé ďalšie. Kluby, súbory a besedy sa považujú za špeciálnu skupinu foriem, pretože edukačná činnosť nie je v nich prioritná a často ani vopred zámerná. Jednou z najstarších foriem výchovno-vzdelávacej činnosti dospelých, ktorá vznikla v Anglicku koncom 19. storočia, sú univerzitné extenzie (dnes sa na ich označenie používa termín *university continuing education*).

V. Jůva (1984) rozlišuje formy jednorazového pôsobenia (konzultácie, poradenské informácie) až po komplexné a rozsiahle cyklické formy (ľudové univerzity, ľudové

---

²² Ľudová akadémia je forma, ktorou sa uspokojujú vzdelávacie záujmy rozličných vekových a vzdelanostných skupín. Jej program sa zameriava na aktuálne otázky hospodárskeho a kultúrneho rozvoja spoločnosti (Fulková, Baláčková, 2004).

²³ Ľudová univerzita je forma, ktorá umožňuje získať odborné vedomosti na úrovni vysokej školy (Fulková, Baláčková, 2004).

akadémie). Za základné formy v mimoškolskom vzdelávaní pokladá: prednáškové formy, seminárne a diskusné formy, praktické, konzultačné a poradenské formy, záujmovo umeleckú činnosť, kontrolu výsledkov výchovno-vzdelávacej činnosti.

Do oblasti záujmového vzdelávania patrí aj činnosť krúžkov a klubov. Tieto formy nachádzali svoje uplatnenie medzi deťmi a mládežou, avšak v súčasnom období aj medzi dospelými. Mnohé záujmové vzdelávacie činnosti prešli postupne do jednotlivých spoločenských organizácií (napr. filatelia, numizmatika, esperanto), ale aj ich verejné pôsobenie zaraďujeme do sústavy záujmového vzdelávania. Tradičné sú aj cyklické kurzové formy: jazykové kurzy, kurzy umeleckej výchovy, kurzy počítačovej gramotnosti a pod. (Fulková, Baláčková, 2004).

Domnievame sa, že vo veľkej popularite sú v súčasnosti jazykové kury hlavne u mladších dospelých. Súvisí to s možnosťami mladých ľudí cestovať do zahraničia, študovať na zahraničných vysokých školách alebo pracovať v cudzine.

Sféra záujmového vzdelávania je priamo ideálna na využívanie individualizovaných multimedialných foriem vzdelávania. Moderné komunikačné technológie ponúkajú prakticky bez obmedzenia prístup k informáciám, umožňujú saturáciu záujmov. Pre vzdelávacie organizácie zase predstavujú možnosť, ako ponúkať svoje služby rýchlo a v atraktívnom balení. Bohužiaľ, takéto aktivity zároveň kladú na kompetencie edukátorov a účastníkov nároky, ktoré často nie sú schopný naplno dosiahnuť²⁴(Šerák, 2008).

Moderné multimedialne formy záujmového vzdelávania dospelých, ktoré majú veľkú budúcnosť, avšak v súčasnosti u nás nie sú ešte veľmi frekventované, sú dištančné vzdelávanie a e-learning. Problémom pri ich využívaní sú vyššie finančné, odborné a technologické nároky na študujúcich. Hlavnou metódou pri týchto formách je seba vzdelávanie.

Inštitúcie záujmového vzdelávania sú organizácie, ktoré sa angažujú v tejto oblasti a majú rôznorodý charakter svojej činnosti. Celú situáciu navyše sťažuje skutočnosť, že špecializované vzdelávacie inštitúcie tvoria v oblasti ponúk výraznú menšinu. Podľa šírky ich ponuky rozlišujeme inštitúcie:

---

²⁴ Počítačové technológie majú viacero možností využitia pri záujmovom vzdelávaní ako napríklad: čítanie tlačených prameňov v elektronickej podobe, využívanie študijných multimédií, vyhľadávanie informácií podľa oblasti záujmu na internete, multimedialne prezentácie organizácií a ich aktivít, štúdium e-learningového kurzu, spojenie ľudí s rovnakými záujmami prostredníctvom emailov alebo sociálnych sietí na internete, zdieľanie informačných zdrojov, využívanie softwaru pre vlastné záujmy... (Šerák, 2008).

1. primárne sa zaoberajúce vzdelávaním (najrozšírenejšia je špecializácia na konkrétny druh vzdelávacej činnosti, napr. jazyk, história, technika, astronómia, telesná výchova a pod.);
2. edukačné pôsobenie majú ako dodatkovú, sekundárnu činnosť (knihnice, múzeá, galérie, hvezdárne, planetária, zoologické a botanické záhrady a pod.);
3. vzdelávacie aktivity realizujú súbežne s inými činnosťami, vzdelávanie je len jednou z oblastí ich záujmu (kultúrne domy, krúžky a spolky, ekologické organizácie a pod.) (Šerák, 2006).

Podľa R. Čornaničovej (2004) je inštitucionálna sieť, ktorá predstavuje zázemie pre kultúrno-výchovné aktivity s dospelými, veľmi rôznorodá. Rozoznáva tieto tri druhy zariadení: Viacúčelové kultúrno-výchovné zariadenia, ktoré predstavujú ťažisko programovej osvetovej práce. Sú to predovšetkým tradičné osvetové domy, domy kultúry, osvetové besedy, kultúrne strediská, Národné osvetové centrum²⁵. Ďalšími zariadeniami sú špecializované kultúrno-výchovné zariadenia, ktoré tvoria verejné knihnice, akadémie vzdelávania, kiná, divadlá, galérie, múzeá, hvezdárne, ústredné kultúrno-výchovné inštitúcie ako Matica slovenská, Slovenský ľudový umelecký kolektív a ďalšie zariadenia patriace najmä pod správu Ministerstva kultúry Slovenskej republiky, ale i regionálnej a miestnej správy. Posledným druhom inštitúcií sú organizácie a spoločnosti, ktorých základné zameranie nemusí byť vždy špecificky kultúrno-výchovné, ale môžu mať svoje ťažisko vo sfére vzdelávania, vo sfére profesionálnej tvorby a ochrany kultúrno-umeleckých hodnôt, v oblasti práce, zábavy, rekreácie a pod.

Inštitúcie vnášajú do rozsiahleho systému záujmového vzdelávania princíp relatívnej usporiadanosti. Záujmové vzdelávanie a s ním spojená saturácia záujmov sa z hľadiska inštitucionálneho zabezpečenia uskutočňuje nasledovne: sebvýchovou a sebvzdelávaním, inštitúciami, ktoré ponúkajú vzdelávacie aktivity, inštitúciami, ktoré neponúkajú primárne vzdelávacie aktivity, ale svojou činnosťou vytvárajú vhodné edukačné prostredie a kombináciou týchto aktivít.

---

²⁵ Podľa S. Chomovej (2003, s. 67) je „Národné osvetové centrum centrálnou inštitúciou pre rozvoj teórie a praxe kultúrno-výchovnej činnosti a zároveň pracoviskom s dlhoročnou praxou v oblasti vzdelávania pracovníkov miestnej a regionálnej kultúry. Jeho poslaním je podpora miestnej a regionálnej kultúry prostredníctvom teoretickej, výchovno-vzdelávacej, poradenskej, výskumnej, dokumentačnej a edičnej činnosti.“

4.4 SÚČASNÝ STAV ZÁUJMOVÉHO VZDELÁVANIA NA SLOVENSKU

Realita záujmového vzdelávania v súčasnosti u nás, na Slovensku, je neradostná. Kým pred rokom 1989 bola táto oblasť vzdelávania pod dohľadom štátu, ktorý mal na starosti jej organizáciu a realizáciu, v súčasnosti je situácia neprehľadná. Príčin tohto stavu vidíme viacero.

Domnievame sa, že jednou z hlavných príčin je neexistencia zákona, ktorý by presne vymedzoval problematiku záujmového vzdelávania. Zákon č. 386/1997 Z. z. o ďalšom vzdelávaní a Zákon č. 61/2000 Z. z. o osvetovej činnosti nie sú dostačujúce pre sféru sociokultúrneho vzdelávania dospelých.

Pri písaní tejto diplomovej práce bola pre nás veľmi podnetná publikácia od M. Šeráka (2005, *Zájemové vzdělávání dospělých*). Zo slovenských a českých bibliografických zdrojov to bola jediná publikácia vydaná po roku 1989, ktorá sa primárne venuje záujmovému vzdelávaniu dospelých, a ktorú sa nám podarilo zohnať. Rovnako podnetné boli aj publikácie Jiřího Vymazala (1990, *Mimoškolská výchova a vzdělávání dospělých a její institucionální systém v ČSR*) a Vladimíra Jůvu (1984, *Mimoškolská výchova dospělých*), ktoré však obsahovo nezodpovedajú súčasnému chápaniu záujmového vzdelávania.

Pozitívne hodnotíme množstvo a dostupnosť literatúry, ktorá je venovaná problematike voľného času. Veľmi osožné boli pre nás najmä monografie alebo príspevky v odborných časopisoch od slovenských a českých autorov ako napríklad: M. Darák, V. Hambálek, B. Hájek, B. Hofbauer, I. Kominarec, E. Kratochvílová, M. Krystoň, J. Pávková, M. Vážanský. Avšak miernym negatívom je fakt, že všetci uvedení odborníci sa vo veľkej miere orientujú na prežívanie voľného času detí a mládeže.

Myslíme si, že v súčasnej slovenskej andragogickej literatúre absentujú monografie zaoberajúce sa voľným časom dospelých. Rovnako chýbajú aj publikácie venujúce sa kultúrnej andragogike, resp. záujmovému vzdelávaniu. Kým v pedagogike je pre oblasť mimoškolskej výchovy a vzdelávania zastrešujúcou disciplínou pedagogika voľného času, ktorá je kvalitne rozpracovaná, v andragogike podobná vedná disciplína chýba. Myslíme si, že túto úlohu by mohla plniť práve kultúrna andragogika.

Odborníčkami, ktoré približujú oblasť kultúrnej andragogiky a kultúrno-osvetovej činnosti, sú R. Čornaničová a S. Chomová. Určite je odborníkov v tejto oblasti na Slovensku viac, nám sa ale podarilo dostať k ich odborným textom.

M. Šerák (2008) konštatuje, že v rámci systému ďalšieho vzdelávania predstavuje záujmové vzdelávanie pravdepodobne najviac prehliadaný a najmenej prehliadaný subsystém, napriek svojej dlhej tradícii. Tento segment vzdelávania ponúka priestor pre inováciu a kreatívne spracovanie. Zameranie na obsah, nie na cieľ (v podobe certifikátu), umožňuje z hľadiska ponuky venovať väčšiu pozornosť atraktivite a zrozumiteľnosti obsahu.

Pri náčrte súčasného stavu záujmového vzdelávania dospelých vychádzame z názorov H. Bartoňkovej, M. Řeháka (2007), ktorí tvrdia, že „súčasný stav záujmového vzdelávania je v mnohých ohľadoch neuspokojivý. Medzi hlavné problémy patria predovšetkým veľmi roztrieštená, kvalitatívne nejednotná, tematicky a geograficky obmedzená ponuka a nízka (predovšetkým didaktická) úroveň lektorov.“

Spomínaní autori (H. Bartoňková, M. Řehák, 2007) vychádzajú zo stavu záujmového vzdelávania v Českej republike. Domnievame sa, že stav na Slovensku je vo viacerých ohľadoch podobný. Príčinou týchto problémov sú často financie. Jednotlivé inštitúcie, ktoré ponúkajú záujmové vzdelávanie (napr. školy, neziskové organizácie, komerčné vzdelávacie inštitúcie, podniky), či už sú dotované štátom, samosprávou, fyzickými a právnickými osobami, majú nedostatok financií na zabezpečenie svojej činnosti. Neatraktívna ponuka vzdelávacích aktivít je následkom týchto finančných problémov.

Ďalšou príčinou nedostatkov systému záujmového vzdelávania je nedostatočná kvalita vzdelávateľov a lektorov pôsobiacich v oblasti záujmového vzdelávania. Na prekonanie tohto nedostatku funguje v rámci Národného osvetového centra Oddelenie vzdelávania. Poslaním tohto oddelenia je vzdelávanie pracovníkov v oblasti miestnej a regionálnej kultúry. Vzdelávacie aktivity sú orientované na plnenie úloh v oblasti celoživotného vzdelávania, štátnej kultúrnej politiky a ďalšieho odborného vzdelávania v oblasti miestnej a regionálnej kultúry. Od roku 2004 organizuje vzdelávacie aktivity zamerané na vzdelávanie kultúrno-výchovných pracovníkov napr. v tejto oblasti: manažment a marketing v kultúre, kultúrny pracovník, manažér záujmového kolektívu, animátor kultúry a pod. Tieto aktivity Národného osvetového centra by mohli zvýšiť kvalifikačnú úroveň pracovníkov v oblasti záujmového vzdelávania a zároveň aj zvýšiť kredit záujmového vzdelávania v očiach verejnosti.

Národné osvetové centrum sa snaží reagovať na trendy v oblasti neformálneho vzdelávania, o ktoré v súčasnosti stúpa záujem verejnosti a rovnako stúpa aj snaha získať doklad osvedčujúci absolvovanie tohto vzdelávania. Ponúka akreditované vzdelávacie

podujatia, ktoré sa uplatňujú najmä pri cyklických vzdelávacích formách. Stále sú však žiadané aj neakreditované formy krátkodobého alebo jednorazového vzdelávania. Národné osvetové centrum sa snaží ovplyvňovať obsah i formy záujmového vzdelávania prostredníctvom regionálnych osvetových stredísk, pre ktoré pripravuje aktivity – podujatia, publikácie, metodické materiály, odborné poradenstvo a pod. (Strelková, 2007).

Jedným z nedostatkov súčasného záujmového vzdelávania je nízka miera informovanosti občanov o možnostiach vzdelávania vo voľnom čase. M. Šerák (2006) konštatuje, že rok 1989 priniesol pre túto sféru radikálne zmeny. Štát stratil svoje monopolné postavenie a dokonca sa zdá, že rezignoval úplne (táto oblasť nie je trvalou súčasťou politiky vlády).

Záujmové vzdelávanie je tak roztrieštený systém, že jeho jednotlivé prvky nie sú vnútorne organizované a previazané. Neexistuje tu žiadny systém overovania získaných vedomostí. Možnosťou riešenia tejto roztrieštenosti je zriadenie zastrešujúcej inštitúcie pôsobiacej v oblasti záujmového vzdelávania a informačného portálu o záujmovom vzdelávaní, ktorý by zvýšil informovanosť verejnosti o možnostiach vzdelávania a zároveň by sprehľadnil ponuku vzdelávacích aktivít²⁶.

Rovnako sa kvalita záujmového vzdelávania môže zlepšiť za predpokladu splnenia niekoľkých podmienok, ktoré vymedzili S. Chomová a kol. (2007): podpora štátu vyjadrená v programoch štátnej kultúrnej a vzdelávacej politiky, vhodná spoločenská atmosféra (spoločensky akceptovaná hodnota vzdelávania celkove), širšia dostupnosť vzdelávacích aktivít, individuálna túžba, snaha a námaha osobnej realizácie dospelého človeka.

Z uvedeného je zrejmé, že súčasný stav záujmového vzdelávania je možné zlepšiť. Vyžaduje si to nielen štátne a spoločenské zásahy, ale aj individuálnu snahu každého, kto je ochotný aktívne sa realizovať vo svojom voľnom čase. Voľný čas je sociálny jav spätý so sociokultúrnym vzdelávaním a je priestorom, kedy sa tieto aktivity môžu uskutočňovať

---

²⁶ Vhodným príkladom je Pampaedie – Škola záujmového vzdelávania, ktorá funguje pri Univerzite Palackého v Olomouci a je zjednocujúcou inštitúciou pre záujmové vzdelávanie v tomto regióne. Ponúka rozmanité kurzy či už po stránke obsahovej (dejiny umenia, história a varenie piva, digitálna fotografia,...) alebo didaktickej (tvorivé dielne, workshopy,...).

5 PROJEKT SOCIOLOGICKÉHO PRIESKUMU: SPÔSOBY TRÁVENIA VOĽNÉHO ČASU ŠTUDENTOV ODBORU ANDRAGOGIKA DENNEJ FORMY ŠTÚDIA NA FF PU

Voľný čas môžeme využívať podľa vlastnej vôle. Môže byť časom oddychu, regenerácie, relaxácie, ktorá súvisí s duševným a fyzickým odpočinkom, zábavy, stretávaním sa s priateľmi, ale i časom vzdelávania a sebarealizácie.

Na trávenie voľného času jedinca majú vplyv viaceré spoločenské, kultúrne, ekonomické a politické faktory. Prežívanie voľného času závisí od individuálnych potrieb a záujmov jedinca, čiže je ovplyvnené typom osobnosti jedinca. Závisí od sociálneho, rodinného (veľký je vplyv výchovy) a kultúrneho prostredia. Dôležitými faktormi je vek, pohlavie, dosiahnuté vzdelanie, zamestnanie. Podstatná je aj hodnotová orientácia, ktorá má základ v detstve, ale v priebehu života sa vyvíja a mení.

V roku 2007 zrealizovala Rada mládeže Slovenska sociologický výskum s názvom Čo si myslia mladí – ich voľný čas a aktívna účasť na živote spoločnosti. Výskumnú vzorku tvorilo 834 mladých ľudí z celého Slovenska vo veku 13 – 27 rokov. Z výskumu vyplynulo, že mladí ľudia majú počas pracovného dňa v priemere 4 hodiny voľného času. Najviac svojho voľného času venujú oddychu doma, kedy napr. pozerajú televíziu, počúvajú hudbu alebo hrajú počítačové hry. Až 54,4% respondentov uviedlo, že takejto forme oddychu sa venujú viac ako hodinu denne. Druhou, najčastejšou dennou aktivitou mladých ľudí je stretávanie sa s kamarátmi vonku na dvore, v krčme alebo na diskotéke. Tejto činnosti sa venuje viac ako jednu hodinu denne 45% respondentov. Komunikácii s kamarátmi cez chat, telefón a sms správy venujú mladí ľudia približne rovnaký priestor ako čítaniu a vyhľadávaniu informácií. Najmenej času venujú mladí ľudia „chodeniu po obchodoch“ (Gallo, Lenčo, 2008).

Z výskumu Rady mládeže je zrejmé, že mladí ľudia vo svojom voľnom čase uprednostňujú oddychové, pasívne činnosti s vyhľadávaním zábavy.

Spomínaný sociologický výskum nás inšpiroval pri koncipovaní nášho prieskumu. Orientovali sme ho na prežívanie voľného času študentov odboru andragogika. Identifikujeme v ňom, akými činnosťami, aktivitami je napĺňaný ich voľný čas, aké formy trávenia voľného času preferujú a akým rozsahom je napĺňaný.

5.1 ANALÝZA PROBLÉMOVEJ SITUÁCIE

Voľný čas je v súčasnosti chápaný ako významný fenomén, ktorý ovplyvňuje každodenný život jedinca. Celkový čas, ktorý počas dňa máme, je rozdelený na čas, ktorý venujeme svojim povinnostiam a na čas, kedy sa venujeme tomu, čo chceme. Práve doba, ktorú môžeme venovať činnostiam, ktoré nás naplňajú, bavia, regenerujú, je voľným časom.

J. Průcha, E. Walterová, J. Mareš (2001) uvádzajú, že voľný čas je doba, ktorá zostane človeku po odpočítaní pracovného času a času potrebného na ďalšie povinné aktivity, ako sú: uspokojovanie biologických potrieb, spánok, jedlo, cesta do práce, starostlivosť o rodinu a pod.

Voľný čas je dôležitou súčasťou života v každom veku ako čas oddychu, regenerácie, uvoľnenia, zábavy, spoločenských kontaktov, seberealizácie v záujmových činnostiach (Obdržálek, Horváthová, 2004).

Vyššie uvedené definície voľného času považujeme za základné a všeobecne platiace. Avšak pre potreby nášho prieskumu, v ktorom pracujeme s výskumnou vzorkou vysokoškolákov – študentov odboru andragogika dennej formy štúdia, považujeme za vhodnejšiu definíciu voľného času od B. Hájeka, B. Hofbauera, J. Pávkovej (2008), podľa ktorých je voľný čas priestorom pre:

1. odpočinok a zábavu
2. rozvoj záujmovej sféry
3. zlepšenie kvalifikácie
4. účasť na verejnom živote.

Domnievame sa, že mladí, dospelí ľudia študujúci na vysokej škole sa vo svojom voľnom čase snažia naplniť potrebu odpočinku, regenerácie fyzických aj psychických síl. Vyhľadávajú zábavu, spoločenské kontakty, chcú voľný čas tráviť v okruhu svojich priateľov. Pre toto obdobie v živote človeka je typické formovanie a ustálenie záujmov, rozširovanie okruhu záujmov. Štúdium na vysokej škole je zvyšovaním kvalifikácie a profesijnej orientácie jedinca. Jeho podstatou je dobrovoľnosť. Samotné štúdium môže rozšíriť okruh záujmov a otvoriť nové možnosti. Pod zlepšením kvalifikácie vo voľnom čase rozumieme záujmové edukačné činnosti, ako napríklad jazykové vzdelávanie, osvojovanie si profesijných zručností, ale aj samotné vzdelávanie a učenie, ktoré súvisí s prípravou do školy. Účasť na verejnom živote pokladáme taktiež za sféru voľného času

a rozumieme pod ňou dobrovoľnícku činnosť, podieľanie sa na živote školskej komunity alebo komunity v mieste bydliska.

Pod trávením voľného času rozumieme jeho prežívanie, napĺňanie voľného času určitými činnosťami a aktivitami. Existujú rôzne spôsoby jeho využívania. Pre harmonický rozvoj jedinca je dôležité, aby jeho voľný čas bol napĺňaný zmysluplnými a efektívnymi spôsobmi, pri ktorých sú napĺňané funkcie voľného času: hygienická, sebarealizačná, výchovná, socializačná a preventívna.

Pri trávení voľného času je dôležitý jeho rozsah. Pod rozsahom voľného času rozumieme dobu, ktorá počas dňa tvorí voľný čas. Štruktúra dní počas týždňa je odlišná od víkendov. Mnohí študenti práve počas víkendov vykonávajú rôzne brigády, čo môže paradoxne denný rozsah voľného času cez víkend znižovať.

Pod zmysluplným trávením voľného času si predstavujeme jeho aktívne využívanie. Aktívne nielen v zmysle pravidelných, organizovaných foriem, ale ako čas, kedy aktívne rozvíjame seba samých, venujeme sa svojim koníčkom, záľubám. Je to čas, ktorý je pre nás prospešný a naplňa nás. Opakom je pasívne strávený voľný čas, ktorého krajným bodom sú pocity nudy.

Z hľadiska organizovanosti môžu byť činnosti vo voľnom čase organizované, zastrešované inštitúciou, ako napríklad voľnočasové kluby, krúžky, rôzne záujmové kurzy. Tieto činnosti sú pravidelné, uskutočňujú sa v pravidelných intervaloch. Ide o aktivity, ktoré ľudí združujú, začleňujú, rozširujú ich okruhy o známych s podobne zameranými záujmami. Na druhej strane, aj činnosti nepravidelné alebo neorganizované inštitúciou môžu byť pre jedinca zmysluplné, naplňajúce jeho voľnočasové potreby.

M. Šerák (2005) upozorňuje na predsudok, že len organizovaný voľný čas je kvalitný. Proti tomuto tvrdeniu je možné namietat', že mnohí jedinci majú nechut' k zvonku organizovanej činnosti a že čas strávený v súkromí môže byť rovnako hodnotný. Je ale predpokladom, že formálne a neformálne organizácie väčšinou zaručujú vyššiu odbornosť, nestrannosť a kvalitné materiálne vybavenie, ktoré je často jednotlivcovi nedostupné.

K výhodám organizovaného voľného času by sme ešte pripojili možnosť nadväzovania a udržiavania sociálnych kontaktov s ľuďmi s podobnými záujmami.

J. Pávková (1999) a E. Kratochvílová (2004) uvádzajú rôzne členenia aktivít, ktoré sú vykonávané vo voľnom čase. Tieto delenia uvádzame v teoretickej časti našej diplomovej práce. Pre potreby nášho prieskumu sme ich prepojili a doplnili o ďalšie činnosti. Výsledkom sú nasledujúce voľnočasové činnosti: vzdelávacie, kultúrne, technické, spoločenské, športové, náboženské, oddychové a činnosti spojené s PC.

M. Krystoň (2003) vymenúva typické znaky „kvalitne stráveného voľného času“: je protipólom kvalitného pracovného nasadenia (v škole aj v zamestnaní), podieľa sa na vytváraní hodnotového systému, podporuje seberealizáciu a mnohostranný rozvoj osobnosti jednotlivca (schopnosti, nadanie, vôľu, sebaregulačné vlastnosti), vytvára a ovplyvňuje sociálne vzťahy, sociálnu interakciu a komunikáciu, mnohé aktivity v ňom realizované podporujú zdravie, telesný vývoj a zdravý životný štýl, pôsobí efektívne ako prevencia sociálno-patologických javov.

Na základe toho, ako možno vnímať voľný čas, sme si vybrali tieto okruhy: voľný čas ako regenerácia síl, voľný čas ako oddych a relaxácia, voľný čas ako rozvoj záujmov a koníčkov, voľný čas ako ničnerobenie, voľný čas ako vyhľadávanie zábavy a voľný čas ako možnosť vlastného rozvoja a seberealizácie.

Týchto šesť okruhov sme spojili do troch skupín, v ktorých sme vytvorili dvojice príbuzných okruhov. Ku každej z týchto skupín sme priradili konkrétne činnosti:

1. Regenerácia síl, oddych a relaxácia: chodenie do prírody, cestovanie, počúvanie hudby, čítanie novín, kníh, časopisov, návšteva kina, divadla a koncertov.

2. Ničnerobenie, vyhľadávanie zábavy: návšteva barov a pubov, stretávanie s priateľmi, návšteva športových podujatí, sledovanie TV, nakupovanie.

3. Rozvoj záujmov a koníčkov, možnosť vlastného rozvoja a seberealizácie: učenie sa cudzieho jazyka, športovanie, zvyšovanie odborných znalostí, dobrovoľníctvo, zapájanie sa do aktivít mesta/obce/školy.

Nezaradené zostali činnosti spojené s PC, pretože sa domnievame, že ich možno zaradiť do akejkoľvek z týchto skupín. V rámci činností spojených s PC rozlišujeme tieto rôzne využitia: komunikácia s priateľmi, zoznamovanie s novými ľuďmi, PC hry, získavanie nových informácií na internete a zábava na internete.

Na základe tejto analýzy problémovej situácie vyvodzujeme nasledovnú hlavnú hypotézu: predpokladáme, že spôsoby trávenia voľného času študentov odboru andragogika dennej formy štúdia na FF PU budú rôzne. Rôzny bude denný rozsah ich voľného času počas týždňa a počas víkendových dní. Odlišné budú aj formy prežívania voľného času z hľadiska pravidelnosti, aktívnosti a organizovanosti. Aktivity, ktorými je napĺňaný voľný čas, budú taktiež rôzne.

5.2 CIELE A HYPOTÉZY PRIESKUMU

Hlavný cieľ

Zistiť, ako trávajú voľný čas študenti odboru andragogika dennej formy štúdia na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity (FF PU).

Čiastkové ciele

1. Zistiť, aký je denný rozsah voľného času študentov odboru andragogika dennej formy štúdia na FF PU.
2. Zistiť, aké formy prežívania voľného času prevažujú z hľadiska pravidelnosti, aktívnosti a organizovanosti.
3. Zistiť, akými aktivitami je napĺňaný voľný čas študenti odboru andragogika dennej formy štúdia na FF PU.

Pracovné hypotézy

H1: Predpokladáme, že denný rozsah voľného času študentov odboru andragogika denného štúdia na FF PU cez týždeň je nižší ako denný rozsah cez víkend.

H2: Predpokladáme, že s rastúcim denným rozsahom voľného času cez týždeň vzrastá aj denný rozsah voľného času cez víkend.

H3: Predpokladáme, že študenti odboru andragogika denného štúdia na FF PU preferujú aktívne formy prežívania voľného času pred pasívnymi.

H4: Predpokladáme, že študenti odboru andragogika denného štúdia na FF PU preferujú neorganizované možnosti trávenia voľného času pred organizovanými.

H5: Predpokladáme, že vyššie skóre budú mať činnosti spojené s PC pred športovými činnosťami.

H6: Predpokladáme, že vyššie skóre budú mať činnosti spojené s PC pred kultúrnymi činnosťami.

5.3 PREDMET, OBJEKT, VÝSKUMNÁ VZORKA, METODIKA A REALIZÁCIA PRIESKUMU

Predmet prieskumu

Predmetom nášho prieskumu sú vybrané spôsoby trávenia voľného času študentov odboru andragogika denného štúdia na FF PU. Pod vybranými spôsobmi rozumieme denný rozsah voľného času, spôsoby prežívania voľného času (aktívne/pasívne, organizované/neorganizované) a konkrétne voľnočasové činnosti.

Objekt prieskumu/základný súbor

Základným súborom pre náš prieskum sú študenti odboru andragogika denného štúdia na FF PU. Ide o študentov, ktorí aktuálne študujú andragogiku v dennej forme v ktoromkoľvek ročníku. Zvolili sme nenáhodný, účelový a dostupný výber. Uskutočnili sme ho v pre nás známom súbore. Respondentov sme získali dvoma spôsobmi - na základe osobného stretnutia alebo vyhľadáním prostredníctvom internetovej sociálnej siete Facebook. Tento objekt sme si vybrali pre jeho dostupnosť a pre ochotu zúčastniť sa na prieskume. Zároveň sme predpokladali, že daný prieskum by mohol priniesť zaujímavé a podnetné informácie o tom, či a do akej miery študenti využívajú svoj voľný čas efektívne.

Výberový súbor/ výskumná vzorka

Výberový súbor tvorilo 40 respondentov - študentov odboru andragogika denného štúdia na FF PU. Z demografických ukazovateľov sme zvolili tieto: pohlavie, ročník štúdia a vek. Prvé dva ukazovatele popisujeme v nasledujúcich kontingenčných tabuľkách.

Tabuľka 1 Výskumná vzorka podľa pohlavia

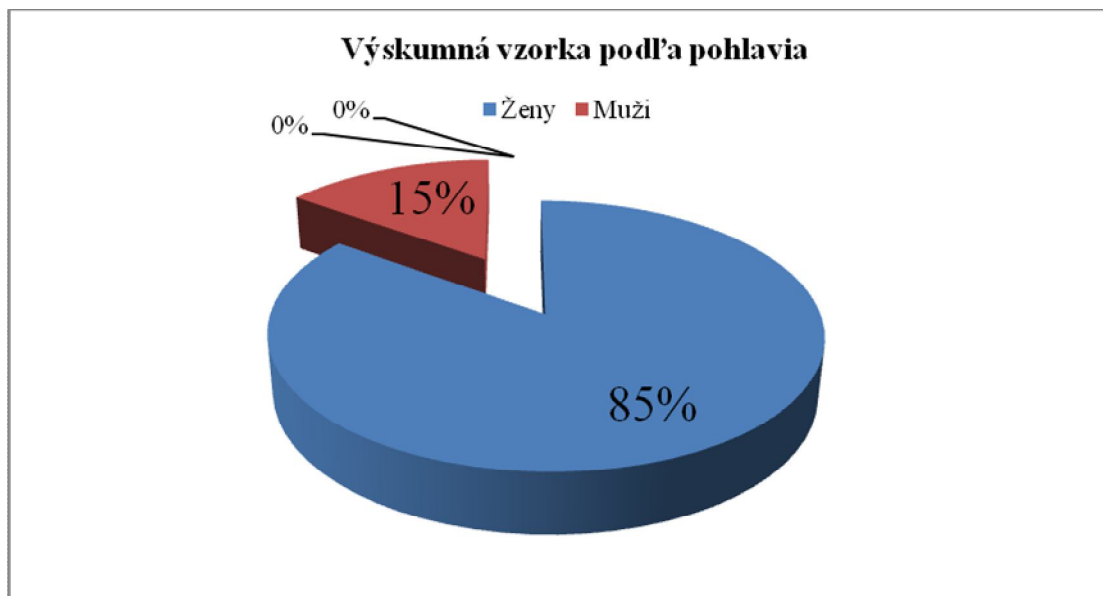
Pohlavie	N	%
Ženy	34	85
Muži	6	15
Spolu	40	100

Zdroj: vlastný prieskum

Zastúpenie respondentov podľa pohlavia bolo značne nerovnomerné. Ženy (študentky dennej formy štúdia odboru andragogika) tvorili až 85 % opýtaných, kým muži (študenti dennej formy štúdia odboru andragogika) zvyšných 15 %. Tento rozdiel

odôvodňujeme tým, že celkovo v základnom súbore, je oveľa vyššie zastúpenie žien študujúcich odbor andragogika ako mužov.

Graf 1 Výskumná vzorka podľa pohlavia

Zdroj: vlastný prieskum

Veľký percentuálny rozdiel v zastúpení mužov a žien vo výskumnej vzorke sme zobrazili aj v grafe 1.

Tabuľka 2 Výskumná vzorka podľa pohlavia a ročníka

	1. ročník		3. ročník		4. ročník		5. ročník	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Ženy	7	87,5	4	100	9	81,8	14	82,4
Muži	1	12,5	0	0	2	18,2	3	17,6
Spolu	8	100	4	100	11	100	17	100

Zdroj: vlastný prieskum

Ako z uvedenej kontingenčnej tabuľky vyplýva, prieskumu sa zúčastnili študentky/študenti 1. ročníka, 3. ročníka, 4. ročníka a 5. ročníka. Najviac zastúpení boli študenti 5. ročníka. Vo všetkých ročníkoch prevyšovalo zastúpenie žien: 1. ročník – 87,5 %, 3. ročník – 100 %, 4. ročník – 81,8 % a 5. ročník – 82,4 %. Najviac zastúpení v pomere ku ženám boli muži zo 4. ročníka – 18,2 %.

Tabuľka 3 Výskumná vzorka podľa ročníka

Ročník štúdia	N	%
1.	8	20

3.	4	10
4.	11	27,5
5.	17	42,5
Spolu	40	100

Zdroj: vlastný prieskum

Najviac zastúpení boli študenti 5. ročníka – 42,5 %. Najmenej zastúpení boli respondenti z tretieho ročníka – 10 %. Vo výskumnej vzorke chýbali študenti 2. ročníka.

Ohľadom vekového zloženia výskumnej vzorky, prieskumu sa zúčastnili respondenti vo veku 19 – 28 rokov.

Metodika prieskumu

Ako techniku zisťovania údajov sme zvolili dotazník. Nami zhotovený dotazník sa skladá z 26 otázok, z toho posledné tri otázky sú demografické (pohlavie, ročník štúdia, vek). Dotazník obsahuje 18 zatvorených otázok, 6 polouzavretých otázok (s alternatívou doplniť inú možnosť) a 2 otvorené demografické otázky (vek, ročník štúdia). Techniku dotazníka sme zvolili pre jeho výhodu v podobe získavania údajov od viacerých respondentov v kratšom čase a pre možnosť zaslania dotazníka e-mailom. Zvolili sme vysoký počet uzavretých otázok pre ich ľahšie štatistické spracovanie. Dotazník zverejňujeme v prílohe.

Realizácia prieskumu

Dotazníkový prieskum sa uskutočnil v období 24. február - 26. marec 2010. Respondenti boli vybraní na základe osobného kontaktu alebo prostredníctvom internetovej sociálnej siete Facebook. Následne im dotazníky boli zaslané e-mailom. Pozitívnym ohlasom bola vysoká návratnosť - 84%. Vrátené a správne vyplnené dotazníky sme okódovali a štatisticky vyhodnocovali v programe SPSS.

5.4 ANALÝZA A SPRACOVANIE ÚDAJOV

H1: Predpokladáme, že denný rozsah voľného času študentov odboru andragogika denného štúdia na FF PU cez týždeň je nižší ako denný rozsah cez víkend.

Hypotézu H1 sme overovali položkami č. 6 a č. 8.

Tabuľka 4 **Priemerné skóre rozsahu voľného času v hodinách**

Rozsah voľného času	Priemerné skóre
Týždeň	3,18
Víkend	5,43

Zdroj: vlastný prieskum

Respondenti majú v priemere 3,18 hodiny voľného času počas 1 dňa v týždni a 5,43 hodiny počas víkendového dňa. Počas víkendového dňa majú v priemere o 2,25 hodiny viac voľného času ako cez týždeň.

Tabuľka 5 Overovanie hypotézy H1

priemer	-2,25
T	-12,63
P	0,00

Zdroj: vlastný prieskum

Na potvrdenie alebo vyvrátenie hypotézy sme zvolili párový t-test, ktorý sa používa na zisťovanie štatistickej významnosti rozdielov medzi aritmetickými priermi. Výberový súbor zložený z 40 respondentov spĺňal podmienku pri použití t-testu, podľa ktorej vzorka respondentov musí prevyšovať počet 30. Ďalšou podmienkou pre použitie t-testu je normálne rozloženie dát. Aj túto podmienku, čiže normálnu distribúciu populácie, výberový súbor spĺňal. Zošikmenie (skewness) v oboch prípadoch bolo nižšie ako 1: 0,354 (týždeň) a -0,903 (víkend). Hypotéza H1 sa potvrdila na hladine významnosti $\alpha = 0,05$. Rozdiel medzi rozsahom voľného času študentov odboru andragogika cez týžden a cez víkend je štatisticky významný.

H2: Predpokladáme, že s rastúcim denným rozsahom voľného času cez týždeň vzrastá aj denný rozsah voľného času cez víkend.

Hypotézu H2 sme overovali položkami č. 6 a č. 8.

Tabuľka 6 Overovanie hypotézy H2

Pearsonov koeficient korelácie	0,704**
P	0,00

Zdroj: vlastný prieskum

Hypotézu H2 sme potvrdili na hladine významnosti $\alpha = 0,05$. Miera tesnosti vzťahu je štatisticky významná. Ide o tesný pozitívny vzťah (koeficient korelácie = 0,704). Respondenti, ktorí majú vyšší denný rozsah voľného času cez týždeň, majú aj vyšší denný rozsah voľného času cez víkend.

H3: Predpokladáme, že študenti odboru andragogika denného štúdia na FF PU preferujú aktívne formy prežívania voľného času pred pasívnymi.

Hypotézu H3 sme overovali položkami č. 1, č. 2, č.18, č. 23.

Tabuľka 7 Čo pre Vás znamená voľný čas?

Najčastejšia možnosť	N	%
Oddych a relaxácia	20	50
Rozvoj záujmov a koníčkov	10	25
Vyhľadávanie zábavy	5	12,5
Možnosť vlastného rozvoja a seberealizácie	4	10
Regenerácia síl	1	2,5
Ničnerobenie	0	0
Spolu	40	100

Zdroj: vlastný prieskum

Položkami č. 1 a č. 2 sme zisťovali, čo si respondenti predstavujú pod pojmom voľný čas. Najpočetnejšou odpoveďou bola možnosť oddych a relaxácia, ktorú na prvom mieste zvolilo 50% opýtaných. Rozvoju záujmov a koníčkov sa vo voľnom čase venuje 25% respondentov. Možnosť ničnerobenie si nezvolil ani jeden respondent.

Tabuľka 8 Priemerné skóre voľnočasových činností

Činnosti	Priemerné skóre
Cestovanie	3,25
Počúvanie hudby	2,03
Sledovanie TV	2,68
Učenie sa cudzieho jazyka	3,75
Zvyšovanie odborných znalostí	3,50
Čítanie novín, kníh, časopisov	2,3
Návšteva kina, divadla, koncertov	3,45
Návšteva športových zápasov	4,03
Športovanie	3,13
Nakupovanie	2,58
Chodenie do prírody	3,28
Návšteva barov a pubov	2,75
Stretávanie sa s priateľmi	1,85
PC	1,78
Dobrovoľníctvo	4,78
Zapájanie sa do aktivít mesta/obce/školy	4,68

Zdroj: vlastný prieskum

Škálovanou položkou č. 18 (kde 1 – najčastejšie, 2 – veľmi často, 3 – často, 4 – zriedkavo, 5 – nikdy) sme zisťovali, ako často konkrétne činnosti opýtaní vykonávajú vo voľnom čase. K piatim najčastejším činnostiam patrili: PC a činnosti s ním spojené, stretávanie sa s priateľmi, počúvanie hudby, čítanie novín, kníh a časopisov a nakupovanie. Naopak, najmenej vykonávané sú činnosti súvisiace s dobrovoľníctvom a zapájaním sa do aktivít mesta/obce/školy.

Tabuľka 9 **Efektívnosť voľného času**

Položka č. 23	N	%
úplne súhlasím	1	2,5
veľmi súhlasím	8	20
rovnako súhlasím, ako nesúhlasím	21	52,5
Nesúhlasím	10	25
úplne nesúhlasím	0	0
Spolu	40	100

Zdroj: vlastný prieskum

Položka č. 23 so znením: Na konci dňa mám pocit, že som svoj voľný čas mohla/mohol využiť efektívnejšie. Viac ako polovica respondentov (52,5%) sa priklonila k neutrálnej odpovedi rovnako súhlasím, ako nesúhlasím.

Hypotézu H3 sa nám na hladine významnosti $\alpha = 0,05$ nepodarilo potvrdiť ani vyvrátiť. Prostredníctvom zvolených položiek sme uskutočnili len 1-stupňové triedenie. Nami vytvorené položky neboli dostačujúce na overenie hypotézy.

H4: Predpokladáme, že študenti odboru andragogika denného štúdia na FF PU preferujú neorganizované možnosti trávenia voľného času pred organizovanými.

Hypotézu H4 sme overovali položkami č. 9, č. 10, č.14, č. 15, č. 16, č. 17.

Tabuľka 10 **Plánovanie voľného času**

Položky	Priemerné skóre
č. 9	2,98
č. 10	3,53

Zdroj: vlastný prieskum

Škálovanými položkami č. 9 a č. 10 (kde 1 – najčastejšie, 2 – veľmi často, 3 – často, 4 – zriedkavo, 5 – nikdy) sme zisťovali, či si respondentky/respondenti dopredu organizujú svoj voľný čas. Položka č. 9 (Do akej miery súhlasíte s výrokom: Plánujem si dopredu svoj voľný čas) dosiahla na hladine významnosti $\alpha = 0,05$ priemerné skóre 2,98 a položka č.

10 (Viem týždeň dopredu, čo budem robiť vo voľnom čase nasledujúci týždeň) dosiahla na hladine významnosti $\alpha = 0,05$ priemerné skóre 3,53.

Tabuľka 11 **Organizovanie voľného času**

Položka č. 14	Priemerné skóre
Individuálne	2,6
Spoločne s priateľmi, rodinou, známymi	1,78
Organizovane v klube, v združení, v záujmových krúžkoch	4,53

Zdroj: vlastný prieskum

Škálovanou položkou č. 14 (kde 1 – najčastejšie, 2 – veľmi často, 3 – často, 4 – zriedkavo, 5 – nikdy) sme overovali, s kým a ako často trávajú respondenti voľný čas. Najčastejšie svoj voľný čas trávajú s rodinou, priateľmi a známymi (priemerné skóre – 1,78) a najmenej často organizovane v kluboch, voľnočasových združeniach a záujmových krúžkoch (priemerné skóre – 4,53).

Tabuľka 12 **Overovanie hypotézy H4**

Párový t-test	Organizovane v klube, v združení, v záujmových krúžkoch
Individuálne	t = -11,363 p = 0,00
Spoločne s priateľmi, rodinou, známymi	t = -16,102 p = 0,00

Zdroj: vlastný prieskum

Na overenie hypotézy H4 sme použili párový t-test. Podmienky pre použitie tohto testu boli splnené: výskumná vzorka početnejšia ako 30 respondentov, kardinálne premenné a normálne rozloženie dát. Párovým t-testom sme porovnávali rozdiely priemerným skóre možnosti individuálne a možnosti organizovane v kluboch, voľnočasových združeniach a záujmových krúžkoch. Následne sme párový t-test použili na zistenie štatisticky významného rozdielu medzi priemerným skóre možnosti spoločne s priateľmi, rodinou, známymi a priemerným skóre možnosti organizovane v kluboch, voľnočasových združeniach a záujmových krúžkoch. Hypotéza H4 sa potvrdila na hladine významnosti $\alpha = 0,05$.

Tabuľka 13 **Organizované voľnočasové aktivity**

Položka č. 15	F	%
Stály člen klubov, krúžkov	1	2,5
Pravidelné aktivity	1	2,5
Nepriavidelné, jednorazové aktivity	7	17,5
Za posledný rok žiadne aktivity	18	45
Vôbec žiadne aktivity	13	32,5
Spolu	40	100

Zdroj: vlastný prieskum

Na otázku týkajúcu sa trávenia voľného času v záujmových krúžkoch, zúčastňovania sa kurzov a podobných aktivít, najvyššie percento opýtaných (45 %) uviedlo, že sa za posledný rok nezúčastnilo žiadnych takých aktivít. Naopak, zhodne po 2,5 % respondentov uviedlo, že sú stálymi členmi týchto zariadení alebo sa pravidelne zúčastňujú voľnočasových, organizovaných aktivít.

Tabuľka 14 **Dobrovoľné kurzy**

Dobrovoľné kurzy	N	%
Áno	4	10
Nie	36	90

Zdroj: vlastný prieskum

Graf 2 **Dobrovoľné kurzy**

Zdroj: vlastný prieskum

Tabuľka 14 a Graf 2 zobrazujú výrazný rozdiel v preferenciách odpovede na Položku č. 16 (Zúčastnili ste sa za posledný rok dobrovoľného kurzu?). 90 % opýtaných zvolilo odpoveď áno a 10 % odpoveď nie. Tí respondenti, ktorí uviedli možnosť áno, v položke č. 17 upresnili, o aké kurzy išlo. Zúčastnili sa nasledujúcich kurzov: anglický jazyk, autoškola, kurz správneho stravovania a kurz rozvoja lídrov.

H5: Predpokladáme, že vyššie skóre budú mať činnosti spojené s PC pred športovými činnosťami.

Hypotézu H5 sme overovali položkami č. 11, 12, 18, 19, 20.

Tabuľka 15 Najčastejšie činnosti

Činnosti	1. miesto (%)	2. miesto (%)	3. miesto (%)
Vzdelávacie	0	5	10
Kultúrne	5	5	17,5
Technické	0	0	0
Spoločenské	40	30	10
Športové	12,5	15	20
Náboženské	0	0	0
Oddychové	20	17,5	27,5
Činnosti spojené s PC	22,5	27,5	15

Zdroj: vlastný prieskum

Tabuľka 15 zobrazuje, ktoré činnosti respondenti uviedli, že uprednostňujú vo svojom voľnom čase. Opýtaní mali vybrať tri možnosti činností a zoradiť ich podľa najčastejšie vykonávaných. Na prvom mieste najčastejšie uvádzali spoločenské činnosti (40 %), činnosti spojené s PC (22,5%) a oddychové činnosti (20 %). Najfrekventovanejšími možnosťami uvádzanými na druhom mieste boli opäť spoločenské činnosti (30 %), činnosti spojené s PC (27,5%) a oddychové činnosti (17,5 %). Respondenti na treťom mieste najčastejšie vyberali možnosti oddychové činnosti (27,5 %), športové činnosti (20 %) a kultúrne činnosti (17,5 %).

Tabuľka 16 Priemerné skóre športových a PC činností

	Priemerné skóre
Činnosti spojené s PC	1,78
Športové činnosti	3,13

Zdroj: vlastný prieskum

Škálovanou položkou č. 18 (kde 1 – najčastejšie, 2 – veľmi často, 3 – často, 4 – zriedkavo, 5 – nikdy) sme zistili, aké je priemerné skóre činností spojených s PC (1,78) a športových činností (3,13). Rozdiel medzi ich priemernými skóre je 1,35.

Tabuľka 17 **Overovanie hypotézy H5**

t	6,414
p	0,00

Zdroj: vlastný prieskum

Na overovanie hypotézy H5 sme po splnení podmienok (výskumná vzorka s viac ako 30 respondentmi, normálna distribúcia dát a kardinálne premenné) zvolili párový t-test. Na hladine významnosti $\alpha = 0,05$ je rozdiel medzi priemernými skóre činností spojených s PC a športovými činnosťami štatisticky významný. Hypotézu H5 sme potvrdili.

Tabuľka 18 **PC činnosti**

Činnosti spojené s PC	1. miesto (%)	2. miesto (%)
Komunikácia s priateľmi	67,5	20
Zoznamovanie s novými ľuďmi	0	5
PC hry	0	10
Získavanie nových informácií na internete	27,5	60
Zábava na internete	5	5

Zdroj: vlastný prieskum

Pri činnostiach spojených s PC sme zisťovali, ktoré konkrétne činnosti respondenti preferujú. Opýtaní mali vybrať 2 možnosti a zoradiť ich podľa toho, ktoré vykonávajú častejšie. Na 1. mieste najčastejšie volili možnosť komunikácia s priateľmi (67,5 %). Najfrekvencovanejšou voľbou na 2. mieste bola možnosť získavanie nových informácií na internete (60%).

H6: Predpokladáme, že vyššie skóre budú mať činnosti spojené s PC pred kultúrnymi činnosťami.

Hypotézu H6 sme overovali položkami č. 11 a č. 18.

Tabuľka 19 **Priemerné skóre športových a PC činností**

	Priemerné skóre
Činnosti spojené s PC	1,78
Kultúrne činnosti	3,45

Zdroj: vlastný prieskum

Škálovanou položkou č. 18 (kde 1 – najčastejšie, 2 – veľmi často, 3 – často, 4 – zriedkavo, 5 – nikdy) sme zistili, aké je priemerné skóre činností spojených s PC (1,78) a kultúrnych činností (3,45). Rozdiel medzi ich priemernými skóre je 1,67.

Tabuľka 20 **Overovanie hypotézy H6**

t	7,55
p	0,00

Zdroj: vlastný prieskum

Na overovanie hypotézy H6 sme po splnení podmienok (výskumná vzorka s viac ako 30 respondentmi, normálna distribúcia dát a kardinálne premenné) zvolili párový t-test. Na hladine významnosti $\alpha = 0,05$ je rozdiel medzi priemernými skóre činností spojených s PC a kultúrnych činnosťami štatisticky významný. Hypotézu H6 sme potvrdili.

5.5 INTERPRETÁCIA ZISTENÍ A ZÁVERY Z PRIESKUMU

Pri realizovaní a vyhodnocovaní nášho prieskumu zameraného na spôsoby trávenia voľného času študentov odboru andragogika dennej formy štúdia na FF PU sme zistili niektoré skutočnosti.

Na základe cieľov a hypotéz uvádzame nasledovné:

H1: Predpokladáme, že denný rozsah voľného času študentov odboru andragogika denného štúdia na FF PU cez týždeň je nižší ako denný rozsah cez víkend. Táto hypotéza sa potvrdila. Respondenti uviedli, že v priemere majú o 2,25 hodiny viac voľného času cez víkend ako počas školského dňa, čo sa ukázalo ako štatisticky významný rozdiel. Cez týždeň, počas školského dňa, majú v priemere 3,18 hodiny voľného času, kým počas víkendového dňa 5,43 hodiny. Rozsah voľného času, hlavne počas víkendov, hodnotíme pozitívne a dostatočne pre racionálne a plnohodnotné využitie.

H2: Predpokladáme, že s rastúcim denným rozsahom voľného času cez týždeň vzrastá aj denný rozsah voľného času cez víkend. Hypotéza sa potvrdila v tabuľke 8. Ukázalo sa, že ide o pozitívny vzťah. Respondenti, ktorí majú viac voľného času cez týždeň, majú aj viac voľného času cez víkend. Overovali sme len tento vzťah, nezamerali sme sa na to, o koľko tieto rozsahy vzrastajú a na faktory, ktoré tento vzťah ovplyvňujú.

H3: Predpokladáme, že študenti odboru andragogika denného štúdia na FF PU preferujú aktívne formy prežívania voľného času pred pasívnymi. Túto hypotézu sa nám

nepodarilo overiť. Zvolené položky neboli dostačujúce na jej verifikovanie. Vytvorili sme položky len pre 1-stupňové triedenie alebo sme ich koncipovali veľmi široko. Pri položke, čo pre respondentov znamená voľný čas, najfrekvencovanejšou voľbou bola možnosť oddychu a relaxácia (50 %), ktorú pokladáme skôr za pasívnu formu. Na druhej strane je potešujúce, že druhou najčastejšie vyberanou možnosťou bola možnosť rozvoja záujmov a koníčkov (25 %), ktorá je aktívna forma prežívania voľného času. Je potešujúce, že možnosť ničnerobenie si nezvolil ani jeden respondent. Zaujímavé výsledky priniesla položka č. 18. Respondenti mali zvoliť na 5-stupňovej škále, kde 1 – najčastejšie až 5 – nikdy, ktoré činnosti ako často vykonávajú. K piatim najčastejším činnostiam patrili: PC a činnosti s ním spojené, stretávanie sa s priateľmi, počúvanie hudby, čítanie novín, kníh a časopisov a nakupovanie. Ide o činnosti aktívne aj pasívne, pre ktoré je charakteristické to, že sú ľahko dostupné. Prekvapilo nás, že športovanie nemalo vyššie skóre (ako protiklad k prevládajúcej duševnej aktivite študentov).

H4: Predpokladáme, že študenti odboru andragogika denného štúdia na FF PU preferujú neorganizované možnosti trávenia voľného času pred organizovanými. Hypotézu sme potvrdili v tabuľke 12. Priemerné skóre možností tráviť voľný čas individuálne alebo spoločne s priateľmi, rodinou, známymi, ktoré sme zvolili ako neorganizované možnosti trávenia voľného času bolo významne rozdielne ako priemerné skóre možností organizované v kluboch, voľnočasových združeniach a záujmových krúžkoch. Pri organizovaných formách trávenia voľného času sme zaznamenali negatívne skutočnosti. Najvyššie percento opýtaných (45 %) uviedlo, že sa za posledný rok nezúčastnilo žiadnych takých aktivít a 32,5 % respondentov takéto možnosti trávenia voľného času nevyužíva vôbec. Len 10 % respondentov uviedlo, že sa za posledný rok zúčastnilo nejakého dobrovoľného kurzu. Išlo o nasledujúce kurzy: anglický jazyk, autoškola, kurz správneho stravovania a kurz rozvoja lídrov. Je možné, že študenti odboru andragogika využívajú skôr neorganizované a dostupnejšie formy prežívania voľného času z časového aj finančného hľadiska.

H5: Predpokladáme, že vyššie skóre budú mať činnosti spojené s PC pred športovými činnosťami. Hypotézu sme potvrdili v tabuľke 17. Na 5-stupňovej škále (kde 1 – najčastejšie, 2 – veľmi často, 3 – často, 4 – zriedkavo, 5 – nikdy) dosiahli činnosti spojené s PC priemerné skóre 1,78 a športové činnosti 3,13. V položke č. 11 sme sa zamerali aj na to, ktoré činnosti všeobecne respondenti najviac preferujú. K najfrekvencovanejším opäť patrili spoločenské činnosti (stretávanie s rodinou, priateľmi a známymi), činnosti spojené s PC, oddychové činnosti. Športové činnosti na 1. mieste

uviedlo 12,5 % opýtaných, na 2. mieste 15 % opýtaných a na 3. mieste 20 % opýtaných. Naproti tomu, činnosti spojené s PC boli oveľa frekventovanejšou voľbou. Na 1. mieste ich uviedlo 22,5 % respondentov, na 2. mieste 27,5 % respondentov a na 3. mieste 15 % respondentov. Náboženské a technické činnosti sa na prvých troch miestach nevyskytli ani raz. Podobne nízke percento výskytu sme zaznamenali aj pri vzdelávacích činnostiach (1. miesto – 0 %, 2. miesto – 5 %, 3. miesto – 10 %). Očakávali sme, že športovanie bude preferovať vyššie percento respondentov. Naše očakávanie pramenili z predpokladu, že študenti vo voľnom čase uprednostnia pohybové a telesné aktivity ako kompenzáciu k prevažne psychickej záťaži počas štúdia. Pri činnostiach spojených s PC sme predpokladali takéto vysoké percento výskytu. Možné dôvody sú napríklad súčasná dostupnosť (aj internetu) a nenáročnosť využívania. Respondenti ako najčastejšie vykonávané činnosti spojené s PC jednoznačne deklarovali komunikáciu s priateľmi (1. miesto – 67,5 % opýtaných, 2. miesto – 20 % opýtaných) a získavanie nových informácií na internete (1. miesto – 27,5 % opýtaných, 2. miesto – 60 % opýtaných). Z uvedeného je zrejmé, že internet slúži študentom odboru andragogika ako dôležitý informačný zdroj a ako možnosť udržiavania kontaktov s priateľmi.

H6: Predpokladáme, že vyššie skóre budú mať činnosti spojené s PC pred kultúrnymi činnosťami. Hypotéza sa nám potvrdila v tabuľke 20. Na 5-stupňovej škále (kde 1 – najčastejšie, 2 – veľmi často, 3 – často, 4 – zriedkavo, 5 – nikdy) dosiahli činnosti spojené s PC priemerné skóre 1,78 a kultúrne činnosti (návšteva kina, divadla, koncertov) 3,45. Rozdiel v priemernom skóre týchto činností sa ukázal ako štatisticky významný. Opäť konštatujeme, že tento rozdiel môže byť ovplyvnený ľahšou dostupnosťou nenáročnosťou pri používaní. Naopak, návštevy kina, divadla, koncertov sú v porovnaní s PC činnosťami aktivitou náročnejšou na čas, financie a závisia od ponuky, ktorú z pohľadu respondenta nie je možné ovplyvniť.

Metódu dotazníka, ktorú sme použili, hodnotíme po získaní a spracovaní materiálu ako vhodnú pre náš výskum, pretože nám umožnila získať mnoho informácií od viacerých respondentov v pomerne krátkom čase. V januári 2010 sme uskutočnili predvýskum na menšej výskumnej vzorke, na základe ktorého sme zostrojený dotazník upravili. Návravnosť dotazníka (89 %) hodnotíme veľmi pozitívne. Je možné, že tento prieskum respondentov zaujal a boli ochotní zúčastniť sa ho. Snažili sme sa koncipovať otázky tak, aby dotazník neobsahoval príliš veľa únavných položiek. Sústredili sme sa na užšiu, konkrétnu oblasť.

Výskumná vzorka, ktorú sme zvolili, boli študenti odboru andragogika dennej formy štúdia. Za slabú stránku pokladáme, že sme nemali zastúpenie respondentov zo všetkých ročníkov (chýbali študenti z 2. ročníka).

Zo šiestich hypotéz, ktoré sme overovali, sa nám päť podarilo overiť. Neoverili sme hypotézu H3, pre ktorú sme zvolili nedostačujúce položky. V negatívnom smere nás prekvapilo vyhodnotenie hypotézy H4. Očakávali sme, že u študentov odboru andragogika budú prevažovať neorganizované formy trávenia voľného času pred organizovanými, avšak nie až v takej miere ako ukázali výsledky prieskumu. Je možné, že vo veľmi nízkej deklarovanej účasti respondentov na organizovaných možnostiach trávenia voľného času zohrávajú úlohu rôzne osobné faktory ako nedostatočné časové možnosti alebo vyššia finančná nákladnosť ako pri neorganizovaných formách. Možnou bariérou je aj nedostatočná informovanosť o ponuke alebo nezaujímavá ponuka organizovaných foriem trávenia voľného času.

Voľný čas a jeho prežívanie pokladáme za veľmi subjektívnu kategóriu. Jeho rozsah a činnosti, ktorými je napĺňaný, závisí predovšetkým od samotného jedinca. Je ťažké v tejto sfére poskytnúť odporúčania pre prax. Pokúsime sa o to v oblasti využívania organizovaných foriem trávenia voľného času. Ide o odporúčanie pre voľnočasové organizácie ako zatriktívniť ponuku a zvýšiť informovanosť o nej. Navrhujeme zverejňovať letáky a plagáty v priestoroch a v okolí univerzity a internátov, informovať o svojich ponukách v univerzitnom rádiu, ponúkať rôzne výhodné zľavy pre študentov alebo organizovať kurzy v blízkosti univerzity.

Uvedomujeme si, že sme v našom prieskume nešli do hĺbky poznávaných javov, ale zároveň sme si nekládli nereálne ciele. Z tejto skutočnosti pramenia odporúčania pre ďalší podobný prieskum alebo výskum. Navrhujeme možný výskum v oblasti zisťovania rozdielov medzi spôsobmi trávenia voľného času študentov jednotlivých ročníkov odboru andragogika. Zaujímavé by mohli byť aj zistenia súvisiace s príčinami, faktormi, ktoré ovplyvňujú výber aktivít a činností vo voľnom čase. Podnetný by mohol byť aj výskum identifikujúci dôvody nízkej účasti na organizovaných formách trávenia voľného času a spôsoby, ako tento súčasný stav zlepšiť.

ZÁVER

Našou diplomovou prácou sme priblížili problematiku voľného času s dôrazom na jeho zmysluplné využívanie. Predstavili sme záujmové vzdelávanie ako jeden zo spôsobov aktívneho a obohacujúceho naplňania voľného času.

Tému zaoberajúcu sa záujmovým vzdelávaním dospelých sme si vybrali už v druhom ročníku ako tému ročníkovej práce. Rovnako aj naša bakalárska práca sa venovala tejto problematike rozšírenej o sféru voľného času. Postupným študovaním odbornej literatúry a vlastným zainteresovaním sa o túto tému sme došli k záveru, že záujmové vzdelávanie má svoje nezastúpiteľné miesto vo vzdelávacej sústave. Konštatujeme, že by mohlo byť akousi spájajúcou časťou toho, čo človek musí a čo chce poznať, vedieť, osvojiť si alebo dokázať. Záujmové vzdelávanie je realizované na báze dobrovoľnej účasti vzdelávajúcich sa, ktorí sú ochotní vynaložiť čas, úsilie, financie a osobný záujem za účelom svojej kultivácie a seberealizácie vo voľnom čase. Výsledkom je slobodný rozvoj osobnosti, zvýšenie kvality života a udržanie psychického a fyzického zdravia.

Uvádzame základné termíny, ktoré sa týkajú voľného času a záujmového vzdelávania dospelých. Hlavný cieľ, ktorý sme si v úvode práce určili, a to poukázať na podstatu a dôležitosť tejto problematiky, sa nám, myslíme, podarilo dosiahnuť. Sústredili sme sa hlavne na význam záujmového vzdelávania a voľného času pre súčasnú spoločnosť, poukázali sme aj na ich historické súvislosti. Zadaný cieľ našej práce sme sa pokúsili dosiahnuť študovaním pre nás dostupných odborných bibliografických zdrojov, na základe ktorých sme danú problematiku rozpracovali v teoretickej rovine.

Prácu sme rozpracovali aj v praktickej rovine prostredníctvom empirického prieskumu, ktorý sa týka spôsobov trávenia voľného času študentov odboru andragogika dennej formy štúdia. Zisťovali sme v ňom týždenný a víkendový denný rozsah voľného času, ktoré aktivity študenti uprednostňujú vo voľnom čase (z hľadiska aktivity, organizovanosti) a akými konkrétnymi činnosťami je naplňaný ich voľný čas. Tento prieskum priniesol zaujímavé výsledky.

Sme si vedomí, že voľný čas a záujmové vzdelávanie sú širokými oblasťami, ktoré nie je možné plne obsiahnuť v našej práci. Možné sú nedostatky najmä v empirickej časti kvôli nedostatku našich skúseností s podobnými projektmi. Napriek tomu vyjadrujeme spokojnosť so zvolenou témou, na ktorú sme sa sústredili počas štyroch rokov štúdia.

Voľnočasové a záujmové vzdelávanie sa pre nás stalo sférou, v ktorej si vieme predstaviť naše budúce pôsobenie.

Skutočnou osobnosťou sa môžeme stať vtedy, ak plne rozvíjame svoje záujmy v rôznych oblastiach (kultúrnej, športovej, politickej, jazykovej,...). V súčasnosti existuje veľké množstvo dostupných ponúk, z ktorých si môžeme slobodne vybrať, a tak naplňať svoj voľný čas zmysluplnými aktivitami a prispieť k vlastnému rozvoju i k rozvoju svojho okolia.

Počet znakov vrátane medzier: 134 669.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- BAKOŠ, Samuel. 1998. Záujmová umelecká činnosť – jeden z hlavných pilierov národnej kultúry. In *Zborník materiálov z II. celoštátnej konferencie k otázkam miestnej kultúry : zborník z celoštátnej konferencie konanej v dňoch 6. a 7. 11. 1997 v Rimavskej Sobote*. Bratislava : Národné osvetové centrum a Združenie osvetových pracovníkov Slovenska, s. 18 – 26. ISBN 80-7121-153-2.
- BARTOŇKOVÁ, Hana, ŘEHÁK, Martin. 2007. Zájmové vzdelávaní – Šance pro vstřícné uchopení společenských změn. In *Andragogika*, ISSN 1211-6378, č. 2/2007, s. 16-17.
- Biela kniha o európskej komunikačnej politike*. 2006. Dostupné na http://ec.europa.eu/communication_white_paper/question_answer/index_sk.htm [cit. 2007-04/11].
- ČORNANIČOVÁ, Rozália. 1998. *Edukácia seniorov*. Bratislava : FF UK, 153 s. ISBN 80-223-1206-1.
- ČORNANIČOVÁ, Rozália. 2004. Kultúrno-osvetoví pracovníci ako cieľová skupina vzdelávania. In *Teoretické otázky celoživotného vzdelávania v oblasti kultúry : zborník zo seminára Teoretické aspekty celoživotného vzdelávania v oblasti kultúry konaného 26. 4. 2004 v Bratislave*. Bratislava : Národné osvetové centrum, s. 39-55. ISBN 80-7121-246-6.
- DARÁK, Milan. 1996. Štruktúra záujmových aktivít detí a mládeže vo voľnom čase. In *Pedagogická revue*, ISSN 1335-1982, roč. 48, č. 9-10, s. 459-467.
- DARÁK, Milan. 2004. *Kapitoly z teórie výchovy*. Prešov : PU FHPV, 300 s. ISBN 80-8068-255-0.
- DRUCKER, Peter, F. 1993. *Postkapitalistická spoločnosť*. Praha : Management Press, 197 s. ISBN 80-85603-31-4.
- ĎURÍČ, Ladislav, HOTÁR, Viliam, S. , PAJTINKA, Ľubomír. 2000. *Výchova a vzdelávanie dospelých, andragogika : terminologický a výkladový slovník*. Bratislava : SPN, 547 s. ISBN 80-08-02814-9.
- DŽUKA, Jozef. 2004. Kvalita života a subjektívna pohoda. In DŽUKA, Jozef. 2004. *Psychologické dimenzie kvality života*. Dostupné na <http://www.pulib.sk/elpub/FF/Dzuka3/index.htm> [cit. 2008-4-3].

- ENGELSHOVEN van, Peter a i. 1995. *Súčasný stav v oblasti vzdelávania dospelých na Slovensku a vzdelávania dospelých v Európe*. Bratislava : Ústav informácií a prognóz školstva, mládeže a telovýchovy, 83 s. ISBN 80-7098-057-5.
- ENGELSHOVEN van, Peter. 1996. Vzdelávanie pedagogických pracovníkov. In *Pedagogická revue*, roč. 48, č. 3-4, s. 120-130.
- FRK, Vladimír. 2003. *Systém a organizácia profesijného vzdelávania zamestnancov*. Prešov : FF PU, 179 s. ISBN 80-8068-168-4.
- FROMM, Erich. 1994. *Mít nebo být?*. Praha : Nakladatelství Naše vojsko, 176 s. ISBN 80-206-0469-3.
- FULKOVÁ, Eva, BALÁČKOVÁ, Ľubica. 2004. *Základy poľnohospodárskeho vzdelávania dospelých*. Nitra : SPU Nitra, 144 s. ISBN 80-8069-302-1.
- GALLO, Ondrej, LENČO, Peter. 2008. *Čo si myslia mladí – ich voľný čas a aktívna účasť na živote spoločnosti*. Dostupné na http://www.iuventu.sk/index.php?www=news_detail&id_news=271&from=list1 [cit. 2009-05-02].
- GOŇCOVÁ, Marta. 2007. Od výchovy k demokratickému občianstvu ku globálnej výchove. In LYSÝ, Jozef (ed.). 2007. *Globálne rozvojové vzdelávanie : učebné texty*. Bratislava : ALBUM, s. 81-91. ISBN 978-80-968667-7-9.
- HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav, PÁVKOVÁ, Jiřina. 2005. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha : Portál, 240 s. ISBN 978-80-7367-473-1.
- HAMBÁLEK, Vladimír. 2005. *Úvod do voľnočasových aktivít s klientskými skupinami sociálnej práce*. Bratislava : Občianske združenie Sociálna práca, 80 s. ISBN 80-89185-11-8.
- HOFBAUER, Břetislav. 2004. *Děti, mládež a volný čas*. Praha : Portál, 176 s. ISBN 80-7178-9275.
- CHOMOVÁ, Svetlana. 2003. Národné osvetové centrum. In *Vzdelávanie dospelých*, ISSN 1335-2350, roč. VIII, č. 3, s. 67-70.
- CHOMOVÁ, Svetlana a kol. 2007. *Animátor kultúry : Učebnica dištančného vzdelávania*. Bratislava : NOC, 223 s. ISBN 978-80-7121-278-2.
- JŮVA, Vladimír. 1984. *Mimoškolská výchova dospelých*. Bratislava : Obzor, 240 s.
- KALNICKÝ, Juraj. 1994. *Progresívna andragogika – Androdidaktika*. Bratislava : Národné osvetové centrum, 80 s. ISBN 80-7121-062-5.
- KOVÁČOVÁ, Barbora. 2009. Zamyslenie sa nad integračnými aspektmi voľného času v súčasnej spoločnosti. In *Vychovávateľ*, ISSN 0139-6919, roč. LVIII, č. 2, s. 2-5.

- KNOTOVÁ, Dana. 2006. Neformální zájmové vzdělávání dospělých ve volném čase. In RABUŠICOVÁ, Milada. 2006. *Studia Paedagogica - Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*. Brno : MU Brno, s. 67-79. ISBN 80-210-4143-9.
- KRATOCHVÍLOVÁ, Emília. 1996. Pedagogika voľného času. In *Pedagogická revue*, ISSN 1335-1982, roč. 48, č. 9-10, s. 446-457.
- KRATOCHVÍLOVÁ, Emília. 2004. *Pedagogika voľného času*. Bratislava : UK, 308 s. ISBN 80-223-1930-9.
- KRATOCHVÍLOVÁ, Emília. 2005. Voľný čas a charta výchovy pre voľný čas. In *Pedagogická revue*, ISSN 1335-1982, roč. 57, č. 1, s. 83-87.
- KRYSTOŇ, Miroslav. 2003. *Edukácia detí a mládeže vo voľnom čase*. Banská Bystrica : UMB BB, 90 s. ISBN 80-8055-804-3.
- KRYSTOŇ, Miroslav. 2006. Teoretické východiská andragogického skúmania voľného času dospelých. In *Vzdelávanie dospelých*, ISSN 1335-2350, roč. XI, č. 3, s. 7-11.
- KRYSTOŇ, Miroslav. 2008. Druhy a formy v kultúrnej andragogike. In MATULČÍK, Július (ed.). 2008. *Acta andragogica 1*. Bratislava : Gerlach Print, s. 47-50. ISBN 978-80-89142-14-9.
- KOMINAREC, Igor. 2003. *Úvod do pedagogiky voľného času*. Prešov : Grafotlač, 113 s. ISBN 80-9686608-5-2.
- MALÁ, Emília a kol. 1982. *Kultúra v každodennom živote*. Bratislava : Obzor, 177 s.
- MISTRÍK, Erich a kol. 1999. *Kultúra a multikultúrna výchova*. Bratislava : Iris, 374 s. ISBN 80-88778-81-6.
- NOVOMESKÁ, Viera. 2003. Voľný čas ako prevencia. In *Rodina a škola*, ISSN 0231-6463, roč. 6, č. 1, s. 20.
- NOVÝ, Ivan a kol. 1997. *Sociologie pro ekonomy*. Praha : Grada Publishing, 164 s. ISBN 80-7169-433-9.
- OBDRŽÁLEK, Zdeněk, HORVÁTHOVÁ, Kinga a i. 2004. *Organizácia a manažment školstva*. Bratislava : SPN, 419 s. ISBN 80-10-00022-1.
- PALÁN, Zdeněk. 2002. *Lidské zdroje : Výkladový slovník*. Praha : Academia, 280 s. ISBN 80-200-0950-7.
- PÁVKOVÁ, Jiřina a i. 1999. *Pedagogika volného času*. Praha : Portál, 232 s. ISBN 80-7178-295-5.
- PERHÁCS, Ján. 1995. *Utváranie osobnosti dospelého človeka v procese vzdelávania*. Bratislava : Národné osvetové centrum, 93 s. ISBN 80-7121-090-0.

- PERHÁCS, Ján, PAŠKA, Pavel. 1995. *Dospelý človek v procese výchovy*. Bratislava : Stimul, 157 s. ISBN 80-85697-21-1.
- PERHÁCS, Ján. 1996. Úlohy teórie výchovy dospelých v procese konštituovania a rozvíjania sociálnej andragogiky. In *Pedagogická revue*, ISSN 1335-1982, roč. 48, č. 9-10, s. 133-140.
- PÖGGELER, Franz. 2003. Hlavné úlohy európskeho vzdelávania dospelých. In *Vzdelávanie dospelých*, ISSN 1335-2350, roč. VIII, č. 2, s. 7-22.
- PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. 2001. *Pedagogický slovník*. Praha : Portál, 322 s. ISBN 80- 7178-579-2.
- PRUSÁKOVÁ, Viera. 2005. *Základy andragogiky I*. Bratislava : Gerlach Print, 10 s. ISBN 80-89142-05-2.
- RAŠI, Ľubomír. 2009. Vymedzenie základných pojmov v oblasti kultúrno-osvetovej činnosti a záujmových aktivít dospelých - Odborné náhľady na najfrekvencovanejšie pojmy. In *Národná osвета*, ISSN 1335-4515, roč. XIX, č. 8, s. 13-20.
- SINGULE, František, ŠTEFANOVIČ, Jozef. 1992. *Základy pedagogiky a psychológie*. Bratislava : SPN, 169 s. ISBN 80-08-01862-3.
- STRELKOVÁ, Jarmila. 2007. Záujmové vzdelávanie v SR. In CHOMOVÁ, Svetlana (ed.). 2007. *Národné osvetové centrum a vzdelávanie 1992-2006 : Procey, programy, perspektívy*. Bratislava : NOC, s. 81-93. ISBN 978-80-7121-295-9.
- ŠERÁK, Michal. 2005. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha : FF UK, 236 s. ISBN 80-86284-55-7.
- ŠERÁK, Michal. 2006. Zájmové vzdělávání – Jiná cesta za znalostmi. In *Andragogika*, ISSN 1211-6378, č. 1/2006, s. 18-20.
- ŠERÁK, Michal. 2008. Možnosti a bariéry využívání e-learningu v zájmovém vzdělávání dospělých. In TURECKIOVÁ, Michaela (ed.). 2008. *Další vzdělávání jako nástroj rozvoje jednotlivce i společnosti*. Praha : Česká andragogická společnost, s. 33-45. ISBN 978-80-87306-00-0.
- ŠVEC, Štefan. 2002. *Základné pojmy v pedagogike a andragogike*. Bratislava : Iris, 318 s. ISBN 80- 8901-18-31-9.
- ŠVIGOVÁ, Milada. 1967. *Volný čas a my*. Praha : Svobodné slovo, 155 s.
- TUMA, Miroslav. 1987. *Metódy výchovy a vzdelávania dospelých*. Bratislava : Obzor, 427 s.

- VÁŽANSKÝ, Mojmír. 1992. *Volný čas a pedagogika zážitku*. Brno : PF MU, 64 s. ISBN 80-210-0428-2.
- VÁŽANSKÝ, Mojmír. 2000. Sociální pedagogika a výzkum volného času. In *Vychovávateľ*, ISSN 0139-6919, roč. 44, č. 2, s. 10-12.
- VYMAZAL, Jirí. 1990. *Mimoškolská výchova a vzdělávání dospělých a její institucionální systém v ČSR*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 140 s. ISBN 80-7066-104-6.
- Zákon č. 386/1997 o ďalšom vzdelávaní*. Dostupné na <http://www.zakon.sk/Main/IwDefault.aspx?Template=IwTArticles.ascx&phContent=~/ZzSR/IwFulltext.ascx&LngID=0> [cit. 2008-01-15].
- Zákon č. 61/2000 o osvetovej činnosti*. Dostupné na <http://www.zakony.sk/Main/IwDefault.aspx?Template=IwTArticles.ascx&phContent=~/ZzSR/IwFulltext.ascx&LngID> [cit. 2008-04-30].

PRÍLOHY

PRÍLOHA A

Prešovská univerzita
Filozofická fakulta
Inštitút edukológie a sociálnej práce
Katedra andragogiky
Dana Žeňuchová (dana.zenuchova@gmail.com)
študentka 2. roč. Mgr. štúdia

Dotazník zameraný na trávenie voľného času študentov odboru andragogika dennej formy štúdia

Milé respondentky, milí respondenti,

moje meno je Dana Žeňuchová a som študentkou 2. ročníka Mgr. štúdia odboru andragogika. Chcela by som Vás poprosiť o vyplnenie tohto dotazníka. Týka sa Vášho voľného času, jeho prežívania a Vašich voľnočasových aktivít. Bude využitý v mojej diplomovej práci. Dotazník je anonymný, nemusíte v ňom uvádzať svoje meno. Jeho vyplnením súhlasíte s využitím pre výskumné účely, preto Vás prosím o pravdivé a neskreslené odpovede.

Dotazník sa skladá z 26 otázok a na jeho vyplnenie potrebujete cca 10 - 15 minút. Pri každej otázke je uvedené, koľko odpovedí máte vybrať. Vami zvolené odpovede prosím zakrúžkujte.

Vopred Vám ďakujem za ochotu, pomoc a čas strávený jeho vyplnením.

1. Voľný čas pre Vás v prvom rade znamená (vyberte 2 možnosti):

1. regeneráciu síl
2. oddych a relaxáciu
3. rozvoj záujmov a koníčkov
4. ničnerobenie
5. vyhľadávanie zábavy
6. možnosť vlastného rozvoja a sebarealizácie

2. Z predchádzajúcej otázky č. 1 vyberte 1 z 2 Vami zvolených možností, ktorej prikladáte väčší dôraz: .....

3. Voľného času máte (vyberte 1 možnosť):

1. veľa
2. primerane
3. nedostatok

4. Kto alebo čo má najväčší vplyv na to, ako trávite svoj voľný čas (vyberte 1 možnosť)?:

1. ja sama/sám
2. moji priatelia a rodina
3. voľnočasové krúžky, kluby, zariadenia
4. iné (uveďte aké): .....

5. Do akej miery súhlasíte s výrokom: Som spokojná/ý s množstvom svojho voľného času počas pracovných/školských dní (vyberte 1 možnosť).

1. úplne súhlasím
2. veľmi súhlasím
3. rovnako súhlasím, ako nesúhlasím
4. nesúhlasím
5. úplne nesúhlasím

6. Koľko hodín priemerne z bežného školského dňa naplňate voľnočasovými činnosťami (vyberte 1 možnosť)?:

1. 1 hodina	5. 5 hodín
2. 2 hodiny	6. 6 hodín
3. 3 hodiny	7. 7 hodín
4. 4 hodiny	8. 8 hodín

7. Do akej miery súhlasíte s výrokom: Som spokojná/ý s množstvom svojho voľného času počas víkendových dní (vyberte 1 možnosť).

1. úplne súhlasím
2. veľmi súhlasím
3. rovnako súhlasím, ako nesúhlasím
4. nesúhlasím
5. úplne nesúhlasím

8. Koľko hodín priemerne z víkendového dňa (soboty alebo nedele) naplňate voľnočasovými činnosťami (vyberte 1 možnosť)?

1. 1 hodina	5. 5 hodín
2. 2 hodiny	6. 6 hodín
3. 3 hodiny	7. 7 hodín
4. 4 hodiny	8. 8 hodín

9. Do akej miery súhlasíte s výrokom (vyberte 1 možnosť): Plánujem si dopredu svoj voľný čas.

1. úplne súhlasím
2. veľmi súhlasím
3. rovnako súhlasím, ako nesúhlasím
4. nesúhlasím
5. úplne nesúhlasím

10. Do akej miery súhlasíte s výrokom (vyberte 1 možnosť): Viem týždeň dopredu, čo budem robiť vo voľnom čase nasledujúci týždeň.

1. úplne súhlasím
2. veľmi súhlasím
3. rovnako súhlasím, ako nesúhlasím
4. nesúhlasím
5. úplne nesúhlasím

11. Ktoré činnosti vo voľnom čase uprednostňujete (vyberte 3 možnosti):

1. vzdelávacie	5. športové
2. kultúrne	6. náboženské
3. technické	7. oddychové
4. spoločenské	8. činnosti spojené s PC

12. Z predchádzajúcej otázky Vami zvolené 3 možnosti zorad'te od najčastejšie vykonávaných:

1. ....
2. ....
3. ....

13. Činnosti, ktoré ste uviedli v predchádzajúcej otázke na 1. mieste, vykonávate (vyberte 1 možnosť): 1. denne

2. viackrát do týždňa
3. raz za týždeň
4. menej ako 1krát za týždeň

14. Ku každej z nasledujúcich možností prirad'te číslo od 1 po 5 podľa toho, ako trávite svoj voľný čas, pričom 1 – najčastejšie, 2 – veľmi často, 3 – často, 4 – zriedkavo, 5 – nikdy.

1. individuálne.....
2. spoločné s priateľmi, rodinou, známymi.....
3. organizované v klube, v združení, v záujmových krúžkoch .....

15. Ohľadom trávenia voľného času v záujmových krúžkoch, zúčastňovania sa kurzov a podobných aktivít vyberte 1 z nasledujúcich výrokov:

1. Som stálym členom týchto zariadení, klubov, krúžkov.
2. Nie som členom, ale pravidelne sa zúčastňujem ich aktivít.
3. Zúčastňujem sa len konkrétnych, nepravidelných, jednorazových aktivít.
4. Za posledný rok som sa nezúčastnil žiadnych takých aktivít.
5. Vôbec sa nezúčastňujem takých aktivít.

16. Zúčastnili ste sa za posledný rok dobrovoľného kurzu?

1. áno
2. Nie

17. Ak ste na predchádzajúcu otázku č. 16 odpovedali áno, uveďte, o aký kurz (prípadne aké kurzy) išlo:

.....
.....
.....

18. Ku každej nasledujúcej činnosti prirad'te číslo od 1 po 5 podľa toho, ako často ju vykonávate, pričom 1 – najčastejšie, 2 – veľmi často, 3 – často, 4 – zriedkavo, 5 – nikdy.

1. Cestovanie	10. Nakupovanie .....
2. Počúvanie hudby	11. Chodenie do prírody .....
3. Sledovanie TV	12. Návšteva barov a pubov .....
4. Učenie sa cudzieho jazyka	13. Stretávanie sa s priateľmi .....
5. Zvyšovanie odborných znalostí	14. PC .....
6. Čítanie novín, kníh, časopisov	15. Dobrovoľníctvo .....

7. Návšteva kina, divadla, koncertov .....   16. Zapájanie sa do aktivít mesta/
8. Návšteva športových podujatí .....   obce/školy .....
9. Športovanie .....   17. Iné (uved'te aké) .....

19. Ktoré činnosti spojené s PC a informačnými technológiami vykonávate najčastejšie (vyberte 2 možnosti):

1. Komunikácia s priateľmi
2. Zoznamovanie s novými ľuďmi
3. PC hry
4. Získavanie nových informácií na internete
5. Zábava na internete
6. Iné (uved'te aké) .....

20. Z predchádzajúcej otázky č. 19 vyberte 1 z 2 Vami zvolených činností, ktorú vykonávate častejšie: .....

21. Splňa súčasná náplň voľného času Vaše predstavy o ňom (vyberte 1 možnosť)?

1. áno
2. nie

22. Ak ste na predchádzajúcu otázku odpovedali nie, čo by ste zmenili (vyberte 1 možnosť)?

1. Viac by som sa zabával/a
2. Viac by som sa rozvíjala a seberealizoval/a
3. Viac by som regeneroval/a svoje sily
4. Viac by som oddychoval/a a relaxoval/a
5. Viac by som sa venoval/a svojim záujmom a koníčkom
6. Viac by som voľný čas trávil/a ničnerobením

23. Do akej miery súhlasíte s nasledujúcim výrokom (vyberte 1 možnosť): Na konci dňa mám pocit, že som svoj voľný čas mohla/mohol využiť efektívnejšie.

1. úplne súhlasím
2. veľmi súhlasím
3. rovnako súhlasím, ako nesúhlasím
4. nesúhlasím
5. úplne nesúhlasím

Ďakujem za vyplnenie dotazníka a na záver Vás poprosím ešte o tieto údaje:

24. Pohlavie: 1. Žena   2. Muž

25. Ročník štúdia:

26. Vek: